АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
В ЧЕТИРИ ТОМА

Редакционна колегия
ИЛИЯ ТОДОРОВ
ПЕТЪР ПОНДЕВ
ТИХОМИР ТИХОВ

МЕСОКОМБИНАТ - Варна
БИБЛИОТЕКА
ИНВ. № 11618

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

3 ТОМ

ПРЕВОДИ

Под редакцията на
ИЛИЯ ТОДОРОВ

СОФИЯ • 1981

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ
СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ В ЧЕТИРИ ТОМА
БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
3
АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ
3

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

3

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

3

© Алеко Константинов, 1981
c/o Jusautor, Sofia

СТИХОТВОРЕНИЯ

СПОР

от М. Ю. Лермонтов

Туй се случи пред тълпата
в дивите гори,
у Казбека с Шат гората
спор се отвори:
— Бой се — каза на Казбека
белоглавий Шат, —
не напразно пред човека
преклони ти врат:
ще настрои къщи димни
в гъстите гори,
твойте низките долини
вси ще разори;
и в гърдитте ти лопата
жадно ще забий,
кат добива мед и злато,
път ще си пробий.
Ей кервани веч минуват
между тез скали,
гдето облаците плуват
и царе-орли.
Хитри хора! Тям е труден
първия им скок;
ти пази се! Многолюден,
силен е Възток.

— Не боя се от Възтока! —
каза му Казбек, —

хорский род там спи дълбоко
веч девети век.
Погледни ти на Кавказа,
всичкото немей,
у грузина и абхаза
вино сал се лей.
И опушен от каляна,
седнал на диван,
при росата на фонтана
дреме Техеран.
Ето при Ерусалима,
господ го проклел,
спи без шум и недвижимо
мъртвия предел.
По-нататък вси полени
Нила жълтий мий,
в пирамиди разжежени
си вълните бий.
Бедуина от войните
се оставил веч,
пее песни — и звездите
счита отдалеч,
докъдето виждам с око,
сън и лен цари.
Не, не давам се Възтоку
да ме покори!

— Бързаш много със хвалбите!
Я се взри назад,
там на север зад мъглите! —
дума старий Шат.

Тайно бе Казбек уплашен,
с тази вест смутен,
и към север метна страшен
поглед устремен.

Гледа там с недоуменье,
мъти му се ум;
вижда някакво движенье,
чуе звън и шум.
Чак от Дунав до Урала
непрекъснат след,
вòйска страшна завървяла —
полкове безчет;
вейкат белите султани
кат в поле ковил,
припкат пъстрите улани,
път се замъглил;
стройно движат се дружини
тясно в ред прибран,
с знамена напред носими,
бият в барабан.
Батареите след строя
движат се във тил.
И дими се, кат пред боя,
пламналий фитил.
Закаления в войните
грозно ги повел,
като святка със очите,
вожда побелел. . .
Стъпват полковете прашни,
шумни кат поток,
движат се кат бури страшни —
право към Възток.

И Казбек с зловеща мисъл
гледа грозний строй
и тъжовен, и се слисал
от войски безброй,
тъжно горците оглежда
с поглед отдалек,
шапка на очи навежда
и млъкна навек.

ЗАТВОРНИК

от А. С. Пушкин

Във хладна тъмница седя разтъжен.
Отхранений мощен на воля орел
под моя прозорец тъжовно се спрел
и къса там свойта храна настървен.

С крилото си маха и гледа към мен
със острий си поглед устремен
и вика ми с хищния орлешки звук
и иска да каже: «Да хвръкнем оттук!

Ний волни сме птици — да хвръкнем тогаз
там, дето зад облак гората белей,
там, дето се бурното мòре синей,
там, дето се вият. . . сал вятър и аз.»

ОТНОВО НАВЕСТИХ. . .

от А. С. Пушкин

Отново навестих
тоз земен кът, където аз преминах
като пустинник цели две години.
Веч десет гòдин минаха и много
се промени в живота зарад мен,
и сам на общия закон покорен
и аз се промених; но тука пак
миналото възкръсва в паметта ми

и като че до вчера аз съм бродил
по тез места.
Ей мирния ни дом,
где аз живях със бедната си баба;
но тя умря и вече зад стената
не чувам ази тежките ѝ стъпки,
ни сутрешните ѝ обиколки. Ето
гористий хълм, върху когото често
седял съм неподвижно и съм гледал
на езерото, кат с тъга съм спомнял
за другите вълни и брегове,
меж ниви златни и ливади росни
синей се то разляно нашироко:
и по водите му в мъглата скрити
рибар на ладья плава, като влачи
сир'машка мрежа. И по бреговете
разпръснати села; а там зад тях
се вижда мелница; крила си тежки
обръща ги лениво. . .
На предела
на дядовските ми владенья, там,
где към гората се подема път,
изринатий от дъждове, три бора
стоят, един встрана, а други два
един до друг. Когато аз край тях
минавал съм на кон през лунна нощ,
ме срещаха с познат на мене шум,
с шумтенето на свойте върхове.
По този път сега преминах аз
и тези борове видях пред мен,
те същите са пак и с същий шум —
но окол корените остарели,
там, гдето по-преди бе пусто, голо,
сега там млади шубраци израсли,
като деца под сянката им скрити:
а отдалеч стои усамотен

другаря им кат момък престарял
и окол него пусто кат напред.

Здравей ти, младо племе, непознато!
Не аз ще видя твойта зряла възраст,
кога познанците ми надрастеш
и стари им стъбла ще заслониш
от погледа на пътника. Но нека
да чуе моя внук приветний шум,
от весели другари кат се връща
и с весели, приятни мисли пълен
край вас премине в нощна тъмнина,
за мен да спомни. . .

ОБЛАК

от А. С. Пушкин

О, облак последен на прясната буря!
Самичък ти плаваш високо в лазуря,
и там във небето далеч отстранен
сам ти затъмняваш прекрасния ден.

Доскоро отвред ти покриваше небе
и мълния грозна пронизваше тебе,
таинствено ти рогърмя неведнъж,
обилно земята поръси със дъжд.

Доволно, върви си. Минà ти времето.
Премина се бурята, влажна й земята
и вятъра, който люлей дървесата,
те гони от тихите веч небеса.

ЖИВОТ

от А. С. Пушкин

О дар напразен, дар случаен,
живот, защо си ми дарен?
И според кой приговор таен
за мъка си ми отреден?

Кой из нищожество ме викна,
о, и чия враждебна власт
в ума съмнение ми тикна,
душата ми напълни с страст?. . .

Аз цел пред себе си не виждам,
и празни са сърце и ум. . .
и от душа си ненавиждам
в живота суетния шум.

ПТИЧКА

от Ф. Туманski

Разтворих тясната тъмница
и пленницата си пуснàх
и на въздушната певица
свободата аз възвърнàх.

И тя изчезна, кат хвърчеше,
в сиянието на ясний ден
и тъй запя, като че беше
това молитва зарад мен.

МИСЛИ И ВЪЛНИ

от Ф. Тютчев

Мисъл след мисъл, вълна след вълна —
две проявленья — стихия една!
В сърце ли тясно, в море ли открито —
там на свобода, а тук на закрито:
същият вечен прилив и отлив,
същият призрак тревожен, лъжлив!

СЪЛЗИ

от Ф. Тютчев

Сълзи човешки, о сълзи безбройни,
лейте се вие безчет денонощно,
лейте се скрито вий, неизвестно,
неизтъщими сте и повсеместно
лейте се — както се леят поройно
дъждове есен, през време среднощно!

ПОЕМИ

ПОЛТАВА

ПОЕМА

от А. С. Пушкина

ПРЕДИСЛОВИЕ

Полтавската битка е една от най-важните и най-щастливите събития в царстването на Петра Великий. Тя го избави от един най-опасен враг, утвърди руската власт на юг, обезпечи новите завоевания на север и доказа на държавата успеха и необходимостта на преобразованието, извършено от царя.

Погрешката на шведския крал е влязла в пословица. Укоряват го в непредпазливост, намират войната му в Украйна за безразсъдна. На критиците не можеш да угодиш, особено подир неуспеха. Но Карл с този поход избягна известната погрешка на Наполеона: той не отиде срещу Москва. И можал ли е той да очаква, че Малорусия, всякога безпокойна, не ще бъде увлечена от примера на своя гетман и не ще се възмути против неотколешната власт на Петра, че Левенхаупт ще бъде три дена наред разбиван, че най-сетне 25 000 шведи, предводителствовани от краля си, ще побягнат пред навърските бежанци? Сам Петър се е дълго колебал и е избягвал главното сражение, като твърде опасно дело. В този поход Карл XII по-малко, откогато и да било, се е вверявал на своето щастие: то е отстъпило на Петровия гений.

Мазепа е едно от най-забележителните лица в тази епоха. Някои списатели, старали се да направят от него герой на свободата, нов Богдан Хмелницки. Историята го представя честолюбец, закоренял в коварства и злодейства, клеветник на Самойловича — своя благодетел, погубител на бащата на любовницата си, изменник на Петра пред победата му, предател на Карла след поражението му: неговата памет, предадена от църквата на анатема, не може да избегне и проклятието на человечеството.

Някой си, в една романтическа повест, изобразил Мазепа като стар страхливец, бледнеющ пред една въоръжена жена, като измисля

11618

изтънчени ужаси, които си имат мястото в някоя французка мелодрама и пр. По-добре би било да се развие и обясни истинният характер на бунтовника гетман, без да се изопачава своеволно историческото лице.

31 януарий 1829 г.

А. С. Пушкин

ПЕСЕН ПЪРВА

Богат е славний Кочубей[1],
ливадите му са безбройни,
навсъде, дет се зеленей,
пасат коне красиво-стройни.
И всякой дом извън Полтава
преграда красна окръжава
с градини хубави отвред,
разкошно всичко и богато,
отрупано с атлаз и злато,
с безценности, сребро и мед.
Но не с богатство се гордей,
нито с къщята Кочубей,
нито с конете хвърковати,
нито с ковчезите си злати,
ни с нищо друго. Кочубей
с прекрасна щерка се гордей.[2]

И истина: таквози дете
не беше раждала Полтава,
красиво, нежно като цвете,
израснало между дъбрава.
Като топола тя е стройна,
в вървеж кат лебед е спокойна,
кога водите ги разсича,
а бързо като се разтича,
подобна й на сърна в горите.

Гърди й като пяна бели,
коси над челото завити
кат облаци се зачернели,
блестят като звезди очите
и али устни запламтели.
Не беше само хубостта,
която обществото шумно
в Мария младата почита —
таз хубост гибне с младостта!
Но всякой я в Полтава счита
момиче скромно и разумно.
Навсъде все за нея дума
и искат я младежи сума
и от Украйна, и Русия,
а пък от всички кат от чума
избягва хубава Мария.
Та от любов разпален слепа,
проважда сват и сам Мазепа[3]. . .

Той стар и слаб от старини,
от труд, от грижи, от войни,
но чувствата си ги не губи,
Мазепа още знай да люби.

Младежкото сърце се дразни,
пламти и гасне. За любов
днес ум един, а утре нов
и всякой ден все чувства разни.
Но не така е с старостта,
не кипва в миг в гърдите страст,
не пламва и сърце завчас,
то каменее с възрастта;
и туй сърце окаменено
във огън, с страсти е калено;
но късний огън не охлажда —
и само гроба го изглажда. . .

Не е сърна, що с страх се тàи,
че се орел над нея пери,
невеста й таз, що ходи в стаи,
решенье чака и трепери.
И влиза пълна с възмущенье
при нея майка ѝ. С смущенье
ръка ѝ хваща и говори:
«Безсрамник, старец развратèн!
Възможно ли й? Догде си с мен,
той няма този грях да стори.
Наместо пример да ѝ дава
като на кръстница, на своя. . .
на старини безумца тоя
супруг намислил да ѝ става.»
Мария трепнува. Тя страда,
лице ѝ с бледност се покрива,
тя студенее кат нежива,
поклаща се и никóм пада.

Свести се тя, но пак отново
очи закрива — и ни слово
не дума. Майката, бащата
се грижат да ѝ успокоят
със благи приказки тъгата
и весело да я настроят.
Напразно бе. Два цели дена
тя плака тихо, охка, стена,
непила нищо и неяла,
печална, бледна, с лик студен
и без да спи. На третий ден
и стаята ѝ опустяла.

Не знае никой где и как
се й скрила тя. Един челяк
през тази нощ чул конски тропот,
казашка реч и женски шопот.

На другий ден подкови осем
се виждаха по лъга росен.

Не само млади руси къдри
и пуха нежен на момците,
по някой път и старца мъдрий
разпалва страстите в жените.

Но слух дойде до Кочубея
за страшната безчестна вест:
тя хвърлила и срам, и чест
и е прегърнала злодея!
Позор! На майката, бащата
не им се вярва на мълвата,
но истината я откриха,
не може вече да се крие;
тогава само обясниха
престъпната душа в Мария;
тогава само стана явно
защо не щеше своенравно
да чуй съветите домашни
и поздравленията всегдашни,
и всяко брачно предложенье
отблъсвала е с отвращенье;
защо когато се пирува,
Мазепа, гдето и да седне,
тя него само ще погледне,
тя него само ще да чува;
защо тя всякога е пяла
тез песни, що е съчинил,
кога Мазепа малък бил,
кога Украйна го й не знала;
защо с неженско увлеченье
обичаше и конен строй,
и тръби с барабанен бой,
кога в парадно поздравленье

войската чинно се построй
пред гетмана малорусийский. . .

Богат, познат е Кочубей,
за него всякой ще жалей.
За да умие свойта слава,
той вдигва цялата Полтава;
той може в дома на Мазепа
да влезе сам и го утрепа,
и сам на гордия злодея
в гърдите ножа да забий;
но. . . други планове той крий,
вълнува друго Кочубея.

Тогава беше смутно време,
кога под злото, тежко бреме
на постоянните сраженья,
със всички сили в напреженье,
Русия крехка се крепеше
от Петровия гений. Беше
жесток учител неи даден
в изкуството военно. Той
урок им давал изненаден,
но не предвидел тоз герой,
че в тези опити напрасни,
че в тези бедствия нещастни
заяква младата Русия. . .

Венчан със слава безполезна,
Карл смел летеше кат над бездна.
Из път към старата Москва
размята руските дружини
кат вятр, що вдига прах в долини,
събаря прашната трева.
Вървеше в също направленье,
в което, в наши дни, нов враг

бе отпечатал своя крак,
но сетне в бързо отстъпленье
намери своето паденье.[4]

Украйна глухо се вълнува;
тук-там по някой се бунтува.
Другарите на свободата
очакват бунта и войната,
че веч настъпило е време
да махнат тежкото си бреме;
те с нетърпенье Карла чакат,
не искат вече да протакат
и явно викат: «време, време!»
Но гетмана не отговаря,
кат верен поданик на царя,
той пази хладност обичайна,
спокойно гледа на Украйна,
уж че не ще и да ги чува —
и равнодушно си пирува.

«Защо ли гетмана мълчи?
Тълпата буйно си гълчи:
дали защото веч е стар,
угаснал му е прежний жар —
той не заслужва булавата.[5]
Сега е време за войната
против ненавистния цар.
Кат стария ни Дорошенко,[6]
кат Самойловича Григорий[7]
като Палея,[8] Гордеенко[9]
да би можал той да се бори,
тогава в снежните чужбини
казаците не биха мрели,
тогава биха вече спрели
да пращат полкове й дружини.[10]

Разгорещени за свобòда
роптаят мòмци из народа,
те чакат ново промененье,
забравят тяхното плененье,
на Богдана Хмелницки дните
и договора след войните.
Но старостта се не разшавва,
не бърза с своето решенье,
на всичко гледа с подозренье,
дълбоко мисли, кат решава.
Кой може в дълбината морска
със мрак покрйта да проникне?
Кой може във душата хорска
с коварства пълна да надникне?
Там мрачни мисли се таят,
там може страсти да кипят,
дълбоко всички съхранени,
там може планове скроени
да зреят. Кой го знае вече?. . .
Мазепа лъсти и хитрува
и между други се преструва
със простота, с чистосърдечье.
Как той умее самовластно
сърца да мами; да влияй
на умовете безопасно
и тайни чужди да узнай!
С каква доверчивост лукава,
как добродушно на трапези,
със старци в разговор кат влезе,
жалей за миналата слава.
Свобода хвали с своеволни,
властта кори със недоволни!
С ожесточен сълзи пролива,
глупеца с умна реч упива!
Но не на много е известна
каква душа се в него крий,

че той и честно, и безчестно
врага си може да затрий;
че ни едничко оскърбленье
у него прошка не намира.
Че стареца далеч простира
престъпното си намеренье;
че той за нищо не милей,
готов е с порой кръв да лей,
че той презира свободата,
че не жалей и за страната.

Отдавна, тайно, план ужасен
в душа му се тан лукава,
но поглед вражески, опасен
тоз таен план го угадава.

«Не, дръзкий старец, не, грабител! —
си мисли гневно Кочубей, —
ще пощадя аз таз обител,
где щерка ми под ключ живей;
не ще загинеш ти в пожар,
не ще умреш и от удар
на сабята. О, не, проклетий,
а на джелатина в ръцете
и със напрасни отреченья
да се прививаш от мъченья,
да прокълнеш и ден, и час,
кога си кръстник бил у нас,
деня, във който си пирувал
и с наз си пил наздравна чаша,
нощта, в която си схитрувал
и с милата ни щерка наша
нощя си тайно отпътувал!». . .

Да! Беше време: Кочубея
със гетмана другари бяха,

с солта, със хляба и елея
и чувствата си те деляха.
Конете им в полето бойно
през огн са припкали наред,
и няма веч като напред
да водят разговор спокойно.
По някой път, в беседа скритна,
душа си бурна, ненаситна
пред Кочубея е изливал
за бъдещите измененья,
за преговори, възмущенья
в неясни думи се й откривал.
Тогава беше Кочубей
предаден нему от душата,
сега той с злоба свирепей,
сега един му й план в главата.
Едно той мисли нощ и ден:
или Мазепа да затрие
и с туй честта си да умие —
или да бъде сам казнен.

Но предприемчивата злоба
в сърцето си е затаил,
в тъга безсилна е към гроба
своите мисли устремил.
И на Мазепа той прощава,
виновна в всичко е Мария;
но той и щерка си прости я:
«На бога отговор да дава,
задето ни в позор въвря,
и чест, и срам като презря. . .»

Но не забравя свойте цели,
а търси в кръга си домашний
за себе си другари смели,
другари верни непродажни.

Открива всичко на жената[11]
и с нея тайно в тишината
доноса грозен съчинява;
и тя, душевно наскърбена,
нетърпелива, разгневена,
мъжа си злобно настроява;
и даже нощем на леглото,
кат някой демон на ухото,
за мщенье шъпне, укорява,
сълзи пролива, ободрява
и клетва му изисква — ней
кълне се мрачний Кочубей.
Готово всичко. С Кочубея
безстрашний Искра й заловен.[12]
И двама мислят: «На злодея
последний час е веч решен. . .
Но кой с усърдье впламенен,
що общото добро милей,
донос за силния злодей
на царя ни предубеден
да поднесе ще да посмей?»

Между полтавските казаци,
презрян от таз мома нещастна,
един от младите юнаци
с любов обичаше я страстна.
Той сутрин, вечер, всякой ден,
на речний бряг усамотен,
между високите тополи
е чакал със Мария среща,
и щом се й вествала насреща,
забравял всичко — бил доволен.
С надежди той се не ласкаял,
не й досаждал със молба:
отказа й го би отчаял.

Когато надошли с тълпа
момци към нея с предложенье,
той сам се теглил с съкрушенье.
Но и когато се разчули
Мариините приключенья
и почнала тълпа да хули,
да се присмива със презренье —
то и тогаз е пазил тайно
къмто Мария чувства нежни,
мъчителни и безнадеждни.
И ако някой си за смях
Мазепа спомнил е пред него,
то той бледней, сърце гризе го,
очи навежда пълни с гняв.

Кой в лунна нощ и при звезди
тъй тегли коня за юзди,
чий този кон, кой тоз юнак,
що припка в пътя без свършак.

Казак на север с коня скача,
не спира нигде и прескача
поле широко, лес обилен,
река дълбока, порой силен.

Маждрак кат стъкло му блести,
злато му в пазвата звънти,
крака си коня не претрива,
търчи, лети, размята грива.

Злато е нужно за казака,
той сеща нужда от маждрака,
от коня сеща радост блага,
но шапката му най е драга,

за нея дава си казака
и кон, и злато, и маждрака,
но шапката сал с бой я дава,
и то кат падне буйна глава.

Защо той шапката скъпи?
Защото там донос крепи,
донос за гетмана злодея
до царя Петр от Кочубея.

И нищо без да подозрява,
Мазепа още продължава
да копа ями и бунтува —
при него езуитин хитър[13]
предсказва му и трон, и скиптър
и мирния народ вълнува.
Като крадци, те нощно време,
в предателство съединени,
търгуват с своята измена
и дращат веч универсали[14]
от тез изменници васали,
главата царска й оценена.
В двореца божек някой ходи,
какъв, отдека е — незнайно
и Орлик гетманов го води,[15]
извежда го и все потайно.
Навсъде имат си ятаци;
и между донските казаци
с Булавина навред се реят[16]
и семето на бунта сеят.
Не знаят в руската столица
чия ги движи тук десница
и бързо заповеди пращат,
че строго с тях ще се разплащат.
Мазепа с всички уж във дружба
писма изпраща в всякой край,

коварно, хитро той подбужда
срещу Москва Бахчисарай.
В Варшава нему доверяват,
в Очаков вярва го пашата
и Карл, и цар не подозрява
що крий се гетману в душата.
Той разни планове развива
за предстоящия удар,
и зла му воля не почива,
пламти престъпния му жар.

Но как той, гетмана, се стресна,
кога пред него гръм се тресна!
И на изменника тогоз
проваждат руските велможи[17]
в Полтава писаний донос;
гнева му да се уталожи,
като на жертва пострадала,
те пишат ласки и похвала.
Загрижен много със войната
и погнусен от клеветата,
сам царя Юда утешава,
доноса хвърля без вниманье
и на Мазепа обещава
за Кочубея наказанье.

В невинен гетмана престорен,
мълви на царя с глас покорен:
«И знае бог, и знай света,
че му е чиста съвестта,
на царя той е служил верно
и е обсипан безпримерно
от щедростта му с блага земни.
О, как е сляпа луда злоба!
Че той ли, що виси над гроба
изменнический път ще земне

и ще почерни свойта слава?
Не той ли сам на Станислава[18]
да му помогне се отказа
и трон му даваха в Украйна,
а той, Мазепа, тази тайна
на царя всичката изказа?
Не той ли на татарский хан[19]
и цариградския султан
презря съвета за измяна?
Душа му й с вярност напоена,
готов е с сабля и с съвети,
живот и труд не пожалява
на царя белий с враговете
и ден, и нощ да се сражава.
А пък сега при смъртний праг
позори го коварен враг
и кой е — Искра, Кочубей!
Що бяха му другари близки!. . .»
И хладнокръвно старца низкий
кат крокодила сълзи лей
и иска им смъртта, злодей. . .[20]

Чия ти смърт, о, старче, искаш? —
Чиято дъщеря притискаш
в своите старчески обятья!
Но пълното сърце с проклятья
гласа на съвестта не чува;
и с себе си той тъй хортува:
«Защо ли, гордий волнодумец,
в борба с мен встъпваш, о, безумец,
ти сам във ямата ще скочиш,
за себе си секира точиш;
защо си тъй навъсил вежди?
В кого са твоите надежди?
Мария ли ще се застъпи?
Но таз надежда е лъжлива;

тук гетмана не ще отстъпи,
не ще кръвта си да пролива.»

Мария, хубава Мария,
в Черкас си тордост на момите!
Но знаеш ли коя ти змия
ласкаеш тихо на гърдите?
Коя ли сила неизвестна,
с душа свирепа и безчестна,
те сбра и силно тъй привлече?
Кому, кому си жертва вече?
И неговите бели къдри,
набръчканото му лице
и думите лукаво-мъдри
ти любиш от душа, с сърце!
Какво ти стареца направи,
с какви дела те тъй превърна,
та майка и баща забрави
и него дойде, та прегърна?
Дали със погледа си буен
сърце ти стареца обая;
и съвестта приспа, омая
със думи сладки, с глас ли чуден?
Та него ти с благоговенье
и слушаш, водиш разговор
и милваш го със увлеченье —
приятен ти е тоз позор;
ти с него още се гордееш
кат с целомъдрието прежно,
а над срама, туй чувство нежно,
навикваш вече да се смееш. . .

Що значи срàма за Мария?
Що значи хорската мълва?
Що значи людска неволия,
когато гордата глава

на белий старец с умиленье
се скланя в нейните колени
и с нея гетмана забравя
съдба и шум, и трудове,
или пък тайно ѝ разправя
какви той планове кове
за свойте грозни врагове?
Невинните си дни не жали,
по някой път се тя печали,
очите си с сълзи накваси —
кат спомни майка си, баща си,
сълза подир сълза нарежда
и през сълзите тя съглежда
и майка, и баща на старост,
потънали във скръб и жалост. . .
О, ако знаеше Мария
това, що цяла знай Украйна!
Но още се от нея крие
убийствената, страшна тайна.

ПЕСЕН ВТОРА

Мазепа ѝ мрачен, мълчалив,
с мечти жестоки е смутен,
Мария с поглед устремен
поглежда старца горделив;
обгръща старчески колени,
ласкай го, милва и се смей,
но черните му размишленья
с любов не може да разсей.
А пред Мария с невниманье
той хладно òчи си навежда,
ласканьята ѝ не поглежда
и отговаря ѝ с мълчанье.
Зачудена и нажалена,

тя става силно оскърбена
и казва му с негодуванье:

«Мазепа, чуй: за тебе аз
забравих всичко на света,
старах се само оттогаз
да ти спечеля любовта —
и за това, че те полюбих,
аз щастието си изгубих.
Надявам се, ще помниш ощ
онази тъмна, страшна нощ,
когато твоя станах аз,
закле се, че от този час
ще ме обикнеш. — Не отричаш?
Защо сега ме не обичаш?»

М а з е п а

О, не бъди несправедлива!
Хвърли безумните мечти,
със подозренье губиш ти
душа си млада и бурлива.
Сърцето ти слепей от страст,
за мен си ти любов едничка,
обичам те повеч от всичко,
повеч от слава и от власт. . .

М а р и я

Не вярвам, с мене ти хитруваш.
Доскоро бяхме неразделни,
а сега само се преструваш,
че ласките ми уж ги чуваш.
Омръзнаха ти кат безцелни.
По цели дни се ти забавяш
по пиршества, а мен забравяш;
нощя стоиш уединено
ил с божека, ил с езуита,

пък моята любов смирена
ти срещаш с хладност неприкрита.
Наздравица си пил, аз зная,
тез дни за Дулска. . . Тя коя е?

М а з е п а

И ти, Марие, си ревнива?
Че аз ли, в мойто положенье,
от красота самолюбива
ще чакам гордо поздравленье?
И мога л'аз, въобрази ти,
с въздишки да се упоявам,
кат празен юноша, жените
с преструвки да ги изкушавам?

М а р и я

Без забикалки обясни се
и просто, ясно ми хортувай.

М а з е п а

Теб тайната ми ще те слиса,
но ако искаш ти — то чувай:

Отдавна заловен съм аз
с едно велико, страшно дело,
което доста е успело
и за борба веч иде час. . .
Без мила свобода и слава
прекланяхме отколе врат
ту под кралете на Варшава,
ту под московский автократ;
но независима държава
Украйна трябва веч да стане —
и с мен Украйна ще въстане
със знаме за борба кървава.
Готово й всичко и в сношенье

кралете двамата са с мен. . .
Възможно е след ред сраженья
на трон да бъда възвишен.
Другари верни аз си имам:
княгиня Дулска, езуита
и божека — ти дето пита; —
чрез тях приемам от кралете
писма, поръчки и съвети.
Е, тез са моите признанья.
Сега ревнивите мечтанья
разсея ли?

Мария

О, милий мой,
ти цар ще бъдеш на Украйна!
И как короната сияйна
ще ти прилича!

Мазепа

Но постой,
не всичко й свършено. Кой знай
какъв ще бъде сетний край?

Мария

При тебе страх не ще узная,
могъщ си ти! И мен ме радва,
че трон те чака.

Мазепа

Може брадва. .

Мария

Под брадвата ще паднем двама.
Ах, мога л' да живея сама?. . .
Но, знам, роден си да царуваш.

Мазепа

За трон е рано да хортуваш.
Кажи, дали ме ти обичаш?

Мария

О, милий мой, ти още питаш?

Мазепа

Кажи супруга ил баща си
ти по̀ цениш и уважаваш?

Мария

Защо такъв въпрос задаваш?
Ти знайш добре, че за дома си
старала съм се да забравя;
сега, каквото и да правя,
пред свойте съм опозорена
и от баща си прокълнена.
А за кого?

Мазепа

Та ти цениш
повече мен? А! ти мълчиш. . .

Мария

О, боже!

Мазепа

Но кого? Кажи!

Мария

Не ме мъчи. Ти сам реши.

Мазепа

Но представи си ти, Марие,
че трябва да погибна аз

или баща ти. То тогаз,
да беше ти сама съдия,
кому би дала предпочтенье;
кажи ми право, без стесненье?

Мария

Ах, моля ти се, не отваряй
таквиз въпроси.

Мазепа

Отговаряй!

Мария

Защо бледнейш и става веч
сърдита, страшна твойта реч?
Не се сърди! За тебе аз
пожертввам всичкото завчас,
но престани. . .

Мазепа

Добре. Тогаз
помни си думите, Марие. . .

Нощта е тиха във Украйна,
Звездите мигат и блестят,
като че шъпнат тъмна тайна;
в въздуха тишина омайна;
едва тополите трептят.
Сияе тихо в вишината
над Бяла Церкова луната,
над гетмановите градини,
та осветлява и кулàта.
Навсъде тихо в този час,
в кулàта само чуй се глас. . .
В една от стаите седи
в дълбоко, тежко размишленье

и в мрачно, мрачно настроенье
в окови Кочубей и бди.
О, утре смърт! Но не уплашен
той мисли за джелата страшен,
живота не жалее той.
Какво й за него смърт? — покой.
Но тъй да легне в гроба хладен
кат безсловесното създанье,
от царя си любим предаден
на царский враг за поруганье,
и пред злодееца проклети
да падне унижен в нозете;
да губи всичко и с смъртта
да си загуби и честта.
И не самин, а да стовари
вина врьх своите другари,
да чуе техните проклятья,
да легне без вина под брадва,
врага да гледа как се радва,
да влезе в смъртните обятья —
и никому не завещава
на тоз злодей да отмъщава.

И спомни своята Полтава,
другарите си и дома си,
дни минали, богатство, слава
и песните на дъщеря си,
и дòма, гдето се родил,
и труд, и мирен сън узнал;
и всичко, с що се й насладил,
че доброволно й пострадал —
и за какво?

Но ключ тогава
скръцна в ръждясалата брава.
Събужда се — не знае кой —

и мисли си, нещастний: той!
Да, иде той, не съм забравен,
той пътя моя окървавен
ще ми покаже. Той е врача
на всички скърби и на плача,
на греховете разрешител,
Христу спасителю служител;
той святата му кръв и тело
ми носи да вкуся аз грешен,
смъртта си да посрещна смело
и встъпя във живота вечен.

И с съкрушение сърдечно
готов е бедний Кочубей
пред Съществото безконечно
в молба тъга си да излей;
но не духовник се вести,
а други гост го посети —
пред него Орлик се явява.
До дън душата възмутен,
страдалца пита с глас студен:
— Защо дойде ти, о, човече?
Аз утре ще умирам вече,
защо Мазепа ме смущава?

О р л и к

Ще питам още. Говори!

К о ч у б е й

Аз казах всичкото. Върви,
не безпокой ме.

О р л и к

Отговаряй,
това го иска господаря,
пан гетмана.

К о ч у б е й

Но аз казàх,
за всичко аз ви се съзнах,
по ваша воля и желанья.
Вий чухте мойте показанья:
че съм доносчик и лукав,
че гетмана е в всичко прав,
какво повече?

О р л и к

Ние знаем,
че ти безбройно си богат
и че в Диканка всичко й сбрано,[21]
и там в земята закопано.
Веч свършено е, щеш не щеш,
ти утре трябва да умреш,
а по закона, след смъртта ти,
богатството ти ще постъпи
в ковчега, в полза на войската.
Стори последното признанье:
где й скрито твоето иманье?

К о ч у б е й

Това е истина: три клада[22]
в живота бяха ми услада,
и първий клад бе мойта чест —
отне го боя до несвест;
а вторий — загуба ужасна —
честта на щерка ми прекрасна,
тоз клад с любов обичах слепа,
най-сетне грабна го Мазепа;
а третий клад — светото мщенье,
ще нося господу със мене.

Орлик

Ти остави тез думи празни,
ти днес напущаш този свет,
недей с шеги-ума си дразни,
но по-добре ми дай ответ:
кажи парите в кой са край —
или камшика ще играй!

Кочубей

О, докога ли тази злоба!
Това дознанье ме утрепа.
Почакай: дай да легна в гроба,
тогава заедно с Мазепа
делете моите жълтици,
имущества, богатства тлъсти.
Ровете ями из зимници
с окървавените си пръсти,
градини, домове палете.
И дъщеря ми с вас земете,
сама тя всичко ще открий,
тя знае где се то намира,
тя знае всичко где се крий;
но оставете ме на мира.

Орлик

Парите где са? Покажи!
Не искаш ли? — Ти чуй: кажи,
не трябва много да се маеш,
минута още — ще се каеш;
ти с мъки ще признайш стократ.
Мълчиш ли още? — Хей, джелат![23]

Джелата влезна. . .
О, мъченья!
Но где е гетмана злодей,
къде се скри от угризенье
на свойта съвест като в змей!

Във стаята, где сладко спи
Мария, кат не подозрява
това, що утре ще да става,
стои Мазепа и сумти,
и мрачно, мрачно размишлява:
«Безумний Кочубей ще мре,
това не може никой спре.
И колкото се приближава
целта на гетмана до края,
той трябва повеч твърд да стая,
той трябва да се възвишава.
Спасенье няма. Кочубея
и Искра трябва да загинат. . .»
Очи му към леглото минат
и мисли той, кат гледа нея:
«О, боже, с нея що ще стане,
кога от сън тя утре стане
и чуй за страшното събитье?
Досега тя спокойна беше,
но тайната бе под прикритье
и съхранена се държеше;
а туй не ще да бъде вечно!
И ето го — не е далечно —
секира утре ще се струпа
меж две глави и двата трупа:
иди че дръж ти сетне тайна —
ще гръмне цялата Украйна.
Ах, виждам аз, че человек,
комуто дала е съдбата
да мине бурно своя век,
той трябва сам да е нащрек,
за него лишна е жената:
в една талига не приляга
сърна и коня да се впряга!
Не трябваше да се забравя,
таз грешка веч се не поправя.

Тя всичко, щото най бе благо
и всичко мило, всичко драго
принесе ми, невинна, в дар,
на мене, старец — и защо то?
За да ѝ готвя тоз удар!. . .»
И той поглежда към леглото:
как тихо младостта почива!
Как сладко я съня упива!
Разтворила си устни нежни,
вълнуват се гърди ѝ снежни. . .
А утре. . . гетман се намръща,
от нея поглед си отвръща
и става леко, та излиза,
и в тихата градина слиза.

Нощта е тиха във Украйна,
звездите мигат и трептят,
като че шъпнат тъмна тайна;
в въздуха тишина омайна;
едва тополите трептят.
Но гетмана се безпокòи
от туй, що се в душа му рòи;
звезди го гледат като òчи
и всякоя на него сочи;
тополи тихо затрептели,
кат че глави си завъртели
и шъпнат тайно помежду си.
И топла нощ, и тъмнината
като тъмница му в душата.

Но изведнъж във тоя миг
той чува някой сдавен вик. . .
кат че излиза из кулàта.
Дали бе туй въображенье,
ил бухал, или зверски вой,
ил вик от мъки и от бой —

но само своето вълненье
не сдържа стареца ни миг
и срещу този сдавен вик
надава вик със други глас;
тоз вик, що чувал се й тогаз,
кога в сражения нестройно
той със Забела, с Гамалея
и с него. . . с този Кочубея
е припкал по полето бойно.

Пламтят на изток небесата
и слънцето си сей зарята
по хълмове и по долини,
по лесове, реки, равнини;
в движенье всичко и нащрек,
събужда се и человек.

Мария спи си непокътно
и през съня си счува смътно,
че влиза някой си при нея
и по нозете я задея.
Пробужда се, но от лучите
с усмивка пак закри очите,
ръце протегнати разтвори
и нежно, тихо проговори:
«Мазепа!. . .» Но тогава чува,
че други глас ѝ ней хортува.
Като се стресна, тя поглежда
и вижда майка си. . .

Майката

Мълчи,
това съм аз, не ме гълчи
и помогни, недей поврежда.
Предпазливо влезнàх нощес
с една молба. Днес казн ще става

и само ти ще можеш днес
да ги смилиш. На теб остава
баща си да спасиш!

Дъщерята
(в ужас)

Какъв баща?
Кого казнят?

Майката

Ил тез неща
не знаеш още. Аз не вервам.
В двореца тука те намервам,
а не в пустиня. Знаеш ти
как може гетмана да мсти,
той враговете си събаря,
кат обвинява във злодейство,
и вярва му за всичко царя.
Но, виждам, скрьбното семейство
отритнуваш ти за Мазепа,
в леглото те намирам аз
във тоз печален, грозен час,
кога присъдата свирепа
се готвят вече да четат,
кога секири веч блестят
върху нещастните глави...
За тебе като че сме чужди...
И сякаш не за наши нужди
с сълзи говорим. О, върви,
търчи, побързай с помощта си!
Молѝ, плачѝ — спаси баща си,
смекчи с гласа си тоз злодей,
ти смело искай, настоявай,
да ти откаже той не смей,
ти за Мазепа — не забравяй —
захвърли нас и срам, и чест...

Дъщерята

О, боже! падам във несвест...
Мазепа... татко... казн... и с мама
стоиме в тази кула двама...
Дали не полудявам ази,
или бленувам?

Майката

Бог те пази!
Не, сън не е, нито мечти.
Нема̀ не знаеш още ти,
че татко ти ожесточен
позора твоя не понесе,
за мъст от жажда увлечѐн,
на царя чак донос поднесе;
а кат го̀ мъчват, той признава,
че туй интрига е лукава,
безумна, срамна клевета.
За свойта смела правота
врагу му й връчена главата.
Пред редовете на войската,
ако всевишната десница
това злодейство го не спре,
той трябва днеска да умре.
Сега седи самин в тъмница,
в кулàта тука.

Дъщерята

Боже! Днес
напуща татко ми живота!...

И пада бледна във несвест
като мъртвец върху леглото...

Пъстреят шапки и маждраци;
трампета бият. Полковѐ

се строят чинно в редове,
препускат на коне казаци.
Приижда, трупа се тълпата
и като змѝя към полето
народ се движи по шосето.
Трептят в очакванье сърцата.
А на полето нова сграда —
това е смъртната естрада.
Джелат разхожда се по нея,
с тълпата весело се смее
и ту шеги към тях подхвърля,
ту брадвата в ръце прехвърля.
В неясен шум се слива туй,
псувни и смях, и женски вик;
но глас един викна и в миг
замлъкна всичко. Сал се чуй
туптенье конско в тишината
и сам Мазепа сред тълпата.
С конвой сердюци окръжен[24],
от старшините придружен,
на кон яви се по шосето.
А откъм Киев по полето
талига проста се съзря,
тълпата втренчено се взря
да види кой седи във нея —
и виждат тамо Кочубея
и с него Искра тих, смирен,
с съдбата грозна примирен.
Колата спират. Задимяха
с тамян кадѝла; и запяха
молби църковни, гръмогласни,
за упокой на тез нещастни.
Безмълвно моли се народа,
страдалците — за враговете,
и ето веч на ешафода
възлизат жертвите и двете. . .

Тълпата като в гроб немей. . .
Прикръстен ляга Кочубей.
Секира блесна пред тълпата
и претъркули се главата.
Въздъхна пòле заглъхнàло.
Повторно брадвата се вдига
и втората глава замига,
отсечена от свойто тяло.
Тревата с кърви се поръси. . .
Джелата злобно взе главите
и кат ги вдигна за косите,
пред зрителите ги потръси.

Свърши се грозната картина.
Тълпата си назад замина
и всякой пак си се загрижи
за свойте болки, свойте грижи.
Пустей по малко на полето.
Между тълпата през шосето
жени две бързо претърчаха,
те, виждаше се, се стремяха
към мястото на ешафода,
но някой измежду народа
«Е, закъсняхте» им казà
и с пръст в полето показà: —
Там ешафода веч събарят,
четеше в черно расо поп
и на колата натоварят
казаци двама дъбов гроб.

Самин пред конния конвой
Мазепа, мрачен, се завръща,
сърцето му не знай покой,
душа му пустота обгръща.
Не дума нищо той смутен
и припка с коня запенен —

и щом се връща у дома си,
попита бързо за жена си:
«Къде ѝ Мария?» Но слугите
не знаят ѝ сами следите.
Неволно гетмана уплашен,
с предчувствие за случай страшен,
при нея в стаята възлиза,
врати отваря, бързо влиза
и гледа — тихо кат в пустиня.
Той стреснат спусна се в градина,
край къщата, покрай реката
и чак под сенките в гората —
не вижда ѝ никъде следите.
Избягнала! — Зове слугите,
те бързо сядат на конете,
Мазепа дава им съвети —
и припкат верните юнаци
по вси страни и по конаци.

Към запад слънце се обръща,
Мария още се не връща —
не може никой да намери
къде ѝ избягнала Мария.
Мазепа си гнева не крие
и всичко в дома му трепери.
С отрова кипнала в гърдите
заключи гетмана вратите
и до леглото в тъмнината
седи, мълчи, подпрял главата;
но мъки му сърцето грижат.
На сутринта един след други
се връщат пратените слуги;
конете им едвам се движат,
юзди, подкови и премяна
покрито всичко вредом с пяна
и с кръв, избито, изморено,

разкъсано и разглобено.
Но не можѝ един от тия
да каже нещо за Мария.
Пропаднаха ѝ и следите.
Та майка ѝ, според мъжа си,
кога я пратиха в изгнанье,
замина там със плач, с риданье
и за мъжа, и дъщеря си.

ПЕСЕН ТРЕТА

Душевната тъга дълбока
стреми се, хвърка нависоко,
не бърка на украйнский вожд.
Той твърд във свойте намеренья
със краля шведския сношенья
да води продължава ощ.
А между туй, за да излъже
съмненьето у враговете,
от болест мнима той се тъжи
и окръжен от врачовете,
с преструвка иска им съвети.
Войни и страсти, трудове
и болест, старост и печали —
предтечи смъртни — го сковали
в леглото меко. Той зове
смъртта тоз час да се вести.
Той иска да се причести;
и архипастир дойде бодър
при мнимо-смъртния му одър,
и осветения елей
в коварните коси му лей.

Москва очакваше всечасно
да дойдат гости; но напрасно
меж вражеските гробове

чакàха свойте врагове. . .
А Карл внезапно и потайно
повел войските си в Украйна.

Денят дойдé. Тогава чак
Мазепа стана от леглото.
Той беше уж на смъртний праг
и се прощаваше с живота —
сега е силен Петров враг,
сега той бодро пред войските
засвятка гордо със очите,
замахна с сабя, кон яхна —
и бързо припна към Десна.
Кат онзи хитър кардинал,
щом в Рим с тиара се венчал,
макар да бил гърбат, болнав,
завчас станàл и млад, и прав.

Тогаз известья полетяха. . .
В Украйна смътно зашумяха:
«Отметнал се, той изменил,
в нозете Карлови сложил
бунчука си покорен.» Вече
война народна й не далече.

И кой ще може да опише
тоз грозен гняв, що в царя дише?[25]
Гърми анатема в събори;
Мазеповия лик джелата
по улиците го размята;
народа на тълпа се сбира
и други гетман си избира.
Откъм реката Енисея
на Искра и на Кочубея
семействата назад се връщат.
Набързо Петр ги повиква,
с тях заедно той сълзи лей

и ги ласкай, за тях жалей,
и с нови почести обсипва.
Палей, веч стар Мазепов враг,
от заточенье иде пак,
в Украйна бърза в царски стан.
Без вожди бунта веч пропадва,[26]
погинва Чечеля под брадва
и запорожкий атаман.
И ти, що за военна слава,
за шлема си хвърлил венеца
и се стремиш къмто Полтава —
дойде ти и на теб конеца!

И царя своите дружини
кат буря тамо ги повлече
и сред полтавските равнини
срещу врага си ги изпрече.
Тъй също жадния за кръв,
разпален с ярост и със стръв,
боец един със друг боец
се среща грозно наконец.
И гледа Карл на враговете,
че веч не разстроèни чети
при Навр разбити и бежащи,
а полкове редовни, стройни,
послушни, бързи и спокойни,
с ред твърд от щикове блестящи.

Но той реши: зарана бой!
Потънал лагера в покой,
почиват полковете сладко;
и само във една палатка
си шъпнат тихо свой със свой.

«Аз виждам, Орлик мой, сега
че сме прибързали без време,

затуй ще теглим тежко бреме.
Дойде за мен нещастен час,
направил съм погрешка важна:
във Карла се излъгах аз.
Той, истина е, с смелост страшна,
в две-три сраженья да напредне,
разбирам, може той с успех;
на пир при врàга си да седне,[27]
да срещне бомбата със смех[28]
и като руския солдат
да влезе нощем в вражья стана
и размени за рана — рана;[29]
но той не е борбà да води
със царя руский, с великана:
съдба се не върти по воля,
както войска със барабана.
Упорно, сляпо всичко върши,
той знае само да се върши,
бог знай в кое той щастье верва
и сèга пак войската вражья
с успеха миналий примерва,
но ще му се строши куража!
За срам! От скитник млад, но смел
увлякох се на тез години,
войските му, кат ослепел,
аз счетох за непобедими.
А що излезе. . .»

Орлик

Ний сраженье
ще чакаме. Времè ще мине,
ще влезем с Петра пак в сношенье
и злото пак ще ни замине.
Разбит от нас — то без съмненье,
ще иска царя примиренье.

Мазепа

Не, късно. Невъзможно стана
със руский цар да се миря,
отдавна с злоба аз горя,
той тежка ми отвори рана.
Веднаж се случи при Азов
пирувах с този цар суров,
кипяха с вино пълни чаши,
кипяха и словата наши;
тогава аз се изтървах
и дума смела му казах.
Трепнàха младите юнаци,
а царя кипна, чаша стрòши,
хвана ми белите мустаци
и със заплашванье ги срòши.
Тогава аз, в безсилен гнев,
да мстя на царя се заклех.
До днес таях аз тази злоба,
кат майка детето в утроба;
часа настъпи наконец,
на Петра кой съм — ще покажа,
пратил ме й бог да го накажа —
аз трън съм в неговий венец.
Той много градове би дал,
да би пак ден такъв настал,
че в пиршество между юнаци
да ме потегли за мустаци.
За утре имаме надежди. . .
Ще видим кой ще й господар.

Замлъкна и навъси вежди
изменника на руский цар.

Зора се вдига на възтока.
Веч по равнини, хълмовè
гърмят топове. Дим високо

вълнист се вдига в небесата,
да среща сутрина зората.
Стрелци в шумака наредени,
зад тях се строят полковете.
От пушки и от бомби стене.
Блещукат хладни байонети.
И научени на победи
чрез смъртний огн се мушат шведи;
вълнисто конница лети,
след нея движат се пешаци
и с смъртоносни си тесаци
стременията ѝ крепи.
Пламнало бойното поле,
гърми, трещи и тук, и там.
Веч щастието превале
от шведския във наший стан.
С стрелба отбитите дружини
разбъркват се от бой, от страх,
избягва Розен през теснини
и в плен се сдава Шлипенбах.
По крачка шведите отстъпват,
тъмнеят техни знамена,
а нашите напред настъпват.
Сам бог ни ѝ в помощ в таз война.

Тогаз, от бога вдъхновен,
раздаде се цар Петров глас:
«Напред, момчета!» И тозчас
с тълпа любимци окръжен
излиза Петр. Очи искрѝ,
сияе. Лика му ужасен,
движенья бързи. Той прекрасен.
Кат буря божия върви.
Тогава коня му подвеждат;
а коня буен, хвърковати
веч чуе грозните гранати,

очи му нàкриво поглеждат,
препуска в дима и прескача
и се гордее със ездача.

Веч близо пладне. Слънце грей
и бойното поле немей.
Сам-там казаците сноват
и полкове се в строй редят.
Военна музика престава.
Топовете запушват зев,
прекъсват своя стръвен рев.
И изведнажки се раздава
ура! Навсъде закрещяват —
войските Петра поздравляват.

И той препусна пред войските;
изглежда гордо всякой строй
и към полето взря очите
надъхан, радостен за бой.
А подир него се стремеше
и свитата, в която беше
и Шереметев благороден,
и Брюс, и Боур, и Репнѝн,
и с тях честития, безроден
княз Меншиков. . .

Пред редовете стройни-сини,
на свойте войнствени дружини,
от верни си слуги носим
във люлка, бледен, недвижим,
от рана болен, Карл яви се,
от полководците следим.
Той в мисл горчива вдълбочи се.
Изобрази му се в очите
вълненье необикновено,
Карл виждаше веч по войските,

че бойно щастье е изменно,
и с слабо махванье с ръката
той мръдна в бой напред войската.

А с тях и царските дружини
в дима се сбраха сред равнини —
и гръмна бой, полтавский бой!
Под град от огън разжежен,
с гърди войнишки отражен,
над мъртвий строй пък други строй
пристъпва с щикове напред.
Летяща конница навред
в въздуха с сабли зафуче,
отблъска, мушка и сече
и трупа мъртвеци в грамади;
а разжежените гранати
меж тях се пръскат и трещят,
прах ринат и в кръвта шуштят.
Швед, русин — коли, реже, мушка,
трампетен звук, от топ, от пушка
навсъде гръм, и дим, и смрад,
и плач, и вик, и смърт, и ад.

Навсъде шумно, развълнено.
На боя с òко вдъхновено
поглеждат вождите спокойно
що става на полето бойно.
Предвиждат гибел и победа
и в тишина държат беседа. . .
Кой този старец побелял,
що при московский цар се й спрял?
От два казака поддържан,
с сърдечна ревност разгорян,
той със окото на героя
се взира втренчено във боя;
на кон не може веч да яхне,

той стар е, слаб, живот му вяхне —
Палей не може веч да викне,
та строй казашки да избликне!
Но ей очите му светнàха,
над вежди бръчки се набраха,
покриха старо му чело.
Що да го сдразни е могло?
Или чрез бойний дим е видял
врага Мазепа и в тоз миг
години си й възненавидял
упадналия веч старик?

Обзет Мазепа с мисъл тяжка
и окръжен с тълпа казашка,
поглежда смътно, безпокойно,
далеч, далеч, в полето бойно.
В миг изгърмя! Мазепа сплашен
обръща се към звука страшен:
у Войнаровски във ръцете
димеше още от мушкетя,
а там наблизо прострелѐн,
потънал в кърви млад казак.
Той към Мазепа се стремеше,
със ярост сабля му фучеше,
но. . . падна долу промушѐн;
а кон му прашен, разпенѐн
видя се волен — търти в бяг
и скри се в дим, във прах и мрак.
Тогаз Мазепа приближи се
да види кой. Но увери се,
че свършват се казаку дните
и тихо гаснат му очите;
но както гаснеше гледеца,
пак грозен беше за подлеца,
що се отметна от Русия.
Бе мрачен мъртвия му лик

и само името «Мария»
промълви свързаний език.
Но скоро, скоро веч победа. . .
Урра! Напред! Отстъпва шведа
и славний час не е далек!
Но ей го веч врага във бег[30]
и конница след тях впусти се
и трепят шведски беженци.
Със трупове поле покри се,
кат с рой от черни скакалци.

Пирува Петр и горд, и ясен
и с слава поглед му блещи,
и царский пир му е прекрасен.
«Урра!» войската му крещи.
В палатката си угощава
и чуждите, и свойте вожди,
и пленниците приласкава,
и за учителите още
наздравица той обявява.[31]

Но где е първий званен гост?
Где й първий грозен наш учител,
комуто вражеската злост
смири полтавский победител?
И где й Мазепа? Тоз злодей
в кое поле ли се ветрей?
Защо ли Карл не е на пира?
А пък Мазепа под секира?

В полето на коне яхнàли,
и Карл, и гетман са припнàли
и бягат. Свързва ги съдбата.
Опасност близка и злобàта
на краля шведски сили дава
и рана люта си забравя:

с наведена глава той бяга,
отдире руси го преследват
и верни му слуги след него
едва що могат да го следват.

А с него старий гетман скача,
в широкото поле се взрача
и вижда къща. . . и веднага
се впусна настрана да бяга,
и се изгуби в облак прах.
От що бе тоз Мазепов страх?
Ил таз градина запустяла,
тоз двор и къща овехтяла
с врата, що към полето зее,
Мазепу на ума навея
за някой случай по-напрежен?
О, старец хитър, старец грешен!
Позна ли ти сега таз стряха,
где радост, щастие царяха?
И с вино ти разгорещен,
с семейство тихо окръжен,
че весело си тук пирувал
и весело си се шегувал?
Позна ли мирния обител?
Тук мирен ангел беше жител
и ти оттука го извлече,
от тази същата градина,
и подир себе си увлече.
Позна ли? А? Позна ли. . .

Със нощни сенки се обнемат
на Днепра синий брегoвете,
между скалите тихо дремят
на царя Петра враговете.
Но загубата под Полтава
забравя шведския герой,

а пък Мазепа го смущава
сън мрачен. Той не знай покой. . .
И изведнаж сред нощний час
той чу — зове го чужди глас.
Пробужда се. С-прегънат кръст
го плаши някой тихо с пръст.
Той трепва кат пред смърт студена. . .
Пред него с кòса разплетѐна,
с блестящи, вдлъбнати очи,
стои, не мръдва и мълчи,
във власеница облечѐна
и от луната осветена,
изсъхнала съвсем и бледна. . .
«О, сън ли й туй?. . . Мария бедна!»

М а р и я

Мълчи, мълчи, недей говори!. . .
Едвам очите си затворн
и татко ми, и мама. Тук
ще чуят може твоя звук.

М а з е п а

Мария, о! Мария, мила!
Свести се! Боже!. . . що ти стана?

М а р и я

Ти гледай как се й ухитрила!
Как смешно ми приказва мама!
Тя тайно уж на мене каза,
че татко ми умрял. Как може!
И тихо ми сама показа
глава му побеляла. . . Боже!
И гледай ти каква насмешка!
Главата беше не човешка,
а вълча — гледай, гледай, мама
излъга ме и няма срама!

И знайш ли тя защо ме мъчи?
За да не мога се отлъчи
със тебе днес.

С дълбока мисъл
Мазепа слуша и се слисал.
Заета с свойта залисия,
пое разказа си Мария:
«Аз помня там. . . тълпи човешки. . .
поле. . . глави. . . тела мъртвешки. . .
На празник ме заведе мама . . .
Аз гледах там, а теб те няма.
Без теб се скитах цели нощи.
Защо стоиме тука още?
Да идем дòма, късно й вече. . .
Ах, боже мой, какво ми пречи
в главата — нещо си върти ме. . .
Ти кой си, старче? Остави ме!
О, ти си грозен и ужасен,
присмиваш се. . . Той бе прекрасен
и думите му сладки, нежни,
мустаците му бели, снежни —
а в твойте се запекла кръв. . .»

И с смях лудешки се заюсна
и бързо, леко кат сърна,
тя припна, настрана се впусна
и в мрака нощен изчезнà.

Възток зорѝ се, червеней.
Казашкий огън пламеней,
казаци гозба си варят,
драбантите при речний бряг
конете хранят и поят,
седлаят, готвят се за бяг.
И кралят шведский събуди се:

«Мазепа! ставай, съзори се.»
Но гетмана не спи отколе,
тъга, тъга сърце му коли;
седлай си коня мълчалив.
И припка пак из път прашлив,
и страшно му сърце играй,
кат се прощава с родний край.

Цял век се оттогаз измина,
Със тез мъже какво стана̀,
какъв ли спомен остана̀?
Тям поколеньето им мина,
а с него чезнат и следите
от бедствията и войните.
И само ти, герой в Полтава,
държавата си кат въздигна
и нейната военна слава,
огромен паметник си дигна.
А пък в Бендерските пустини,
около мелници крилати,
где биволи сноват рогати
и рядко человек ще мине,
три стъпала̀ в земята врасли,
потънали и с мъх обрасли,
напомнят ни за шведский крал.
В туй също място се е спрял
и се й сражавал тоз герой,
с слуги си само окръжен,
със турската войска безброй
и паднал най-подире в плен.
А пък за гроба на Мазепа
напрасно пътника ще зепа.
Забравен е Мазепа веч;
но и до днес със грозна реч
по църквите се той проклина

с ана̀тема веднаж в година.
На обезгла̀вената двойца
във Киево-Печерска Тройца,
меж праведните гробовѐ
лежат и техни прахове.
Растат в Диканка насадени
за спомен дъбове зелени —
и дълго спомен ще вирее
за Искра и за Кочубея.
Преданьето за дъщерята
мълчи. Не знай ѝ се съдбата.
Какъв е нейния конец,
ще чуйш от слепия певец.
Кога певец украйнски пее
песнѝте гетмански юнашки,
той поменува и за нея
на младите жени казашки.

БЕЛЕЖКИ КЪМ «ПОЛТАВА»

[1] Василий Леонтиевич Кочубей — генерален съдия, един от прадедите на днешните графове Кочубеи.

[2] Кочубей е имал няколко дъщери; една от тях е била женена за Обидовски, внук на Мазепа. Тази, за която тука се споменува, казвала се Матрьона.

[3] Мазепа действително е искал да се жени за кръстницата си, но му отказали.

[4] Наполеон в 1812 год. *Бел. прев.*

[5] Булава и бунчук са знакове на гетманско достойнство.

[6] Дорошенко, един от героите на древна Малорусия, непримирим враг на руското владичество.

[7] Григорий Самойлович, син на гетмана, пратен в Сибир в начало[то] на царуването на Петър I.

[8] Симеон Палей, хвостовски полковник, прочут ездач. За своеволни пограничны сражения, по оплакването на Мазепа, пратен е бил в Енисейск. Кога Мазепа се показва изменник, то и Палей, като негов заклет враг, е бил възвърнат от изгнание и се е намирал при полтавското сражение.

[9] Костя Гордеенко, кошев атаман на Запорожките казаци. Впоследствие се е предал на Карла XII. Взет е в плен и наказан със смърт в 1708 год.

[10] 20 000 казаци били отпратени в Лифландия.

[11] Мазепа в едно писмо укорява Кочубея, че се оставил да го управлява жена му, горда и високоумна.

[12] Искра, полтавски полковник, другар на Кочубея, който раздели с последния и изпращането на доноса, и участта му.

[13] Езуит Заленский, княгиня Дулска и някой си български архиепископ, изгонен от своето отечество, били главните агенти на Мазеповата измяна. Последният, преоблечен на божек, е ходил от Полша в Украйна и обратно.

[14] Тъй се наричали манифестите на гетманите.

[15] Филип Орлик, генерален писар, оръдие на Мазепа, след смъртта на последния (в 1710) е получил от Карла XII пуст титул на малорусийски гетман. Впоследствие е приел мохамеданската вяра и умрял в Бендер около 1736 год.

[16] Булавин, донски казак, който се е бунтувал около това време.

[17] Тайният секретар Шафиров и граф Головкин, приятели и покровители на Мазепа; на тях по справедливост трябва да лежи ужасът на съдението и умъртвяването на доносчиците.

[18] В 1705 год. гледай бележките към Историята на Малорусия от Б. — Каменски.

[19] Във време на несполучливия си поход в Крим Кази-Герей му предлагал да се съедини с него, та заедно да нападнат на руската войска.

[20] В писмата си той се е оплаквал, че доносчиците ги мъчили твърде леко; настойчиво е искал тяхната смърт, като се е сравнявал със Сусана, невинно оклеветена от беззаконните старци, а графа Головкина — с пророка Данаила.

[21] Диканка, селото на Кочубея.

[22] Клад — заровено имане. Думата к л а д употребих като термин по-конкретен, защото под и м а н е разбират и богатство въобще. *Бел. прев.*

[23] Вече осъден на смърт, Кочубей е бил мъчен във войската на гетмана. По отговорите на нещастния се види, че са го изпитвали за скритите му богатства.

[24] Сердюци — войска, издържана със собствени средства на гетманите.

[25] Бързите мерки, които е взел Петър I, с обикновената негова бързина и енергия, удържаха Украйна в покорност. «В 1708 г. 7 ноември, по указа на царя, със свободно гласоподаване, според обичая, е бил избран за гетман стародубският полковник Ив. Скоропадский. На 8 пристигнали в Глухов архиепископите Киевский, Черниговский и Переяславский. А на 9 тези архиереи проклели Мазепа публично. В същия ден изображението (нарочно приготвена по подобие кукла) на изменника Мазепа го изнесли и като снели ордена (който е бил закачен с лента на куклата), предали го в ръцете на джелата, който го завързал с връв, мъкнал го по улиците до бесилката, а после го обесил. В Глухов на 10-ий са умъртвени Чечел и другите изменници. . .» (Из журнала на Петра Великий).

[26] Чечел отчаяно е защищавал Батурин против войските на княз Меншикова.

[27] В Дрезден, при краля Августа; глед. Voltaire, Histoire de Charles XII.

[28] Ах, ваше величество, бомба. . . «Какво общо има между бомбата и писмото, което ти диктувам? — пиши.» Това се случило по-сетне.

[29] Една нощ Карл, като оглеждал сам нашия лагер, видял няколко казаци около огъня, препуснал право към тях и едного застрелил със собствената си ръка. Казаците пуснали подире му три вистрела и лото го ранили в крака.

[30] Благодарение на прекрасните разпореждания и действия на княз Меншикова, участта на главното сражение е била решена отрано. Боя не се е продължил нито два часа, «защото (казано е в журнала на Петра Великий) непобедимите господа шведи скоро си показаха гърбовете и от нашите войски всичката неприятелска армия беше съсипана.» Петър подир това много е прощавал на Данилича за услугите, оказани в този ден от генерала княз Меншикова.

[31] L'Empereur Moscovite pénetré d'une joie qu'il ne se mettait pas en peine de dissimuler, recevait sur le champ de bataille les prisonniers qu'on lui amenait en foule et demandait à tout moment: où est donc mon frère Charles?. . ., Alors prenant un verre de vin: à la santé, dit-il, de mes maîtres dans l'art de la guerre! — Renschild lui demanda: qui étaient ceux, qu'il honorait d'un si beau titre? — Vous, Messieurs, les généraux suédois reprit le Czar. — Votre Majesté est donc bien ingrate, reprit le comte, d'avoir tant maltraite ses maîtres.

БЕГЛЕЦ

ГОРСКА ЛЕГЕНДА

от М. Ю. Лермонтова

Харун кат видя силен враг,
уплаши се и търти в бяг,
остави бойното поле,
где кръв черкезка се проле.
Баща му, двамата му брата
паднàха честно и без страх —
на неприятеля в краката
лежат главите им във прах,
кръвта им иска отмъщенье.
Харун забравя дълг и срам
и пушка, сабя в туй сраженье
захвърля и избягва сам.
На запад слънцето се скри,
с мъгла полето се покри
като със бяла пелена.

Повея вятър от възтока
и над страната на пророка
изгрея златната луна.
Той изморен от глад, от жажда,
попръскан с кръв, със пот покрит,
до родните скали дохажда,
там родний му аул е скрит,
и се подкраднува смутен;
навсъде тишина, покой.
От битката неповреден,
се връща дома само той.
Позната сакля вижда тука
и вътре светлина блещука:
стопанина ѝ още не спи.
Харун душата си скрепи,
сърце му бие да изскочи —
несмело той прага прескочи.
Селим му бе напреж другар,
но днес не е като тогаз —
мъчим от болести и стар,
той бе на смъртния си час:
— «Велик да е аллах: от яда
на ангелите заповяда
за слава теб да те предпазват,
за теб потомци да приказват. . .
Що има ново?» — пита меко
Селим, кат вдигна слаби вежди.
Очи му блеснаха с надежди,
повдига се в леглото леко
и разигра му се кръвта
в часа последен пред смъртта.

— Два дни се бихме в тесниите
баща ми, братята ми падат
и скрих се аз самин в горите,
кат звяр вразите ме нападат;

нозете ми със кръв облени,
от остри камни се издрали
в пътеки неизвестни мене,
где бродят вълци и шакали.
Врага черкезите изтреби,
къде да ида, що да правя —
пусни ме да стоя при тебе,
до гроба туй не ще забравя.

И викна старца възмутен:
— Махни се! ти си за презренье,
ни стряха, ни благословенье
страхливца не намира в мен!

Със тайна мъка и със срам,
без гняв, кат претърпя укора,
Харун упъти се към двора —
и пак на улицата сам.
Край друга сакля той минува
и се поспира там за миг,
и спомена за милий лик
обзе го с жар, кат че целува
челото му оледенено.
И стана леко прояснено
в душата му. Сред нощний мрак
стори му се, че пламен зрак
пред него ласкаво блеснà
и мисли той: «О, ето нà,
обича ме, тя мен жалей;
без мен не може да живей. . .»
И иска в саклята да влезе,
но чуе песен, че се пей,
любима песен на черкези. . .
Харун се вслушва и бледней.

«Месеца плава
и тих, и спокоен,

а юноша — воин
на бой заминава.

Джигита си пушката пълни,
а нему момата му мълви:

Мой милий, в войната
се гледа съдбата,
моли се Възтоку,
моли се пророку,
на славата ти
най-верен бъди.
Кой се унизи
с измяна кървава,
врага не срази,
загинва без слава.

Дъжд рани не ще му умие,
звяр кости не ще му зарие!

Позора го газят
с презренье у нас,
страхливца го мразят
момите в Кавказ!»

Харун главата си навежда
и бързо пътя продължи,
сълза подир сълза нарежда
и с тях гърдите си влажи.
Но ей от бури наклонен
домът му роден заблещука
и пак с надежда ободрен
Харун в прозореца почука;
тук вярно майка му с молитва,
в надежда бог да го спаси,
очаква сина си от битва,
очаква го — но не самси.

— О, майко, отвори вратата,
Харун съм, малкия ти син,
избягнах руската граната
и тук дойдох. . .
—Самин?
—Самин!
— А братята, баща ти? — рече
с смущенье майката. — Умреха,
пророка ги на смърт обрече
и ангели души им взеха.
— Ти отмъсти?
— Не отмъстих. . .
Назад се кат стрела впустих,
оставих меча си във боя
и дойдох да те успокоя,
като ме видиш жив и здрав.

— Мълчи, мълчи! гяур лукав,
ти не умря кат тях със слава!
Махни се, тук не ща те аз,
не ща с срама ти да отрава
на старините сетний час;
страхливец, раб не ща при мен. . .
Не си ми син — бъди презрен!»

Замлъкна майчината дума
и въдвори се тишината;
но зад вратата от Харуна
се сипят грозно в тъмнината
молби, проклятья и сълзи. . .
И най-подир ханджар сразi
позора на сина презрен.
И майката на утрента
видя го плувнал във кръвта
и се отвърна с взор студен.
И никой този труп не щеше
във гробища да отнесе.

Кръвта, от него що течѐше,
домашното излока псе. . .
Децата дребни се присмяха
над трупа хладен на мъртвеца.
В преданието остана̀ха
смъртта с позора на беглеца.
И от очите на пророка
от страх избягва му душата.
До днес в горите на Възтока
духа му броди в тъмнината
и под прозорца утрен рано
той хлопа, моли «отворете»,
но стих щом чуе от корана,
избягва, крий се пак в горите —
тъй както й бягал пред вразите.

БАХЧИСАРАЙСКИЙ ФОНТАН

ПОЕМА

от А. С. Пушкина

Гирей седи, навел очи,
янтарния чубук запушил,
пред него свитата мълчи,
че грозно хана се й намусил.
Бе тихо всичко във̀ палата.
По лѝцето му вси четат,
че и тъги, и гняв мътат
на хана грозния главата.
Но той със̀ поглед горделив
направи знак нетърпелив —
и всичките навън завчас.
Остава той самин. Тогаз
гърдите леко му се движат —
и строго му чело по-живо

сърдечни болки изражава:
тъй облаците отражава
залѝва на море бурливо.

Какви ли са в сърце му грижи?
Каква ли мисъл той таи?
Против Русия л'ще се движи,
за Полша ли закон крои?
Гори ли той за мъст кървава,
ил от кавказци се бои,
или от Генуя лукава?

Не, той не ще военна слава,
ръка му й уморена веч
и мисъл за война й далеч.
Нема̀ евнуха, що не дрема
нито минута, е открил,
че някоя жена в харема
гяурин хитър е пленил?

О, не, жените на Гирея
и да си наумят не смеят,
цъфтят в печална тишина
под стража бдителна, студена
с живот в бездействие в харема —
измяна им не знай ума;
те в тихата тъмница крият
своѝте хубости чудесни:
тъй южните цветя прелестни
под стъклений топлик се вият.
За тях по тъжен ред минават
години, месеци и дни
и чезнат, вехнат, прецъфтяват
любов и страст, и младини.
Еднообразен всякой ден,
минутите текат полек,

живота им потънал в лен,
от наслажденье са далек.
Жените млади се старят
сърцето си да изиграят:
със скъпи дрехи се обличат,
с игри, със думи се развличат
или при шума на фонтана,
при росните струи алмазни
в широкия дворец на хана
вървят във строй еднообразний
и тях ги следва зъл евнух.
Да го избягват е напрасно:
ревниви му очи и слух
следят за всички ежечасно.
Цари по негово старанье
порядък вечен във харема
и друг закон за него нема
от ханска воля и желанье,
тъй строго той не съблюдава
и Мохамедовий коран,
душата си в любов не вдава,
пренася като истукан
ненавист и укор, и смях,
и оскърбления нескрити,
молби и погледи от тях
с въздишки тихи из гърдите.
Известен му е женский нрав;
той знай доколко е лукав
и на свобòда, и в харема;
и нежний поглед, и сълзата
му не влияят на душата —
в тез хитрости той вяра нема.

Когато пленниците млади
отиват всички на грамади
през летните дене горещи

до хладно-росний шадраван,
кога по чудните им плещи
се лей алмазния фонтан —
при тях евнуха неотлучно
стои и гледа равнодушно
на хубостите без покрйв.
В харема нощем, кат ревнив,
из стая в стая дебнешката
пристъпва тихо по килима,
без шум отваря той вратата,
над всякоя постилка клима.
Загрижен вечно, наблюдава
какво по спалните им става
и думите в съня подслушва,
в въздишки, в дъха им се вслушва
и жадно всичко забелязва,
и тежко, горко на онази,
коя се случи във съня си
за име чуждо да приказва
или в бленуванья омайни
порочни да изказва тайни.
Защо се й разтъжил Гирей?
Чубук му не дими в ръката;
евнуха спрял се до вратата
и да поеме дъх не смей.
Но става грозния властител,
пред него се врата разтварят
и влиза в тихата обител,
във този кръг, доскоро мил,
где скръб и радост е делил.
Безпечно като чакат хана,
жените ханski край фонтана,
под сянка гъста и прохладна,
във група весела седят
и с детска веселба следят
как във водата рибка златна

играй, насам-натам се кривни.
Нарочно златните си гривни
изпущат някой в шадравана,
а пък робините на хана
шербет разносят ароматен.
И скоро мирния харем
досега тих, спокоен, нем
екна от песни, с глас приятен.

ТАТАРСКА ПЕСЕН

1

«Дари небото человека
в замен на земните злини:
блажен е, който види Мека,
в тъжовни дни, на старини.

2

Блаженство онзи ще узнае,
кой в бой живот си посвети:
при него гурия из рая
с усмивка страстна ще слети.

3

Но най-блажен е, о, Зарема,
кой всичко на света презре
и в тишината на харема
на твоите гърди умре.»

Те пеят. Но къде й Зарема,
звездата, хубостта в харема?
Уви, и бледна, и печална

не чуе песен тя похвална;
кат палма в бури потрошена,
лежи глава ѝ наклонена;
не ѝ е мило нищо ней:
едно — разлюбил я Гирей.

Той изменил!. . . Но кой тъй смело,
коя със теб се е сравнила?
Над тънки вежди бяло чело
коса ти дважди е обвила,
очи ти в поглед несмутен
по-ясни са от светъл ден,
по-черни са от тъмна нощ.
Чий глас изказва с тази мощ
тъй бурно пламенни желанья?
Чии целувки по̀ са страстни
от твойте огнени лобзанья?
Чие сърце, що с теб се пълни,
ще обич чужда да погълне?
Но равнодушен и студен,
Гирей презря ти хубостта,
сега минува си нощта
и мрачен, и усамотен,
откато полската княгиня
в харема ханski е робиня.

Отскоро младата Мария
е паднала във неволѝя.
Доскоро с хубост благородна
цъфтяла е в страна си родна.
Баща ѝ с нея се й гордял,
във нея радост е видял.
За стареца била закон
младенческата нейна воля.
Било то в радости, в неволя,
една е грижа знаел он:

да би на щерка му прекрасна
кат летен ден да бъде ясна
минута всяка, всякой ден;
и да не бъде възмутен
ума ѝ със тъжовно бреме,
та и когато се венчей,
тогава даже да жалей
за своето моминско време
и да го спомни с съжаленье,
като приятно сновиденье.
У нея всичкото пленеше:
и тихий нрав, движенья стройни
и сините очи спокойни;
това, що неи дала беше
природата, то тя красеше
с изкуство. В пиршества дома си
с вълшебна арфа, ту с гласа си
да оживи тя всичко може.
И богаташи, и велможи
я искат с брачни предложенья
и много момци с увлеченья
за нея с мъки се топят.
Но тези чувства в нея спят,
любов в гърди ѝ още дреме
и своето свободно време
със млади си другарки ближни
прекарва в веселби безгрижни.

Отдавно ли бе всичко туй?
И що излезе! В Полша хлуй
тълпа дивашка от татари
и като жетва от пожари
изтребва всичко със война,
съсипват бедната страна,
изчезват мирните забави,
разрушват се села, дъбрави

и във кулàта мрак настая:
пустей Мариината стая. . .
В кулàта църква е сградена,
там има гробница студена,
там на умрелите деди
почиват хладните им мощи,
сега отново, прясна още,
се нова гробница сгради. . .
Бащата в гроб — Мария в плен,
наследник скъп владей кулàта,
кат обезславва и страната
със тежък и жесток ярем.

Уви! Сега в Бахчисарай
е скрита младата княгиня,
тя плаче и тъжи, и тай
като затворница робиня.
Гирей нещастната щади:
с въздишките ѝ и сълзите,
що бедната Мария рони,
съня на хана се мъти,
в харема строгите закони
готов е хана да смекчи.
И стражът женския мълчи,
при нея никога не влиза,
не той помага ѝ с ръце,
кога в леглото тя възлиза;
да я погледне във лице
с обиден поглед той не смее
и влиза в банята със нея
една неволница — робиня.
И на нещастната княгиня
спокойствьето да наруши
самичък хана се страши.
В отделна стая във харема
позволено ѝ да живей

и в тази стая тя си тлей
и тиха, и уединена.
Дене, ноще гори кандило
и лика на светата дева
със слаба светлина огрева.
Едничко, що остава мило,
във него само тя съглежда
утеха с вяра и надежда,
чрез туй в ума и памет трай
за милия и бащин край.
Мария тук сълзи пролива
далеч от група завистлива
и между туй, кога в харема
в безумна леност всичко дрема,
в тоз кът ревниво се е крило
светия образ и кандило,
така в сърцето някой път,
между порочни заблужденья,
таи се скрито в някой кът
едно божествено влеченье. . .
. . . . . .
Настъпя нощ; навред стъмни се,
в Таврида всичкото немей,
под сянката на кипариса
се чуе славей, като пей.
След звездний хор луна изгрява
и нежно тихо от небето
върху гори и по полето
сиянието си разсява.
С яшмаци бели и прозрачни
и леки като сенки в май,
след дневний труд в Бахчисарай
в спокойни кръгове домашни
се сбират младите татарки
и веселят се със другарки.
Двореца тих; заспал харема,

обнет със нежна тишина
и да прекъсне нищо нема
спокойната му мрачина.
Като надежден страж евнуха
жените вси обиколил,
но и в съня се не смирил,
вълнува му страха и духа.
Измяна чака всякой час
и неспокойна му й душата,
ту някой шум, ту някой глас,
ту викове му сѐ в главата.
Излъган от слуха неверен,
пробужда се и разтреперен
слухти, но нищо се не чува. . .
В харема всичко си мирува.
Фонтана само сладкозвучен
в басейна мраморен се лей
и с свойто клонче неразлучен
във тъмнината славей пей.
Към тях ухо си той обръща
и сън отново го обгръща.

Какви са чудни красотите
във нощно време на Възтока!
Как сладко се минуват дните
за синовете на пророка.
Градини чудни, кат Едеми,
живота в техните хареми,
във тез хареми безопасни,
где под омайната луна
царуват тайни, тишина
и вдъхновенья сладострастни!
. . . . . .
Жените спят. Една не спи.
Тя става. Дъха си крепи.
Върви; с ръка си треперлива

врата отваря; в нощний мрак
едва пристъпва нейний крак. . .
Във дрямка лека и плашлива
пред нея се прострял евнуха,
ах, той е твърд, неумолим;
и нàсън му е тънък слуха. . .
но тя го минва като дим.
. . . . . .
Отпред врата; с недоуменье
и с разтреперана ръка
отваря леките врата. . .
Тя влиза, гледа с удивленье. . .
и таен страх я овладява.
Кандилен луч уединен,
кивот печално озарен,
и образ на светата дева,
и кръста — символа свещен. . .
И във душата на Зарема
се нещо родно развълнува,
като че всичко захортува
с гласа на миналото време.
В легло княгинята почива
и девствен огън се разлива,
та ѝ страните оживява,
и пресния от сълзи след
с усмивка тиха озарява:
тъй озарява и луната
подир дъжда зеленината!
Като че слязъл от Едема,
при нея ангела почива
и като че сълзѝ пролива
за пленницата на харема. . .
Уви! Зарема, що ти стана?
С тъга, в гърдите ѝ скована,
колени си неволно клони
и моли: «О, недей ме гони

и не отхвърляй ми молбата. . .»
От шум, въздишки и словата
съня Мариин се прекъсна.
Тя гледа — кой в минута късна
е смял да ѝ открий вратата,
и вижда млада непозната.
С смущенье, щом я забелязва,
повдига я с ръце и казва:
— Коя си ти? И в нощен час
що търсиш тук? — Дойдох при вас,
спасете ме, в съдба ми зла
една надежда останà. . .
Щастлива бях до този ден,
но туй блаженство се мина!
Аз гибна веч. Изслушай мен.

Далеч оттук съм се родила,
но всички минали неща
във мойта бащиния мила
таят ми се във паметта.
У нас аз помня планините,
горещи извори в горите,
непроходимите дъбрави,
закони други, други нрави;
но за какво, каква причина
от края роден ме откина —
не зная; всичко ѝ затъмнено,
море си спомням развълнено
и человек върху платната. . .

Тук с страх, с тъга съм непозната;
покой душата ми обнема,
безгрижно тихо във харема
сред изобилие цъфтях.
Тук първий път любов видях,
тук тайните мои желанья

се сбъднаха. Войни и кланья,
и разрушителни палежи,
сраженья кръвни и грабежи
Гирей презря и се завърна,
та пак харема си прегърна.
И във очакване пред хана
харема целия предстана.
Той мълком всичките погледна,
към мене ясен поглед метна,
повика ме. . . И оттогаз
за мен честит настана час,
ний в непрестанно-упоенье
със щастье дишахме и нас
ни клеветва, ни подозренье,
ни злобно ревностно мъченье
не можеше ни възмути;
но ти, Марие, се вести. . .
Уви! отметна се Гирей,
престъпна мисл в душа му зрей!
Измяна се в сърце му рои,
укорите не слуша мои;
въздишките ми ненавижда
и в мене вече той не вижда
ни хубости, ни чувства нежни,
ни разговорите напрежни.
Ти на това си непричастна,
не твоя, знам, е тук вина. . .
Но чуй ме: ази съм прекрасна;
в харема целий ти една
могла би да ми си опасна;
но аз за страсти съм родена,
кат мен не можеш ти да любиш,
защо със красота студена
сърцето си напразно губиш?
Ти остави на мен Гирея,
на мойто лице още грее

на хана жаркото лобзанье.
Той клетва страшна ми е дал,
своите мисли и желанья
Гирей със мойте е свързал;
ще ме убие таз измена. . .
Аз плача! Виж ме на колена,
пред тебе, виж, аз коленича,
и тебе да коря не смея,
молбата ми недей отрича:
върни ми, о, върни Гирея. . .
Върни, за мене остави го,
той — мой; от теб е в упоенье,
но ти с молби, с тъги, с презренье,
с каквото искаш — отвърни го;
кълни се. . . (аз за алкорана,
между робините на хана,
забравих вярата си стара,
но майката ми е с съща вяра
с която си ти — кълни се в нея),
че ще ми върнеш пак Гирея. . .
Но чувай: ако би с измена
на мойта просба отговориш. . .
с ханджара ми ще да се бориш,
аз до Кавказа съм родена!. . .

Каза това и в миг изчезна.
Ненаучена на беди,
подир Зарема не излезна
княгинята да я следи.
Мома невинна — не отбира
на бурни страсти от езика,
но този глас в душа ѝ вика
за нещо страшно — тя разбира.
Какви сълзи и молби щат
от тоз позор да я спасят?
Какво я чака? Та нема

в тез младини ѝ остана̀
наложница да е презрена?
О, боже! Ако би Гирей
в тъмницата ѝ отделена
да я забрави, дор живей,
или да дойде смърт напрасна
да свърши таз тъга нещастна,
Мария би на сърце драго
оставила тоз мрачен свет,
не ѝ остава нищо благо,
а само мрак и зло отвред!
Какво да прави тука веч?
Злини се земни не търпят,
а в небесата отдалеч
с усмивка родна я зоват. . .
. . . . . .
Минàха дни. Мария бедна
угасна, тихо се затри:
очакваната ѝ вселенна
кат ангел нов тя озари.
Какво ли в гроба я въвлече?
Тъга ли робска безнадеждна,
ил друго ѝ живот пресече,
но няма я Мария нежна!. . .
Двореца мрачен запустя,
Гирей харема пак напусна,
с тълпа татари в чужд предел
в грабежи буйни пак се впусна.
Отново в буйните сраженья
лети сърдито, кръвожадно;
но други чувства и вълненья
таят му се в сърцето хладно.
Той често в боеве ужасни
с движенья странни и напрасни
повдигне сабля и в размах
остане си като вдървен

и с поглед див, обезумен,
бледней като обзет от страх,
и нещо шепне и немей
или сълзи горещи лей.

Предаден вече на презренье
не вижда му харема лице,
обречените на мъченье
под стража като във тъмници
жените ханските стареят
в сълзи, в тъги, в неволи тлеят.
И няма между тях Зарема.
През нощно време в тъмнината
тя от стражарите в харема
удавена е във реката.
В нощта Мария кат загина —
свърши се нейното страданье.
Каквато и да бе причина,
това бе страшно наказанье!. . .

Кат разруши със меч, с войни
съседни до Кавказ страни
и мирните села в Русия,
във Крим се връща грозний хан
и там за памет на Мария
въздигва мраморен фонтан,
във къта на кулàта ханска.
Над него кръста осенява
полулуна мохамеданска.
Тук има надпис издълбан,
останала е ощ следа;
под този надпис неразбран
тече по мрамора вода
и капе със сълзи студени
след капка — друга, без да спре:
тъй също майка плаче, стене,

кога сина ѝ в бой умре.
Момите млади в таз страна
за туй предание приказват
и мрачната развалина
фонтан на сълзите я казват.

РУСКИТЕ ЖЕНИ

КНЯГИНЯ ТРУБЕЦКАЯ

(1826 г.)

от Н. А. Некрасов

ЧАСТ ПЪРВА

Удобно, меко се постла
във яките за път кола;
бащата граф слезнà самси,
да види как се нагласи.
Конете впрегнаха шестте,
фенер отвътре заблесте:
сам графът всичкото стори —
възглавниците сам тури
и сам иконата за път
я закачи във десний кът;
заплака. . . Дъщеря му веч
таз нощ отива надалеч. . .

I

«Сърцата си с тъга си травим,
че тръгвам за далек,
но ти кажи, какво да правим?
В сълзите няма лек!

Тоз, кой можѝ да се яви
със помощ, той. . . Прости!
Прости! и ме благослови
и с мир ме отпусти!

II

Уви! Надежда нямам ази
с теб пак да се сбера,
но знай: сърцето ми ще пази
любов, догде умра,
и тази обич неотлъчно
в сърцето ми ще трай. . .
Не плача аз, но ми е мъчно
за родния ми край!

III

О, мъчно ми е, вижда бог!. . .
Но мен зове сега
дълг по-свещен и по-висок.
Прости! Недей плакà!
И пътя ѝ тежък и далечен,
Сибир е, знам, студен,
но с броня стана ми ѝ облечен. . .
Гордей се, татко, с мен!

IV

И ти прощавай, край познат,
нещастен си и ти!
И ти. . . мой мил, мой роден град,
гнездо на вси беди.
Кой видял Лондон и Париж,
Венеция и Рим,
не можеш с бляск да го прелстиш,
но ти си ми любим.

V

Щастливо младостта минах
    меж твоите стени
и твоя шумен бляск видях,
    и много-добрини.
Обичах аз Нева река
    с вълнистий шум и стон
и тази площад на брега,
    с герой, яхнал на кон. . .

VI

Не мога те забрави. . . Трай,
ще дойде време — и за нас
ще спомнят в този край. . .»

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

* * *

Колата яки с шум върват
из тъмния столичен град.
    Тъжовна, бледна кат луна,
    княгинята седи сама;
отпреде пътя ѝ отваря,
покрит с медали, секретаря,
    напред с слугите «варда» вика,
    препуска, пляска със камшика.
Столицата минуват веч. . .
А пътя им далеч, далеч. . .
    Жестока бе тогаз зимà. . .
    На всяка станция сама

излиза пътницата: «Хора!
Препрягайте конете скоро!»
    И щедро тя раздава злато
    на тез, що впрягат в миг колата.
О, труден път! На двайстий ден
едва достигнаха Тюмен.
    След още десет дни далеч:
    «Тук Елисей ще видим веч —
ней съобщава секретаря, —
така не бърза даже царя!»

* * *

Напред! Скръбта ѝ като трън
я мъчи цели дни.
Заспива тя и вижда в сън
своите младини:
богатство, бляск! И дом голям
на невский бряг сграден,
с ковори всъде напостлан
и с бронза украсен,
и нареден разкошно зал,
потънал в светлина.
О, радост! Днес е детски бал,
ей, музика гръмна.
Баща ѝ влиза бял, румян —
каза ѝ с весел глас:
«Ех, Катя, с твоя сарафан
ще смаеш всички нас!»
Приятно ѝ е без граница.
Тя влиза в светлий зал
и вижда групи от дечица,
приготвени за бал.
А старците с медали, с шпори,
накичени повеч,
поддържат важни разговори

и гледат отдалеч. . .
Танцуват си децата, скачат,
не ги е грижа тях
и дните им летят, прескачат
с игри, с песни и с смях. . .
И друго време, други век
в съня й се мержей:
стои пред нея млад човек
и шепне нещо ней. . .
Сънува — балове пак вижда. . .
Блести разкошен зал
и група големци прижда,
цял моден свят се сбрал. . .
«О, милий, що си тъй тъжовен,
в душа ти мир не трай?»
— Дете, хвърли тоз свят лъжовен,
да идем в други край! —
И ето тя на път тръгна
с избраника любим,
достигат чудната страна,
достигат вечний Рим. . .
С какво ще спомним ний живота,
ако не с тези дни,
кога летиме на свобода
от родните страни
и мрачний север кат оставим,
търчим към южний край
и всяка власт над нас забравим,
живеем като в рай.
С тогова, който скъп е нам,
тоз, който ни й любим,
днес ходиш, гледаш древен храм,
а утре посетим
музей, дворец и развалйни
от стар, отминал век
и мислите си ги делим

с любимия човек.
И окръжен от красоти,
с смиренье обладан,
подавен, мрачен ходиш ти
из чудний Ватикан;
забравяш ти за тоз живот,
с мир други окръжен,
но щом напуснеш онзи свод,
оставаш поражен
и срещаш се със живий мир,
где всичкото живей;
фонтани там шумят безспир.
Работника там пей —
и търговията богата
кипи. Деца отвред
крещят: «Водица! Лимоната!
Корали! Сладолед!»
Играе, бий се голотата,
доволна, че живей.
Виж! Майка там на дъщерята
коси заплита. Грей,
горещо става. Като рой,
тълпа беснее там.
Да търсим сянка и покой,
да влезем в този храм.

Не чуй се тук житейски глас,
навсъде хладина
и мрак. . . Обзема те тозчас
душевна тишина.
С светци изписан целий свод
по всичките страни,
от мозаика гладък под
и мраморни стени. . .
Или пък слушаш бурний шум
в вълнистото море,

а пък свободния ти ум
работи, без да спре. . .
Или из тясната пътека
изкачиш се в зори
и виждаш вид, и дишаш леко
в високите гори!
Но ето слънцето наднича
и вред по местността
росата чезне. . . Всякой тича
към сенчести места. . .

За тез разходки и беседи
княгинята спомня,
в душата ѝ дълбоки следи
оставили они,
не ще се върнат вече дните
на младите мечти,
не ще се върнат и сълзите,
кои си ляла ти!. . .

Съня менява този рай
на други хладен вид.
В забравений от бога край:
там господар сърдит,
там и мужик-работник тлей,
безгласен като в гроб. . .
един привикнал да владей,
а други — да е роб.
Сънува групи сиромашки
в нивя и лъговè,
сънува охканья бурлашки
на волжски брегове. . .
Неволен ужас тя усеща,
не спи и не яде,
и бърза пътнику насреща
въпрос да зададе;

«Нема̀ навсякъде владей
във този край бедността?». . .
— В туй царство робството живей
ведно със сиромашта. . . —
Събужда се — този същи сън
наяве. Чуе звук,
печален звук — оковен звън.
— Ей спри колата тук! —
В гърдите огън ѝ гори.
Заточенци вървят,
тя дава всекиму пари.
«Сполай — и добър път!»
В ума ѝ дълго се рисуват
нещастните тълпи
и тъжни мисли я вълнуват,
не може да заспи!
«И те оттука са минàли. . .
да. . . път тук няма друг. . .
но преспи дири им завяли.
Да бързаме оттук!»

Зимàта повеч я усещат;
възточний вятър вей.
Едва на триста версти срещат
градец да зачерней.
И как те радостно изглеждат
къщята в този край;
но хора в пътя не съглеждат
и даже псе не лай.
Затворен всяк под свойта стряха,
и чай от мъка пий.
Мина солдат, кола минаха,
курант там негде бий;
прозорците във лед. . . Свещица
сам-там блеснà за миг. . .
събор. . . Към края пък тъмница. . .

Коларина с камшик:
«Дий-хей!» и веч града изчезна,
последний дом веч скрит. . .
И пак гори, река надясно,
наляво — лес покрит. . .

И работи ума ѝ жежки,
безсънен до зори.
Тъжи сърцето. С мисли тежки
главата ѝ гори;
и мяркат ѝ се ту затвори,
ту родния ѝ край.
Замисля се и ѝ се стори,
защо — сам господ знай, —
че звездното небе й листец,
посипан всъде с пясък,
а месеца е пък кръжец
от воск червен без блясък.

Но ето скриха се горите.
Простря се равнина.
Мъртвей. Не виждат ѝ очите
дръвце по таз страна.
«А ето тундра» — съобщава
коларина степняк
и тя с вниманье наблюдава
и се замисля пак:
нà, тука се стреми за злато
всежадния човек!
И търси го из всяко блато,
под всякой речен брег.
Да, трудно й злато да добиеш
из речния поток,
но пò е лошо пък да гниеш
във рудника дълбок —
владей там гробна тишина

и непробуден мрак. . .
Защо, о, прòклета страна,
открил те е Ермак?. . .

* * *

С мъгла земята се покрива.
Луната веч изгря.
Княгинята ощ не заспива.
Тъга съня ѝ спря. . .
Но ей заспа. . . Кулà сънува,
на върха тя стои;
пред нея цял се град вълнува,
народ се с шум рои;
къмто широкия площад
търчат тълпи без брой,
богат и беден, стар и млад
във пъстро смесен рой.
И смесват се кожух със свила
и шапка със калпак.
Във строй войска се наредила,
нов полк пристигна пак,
солдати се хиляда сбраха
и всичките «урра!» крещяха
със непрекъснат звук. . .

Шуми народа, без да спира,
едва един в стоте разбира
какво се върши тук. . .
И смей се само под мустак,
с лукаво смижен взор,
французин с бурите познат,
столичен коафьор. . .

Тук нови се войски явиха
«Предайте се тозчас!»

Но първите отговорйха
с куршум и с щик завчас.
Един юначен генерал
към тях се спуща, вик надал —
свалиха го от коня.
И друг дойде до редовете
«На всички прошка — престанете!» —
И той падна̀ кат оня.
Митрополита се показа
с хоругви, с кръст в ръце:
«Покайте се, о братя — каза —
пред божето лице!»

Тълпата слуша — не смири се,
но с дружни гласове:
«Иди си, старче! Помоли се
за наште грехове. . .»
Нареждат топове след туй
и. . . «пер-ва-я! па-ли!» се чуй.
. . . . . .
Княгинята от връх кулàта
падна надолу със главата
и пред очите ѝ настая
подземен коридор,
със часовой пред всяка стая;
вратата на затвор.
И шум, кат че вълните пляскат,
се чуеше оттам,
а вътре гледа — пушки бляскат;
отпред фенерен плам;
и чуят се ту хорски стъпки,
ту някой сдавен глас
и страшно ѝ побиват тръпки
гърдите ѝ завчас. . .
Тук със ключове се показва
солдатин, стар човек:

«Ела, нещастнице!» ѝ казва,
кат шепнеше полек:
«Да идем в неговата стая,
жив-здрав е твоя мъж.»
И без тя да се колебае,
тръгнаха изведнъж. . .
Вървяха дълго. . . Наконец
вратата скрипна. . . в миг
стои пред нея. . . жив мъртвец. . .
Тя вижда бледен лик!. . .
И му припада на гърдите,
и пита: що да правя?. . .
. . . . . .
О, аз усещам смелост силна,
да зная искам твойта воля,
кого, кажи ми, да помоля?. . .
. . . . . .
О, милий мой, какво ти рече?
Не чуя нищо аз,
ту този шум ужасен пречи,
ту тоз стражарски глас!
«Защо ѝ тук третий между нас?»
— Наивно питаш ти.
— «Дойдѐ уречения час!» —
тоз «третий» извести. . .
Княгинята се стресна. Вред
със ужас гледа вън,
от страх сърце ѝ като лед.
не е туй само сън!. . .
Луната плава по небето
без блясък, без да грей,
наляво лес покрил полето,
надясно — Енисей.
Тъмнее! Никого не срещат.
Коларина се свил
и спи. А гладен вълк насреща

завил, на глад завил.
И вятъра реве и пей
над речните вълни,
и инородец негде пей
любимите песни.
Звучеше диво по полето
езика неразбран
и повеч късаше сърцето
от чайките в буран. . .

Княгинята усети мраз,
студено бе таз нощ.
Упадват силите тогаз,
упадва всяка мощ.
Ума ѝ ужас овладява,
че няма да дотрай.
Коларина ѝ веч не шава,
с камшика не играй.
Не чуй се глас, не чуй се звук.
«Ей, жив ли си, колар?
Защо мълчиш? Недей спа тук!»
— Не, зная. . . аз съм стар. . .

Летят. . . Прозореца замръзнал,
не вижда се отпред.
Тя гони си съня омръзнал,
но той я следва вред!
На болната жена успява
ума ѝ да обладай
и като маг я преселява
в нечужд за нея край.
Сънува тя прекрасен край,
познат от младини,
где луча слънчевий играй
и пенят се вълни.
Здрависват я един и друг. . .

Оглежда се отвред:
«Да, туй е юг! Да, туй е юг!» —
ѝ казва всяк предмет. . .
Ни облаче в небето сине,
навсъде слънце грей
и по гори, и по долини
природата се смей,
навсъде красоти вирeят,
прекрасни като в рай.
Лучи, море, цветя — ѝ пеят:
«Да, туй е южний край!»
В долината между горите
и синето море,
на милия си на гърдите
лети тя, без да спре.
Из пътя чуден и богат
цветята леят аромат,
дървета върхове навеждат
от изобилен плод,
меж клоновете се съглеждат
води и небосвод.
Кораби по морето плават,
гори до небеса
в мъглите си глави подават. . .
О, рай, о чудеса!
О, чудни цветове! Пред нас
като рубини нежни
сега се искрят кат топаз
по върховете снежни. . .
Ей кон с цветя и със звънец
едва мени крака,
подир върви жена с венец
и с кошница в ръка.
«На добър час» — им каза тя,
приятно се засмя,
захвърли къмто тях цветя, —

да, юг е таз земя!
Страна на чудните моми,
на розите страна. . .
Чуй! Мелодически песни!
Чуй! Музика гръмна!. . .
Да, туй е юг! Да, туй е юг!
(Съня ѝ пее в такт)
И пак съм с теб, мой мил супруг,
свободен ти си пак!. . .

ЧАСТ ВТОРА

Почти два месеци вървят
и ден, и нощ по същий път;
файтона здрав, файтона лек,
а пътний край е все далек.
И спътника ѝ той запря,
че пред Иркутск се разболя.
Два дни го чака там она,
но сетне тръгна в път сама. . .
В Иркутск я срещна със поздрав
началника самси:
кат мощи сух, кат сопа прав
с пропъстрени коси.
Шинеля сплъзва от гърдите —
със кръстове, с мундир
и шапка със пера нашити.
Почтений бригадир
изпсува някак си коларя
и бързо се спусна,
файтонните вратца отваря.
Княгинята слезна.

Княгинята

(влиза в станционний дом)
В Нерчинск! Запрягайте конете!

Губернатора

Дойдох да срещна вас.

Княгинята

Е, за коне тогаз кажете!

Губернатора

Потрайте, моля, час.
Шосето се е развалило,
отпочинете веч. . .

Княгинята

Благодаря! Аз имам сила. . .
и пътя ѝ недалеч. . .

Губернатора

И осемстотин версти стигат
кола да ви тресе:
а главното беди постигат
човека в туй шосе!. . .
Две думи ще ви съобща:
по служба аз съм бил
познат със вашия баща,
при него съм служил,
баща ви рядък бе човек,
душа добра безкрай,
признателност към него ввек
в душата ми ще трай.
За добрините на бащата
готов съм този час
да служа пък на дъщерята. . .

Княгинята

Но нямам нужда аз!
(Като отваря вратата в коридора.)
Готови ли ми са колата?

Губернатора

Ще впрягат чак тогаз,
когато кажа аз. . .

Княгинята

Е, дайте заповед за бога. . .

Губернатора

И аз не зная сам. . .
Писмо получих. . . не, не мога. . .

Княгинята

Какво ви пишат там;
дал пътя моя ще се спре.

Губернатора

Да, туй ще бъде по-добре.

Княгинята

Но тез писма кои отправят?
Що е това? И там
шеги ли със баща ми правят?
Той устрой уж сам!

Губернатора

Не. . . туй не мога да докажа. . .
Но пътя й ощ далеч. . .

Княгинята

Напрасно й всичко да ви кажа.
Дали там впрягат веч?. . .

Губернатора

Не съм дал заповед, потрайте. . .
коне ще ви дадат.

Седнете! Казах вече, знайте,
с баща ви съм познат.
Той, кат добър, се е решил
в тоз път да пусне вас,
но оттогава се й убил. . .
Върнете се тозчас!

Княгинята

Веднаж решено, аз не мога,
догде не ида там.
Обичам аз баща си много.
И той мен също, знам,
но други дълг ме чака мене
и по-висок, и свят.
Мъчител! Дайте разрешенье,
коне да ми дадат!

Губернатора

Ах, моля ви. Аз зная сам,
че скъп ви й всякой час;
но дали е известно вам
туй, що очаква вас?
По-бедна е оназ губернья
от нашья беден край;
там лятото едва се мерне,
а зима дълга трай.
Там осем месеца зимà е,
там страшен студ търпят,
добър човек не ще утрае
меж тамошния свят.
Свободно ръшне из Сибира
сал грозния варнак.
В тъмниците те страх побира,
във рудниците мрак.
С мъжа ви да се съберете
не ще допуснат вас;

в казарма обща ще се спрете,
храната: хляб и квас,
пет хиляди там окована
в отчаян, злобен рой
живеят все с борби и рани,
с убийство и разбой;
над тях се съд извършва скоро,
по-грозен няма съд!
И вий да сте сред тези хора!
Във този мрачен кът!
И вас не ще да пощадят,
там обща буря вий!
Мъж ви, да — той е виноват. . .
но грешни ли сте вий?

Княгинята

С съдба ужасна ще да тлей
супруга ми, туй знам,
но нека, гдето той живей,
и аз да бъда там!

Губернатора

Не може вий там да живейте:
тоз климат вам е вреден.
Върнете се, о, пожалейте
баща си, графа беден!
Не можете живя в страната,
где въздуха студен
кат прах излиза из устата,
кат прах оледенен.
Мрак, студ владей по тях места,
а кат настъпи жар,
от непрестъпните блата
излиза вреден пар.
Не е това за вашта мощ;
тук даже звяр не трай,

кога стодневна мрачна нощ
настане в този край. . .

Княгинята

Живеят хора в таз страна,
привикна ще и аз.

Губернатора

Но с тях не мога ви сравня,
не е това за вас!
Тук майката с водица снежна
детенцето си мий
и буря рожбицата нежна
приспива, кат завий,
а буди звяра изгладнял,
като реве и вий,
или буран разсвирепял,
в прозореца кат бий,
в гори и рудници подземни,
кат сбират хляба свой,
заякват хората туземни
с природата във бой.
А вий?

Княгинята

Та даже в гроб да легна,
не ще да жаля аз!
Веднаж мъжа си да погледна
и да умра тогаз.

Губернатора

Да, ще умрете, но с това
и тоз ще се затрий,
комуто бурната глава
погибнала е. Вий
за него не ходете там!

За него й по-добре
от труд убит да дойде сам
в затвора да се спре,
седнал на пода непостлан
в ръка със як сухар
заспи. . . И в сън от окован
превръща се във цар!
Лети в съня от своя одър
и вижда се със вас,
събужда се и тих, и бодър
и лéко му й тогаз.
А с вас? — тогава за двамина
изгубва се покой.
Ще счита себе си причина
на ваште мъки той.

Княгинята

Ах!. . . тези думи приберете
за други по-добре.
Сълзи не ще да извлечете
и туй не ще ме спре!
Кат се реших да хвърля всички
и скъпий си баща,
да заплатя дълга едничкий
в душа си обещах.
Сълзи не ще да принеса
в проклетия затвор,
аз гордостта му ще спаса
и ще му дам подпор!

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Губернатора

Мечти прекрасни, да!
С тях няма пет дни да живейте.

Век мъка се не трай!
И вярвайте, ще пожалейте
за родния си край.
Тук глад, позор и униженья,
тъмници и нужда,
там — балове и наслажденья,
и чест, и свобода.
Кой знай? Ще се понрави друг. . .
Според закона може
да вземете веч втор съпруг. .

Княгинята

Мълчете! Боже! Боже!. . .

Губернатора

Да, откровено ви говоря,
върнете се у вас.

Княгинята

Благодаря, но що да сторя,
свещен зове ме глас!

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Не, в тоз изсечен лес широки
не ще ме привлечат,
там бяха дъбове високи,
днес дънери стърчат!
Назад! В тоз край на клеветата
и злоби без предел?
Другар там няма по душата
на тоз, що е прозрел!. . .

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Да хвърля тоз, що ме е любил,
и пак назад дома!. . .

Губернатора

Но той защо ви е погубил?
Смислете сé сама:
кое към него ви влече?

Княгинята

Млъкнете, генерал!

Губернатора

Юнашка кръв да не тече
у вас — аз бй мълчал.
Но ако вий напред вървите,
не чуйте моя глас,
дано чрез гордост се спасите. . .
Земà той, знайте, вас
с богатство и с образованье,
с добра душа — и нà,
той, без да мисли що ще стане
със младата жена,
увлечен с призраци в пустиня,
в затвора найде мир!. . .
А вий кат клетница-робиня
търчите отподир!

Княгинята

Не съм аз клетница-робиня,
а руска съм жена!
При него нека да загина
в студената страна!
Но ако той ме е оставил
и сбрал се е със друга!. . .
Но не, не ще е той забравил
любимата супруга!
Отечествената любов

съперница е моя
и да извърши подвиг нов,
ще му простя и тоя!. . .

* * *

Тя спря. И стареца се взрял. . .
И двамата стоят.
— Ще кажете ли, генерал,
да впрягат веч за път?
Без отговор на тоз въпрос,
замислен като в сън,
измъмра той набързо в нос:
«До утре» — и навън. . .

* * *

На другий ден пак също става,
молби и убежденья,
но генерала получава
все същите решенья.
И кат видя, че се напрасно
старай да убеди,
той дълго важно и безгласно
по стаята ходи —
и най-подир каза: «Тогаз
не мога ви спаси!
Но трябва да ви кажа аз —
закона тъй гласи, —
че щом отидете в Сибир,
правата губите подир!»
«Що губя?» «Губите това:
подписвате отказ
от ваште всичките права
и тръгвате тогаз!»

И той тържествено замлъкна,
но с тази страшна реч

пак полза никак не измъкна,
отвсга бе далеч:
«У вас косите побелели,
но вий сте още дете!
Правата наши отживели
вий за права четете.
За мене нямат те значенье,
вземете ги надир!
И ще подпиша отреченье!
И тръгвам за Сибир!

Г у б е р н а т о р а

Желайте да се отречете!
И вас не ви е страх?
Че вий тогаз от глад ще мрете,
кат всякой сиромах,
вий трябва да се разпростите
със всичките неща,
що би могли да наследите
от вашия баща,
богатство, звание и чест
загубвате тогаз!
Не, помислете си вий днес —
ще дойда пак при вас!. . .

* * *

Излезе. Цял ден не видя го. . .
Кога настъпи нощ,
княгинята тръгнà към него
тъжовна и без мощ.
Но в стаята я не пуснаха,
уж бил се разболял. . .
Пет дни се оттогаз минаха;
и той, уж оздравял,
на шестий ден яви се сам

и казва ѝ със яд:
«Не мога да позволя вам
коне да ви дадат!
Вас по етап ще повлекат
с конвой. . .»

К н я г и н я т а

О, боже, боже,
тъй месеци ще изтекат
по този път!

Г у б е р н а т о р а

Да, може
в Нерчинск напролет, ако вас
тоз студ не ви вдърви;
едва ли четир версти в час
скования върви;
посред деня почиват тий,
стъмней — спят всички в купа,
буран в полето кат завий,
със сняг ще ги затрупа!
Да, бавно — всякакво се случа,
упадне някой, слаб. . .

К н я г и н я т а

Но не можах аз да налуча,
що значи туй етап?

Г у б е р н а т о р а

С етап престъпниците ходят
сковани във синджир,
с оръжие в ръце ги водят
казаци отподир;
но често те се не удържат,
избягват някой път,
тогаз с въжета ги привържат,

един до друг вървят!
По петстотин накуп отправят
по тоз етапен ред;
от всички до Нерчинск остават
едва едната трет!
Из пътя мрат като мухите,
особено в зимà. . .
И вий така ли да вървите?
Върнете се дома!

Княгинята

О, не! туй можех да очаквам. ...
Но вие сте. . . злодей!. . .
Неделя цяла се протакам. . .
Сърцето му немей!
Защо не казахте отрано?
Жестока сте душа!. . .
Щом бъде партия събрана,
аз тръгвам с тях пеша!. . .

* * *

«Не, не! ще тръгнете с файтон! —
извика стареца с поклон,
с ръце кат се затули: —
Как аз ви мъчих. . . Бедно дете!»
(И на мустака, под ръцете,
сълза се претъркули.)
Простите! дето мъчих вас,
но мъчих се и сам,
мен беше даден строг приказ
да преча всякак вам!
Но мигар аз се не старах?
Не бях ли доста строг?
Пред съвестта се оправдах,
свидетел ми е бог!

С тъмниците и със глада
и с руднишкия трап,
с позора, с ужаса, с труда
и с пътя по етап
да ви уплаша се старах,
но не възбудих страх.
Сега пък ако ще да падва
главата ми под брадва,
не ща — каквото и да патя —
да мъча повеч вас. . .
за три дни там ще ви изпратя. . .
(Като отваря вратата, вика.)
«Ей, впрягайте завчас!. . .»

Княгиня Волконская
(1826—27)

I. II. III. IV. V.

. . . . . .
Не зная какво ме очаква напред!
В Нерчинск утрента аз пристигнах,
поглеждам — и ей, Трубецкая отпред!
«Достигнах те, мила, достигнах!»
— Те са в Благодатск! — Аз се хвърлих към нея,
без плач не можах да утрая. . .
Дванайсет версти ме делят от Сергея,
и Катя със мен Трубецкая!

VI

Тоз, който й пътувал самин по полето
сред бури, с тъга на сърце,
комуто случайно изпрати небето
другарин, познато лице,
сал той би усетил тук нашата радост.
— Ах, Маша, усещам умора!

«Потрай, мила Катя! И нашата младост,
и дружбата ни е подпора!
И жребий един ни е свързал нас вече,
съдбата ни все е една,
потока, кой твоето щастье увлече,
и моето щастье грабнà.
Из трудния път да вървиме без скръб,
тъй както в градини обилни,
и кръста достойно да носим на гръб,
да бъдем с съюза си силни.
Какво сме изгубили? Моля, кажи,
тщеславье, бездействье, покой!
Път на добрини пред нази лежи,
ва божи избраници й той.
На много мъже унижени ще можем
да бъдем като утешенье,
джелатите с кротост ще ги уталожим,
страданията им с търпенье.
На болни, на слаби ще бъдем подпора
във тази тъмница проклета
и няма сами да напуснем затвора,
догде не изпълним завета!. . .
Таз жертва е чиста — ний връчваме всичко
на бога и наште избрани,
и вярвай, че няма препятствье едничко
да срещнем из пътя желани. . .»

Природата с свойте борби уморена.
Настана ден мразен и ясен.
Снега под Нерчинск пак отново начена,
но пътя със сани й прекрасен. . .
За наште ни казваше русин един
(казà ги поименно даже):
«С конете ги в рудника возих самин,
но само бе друг екипажа.
С шеги и със смях те минàха, а мъка

от тях ни един не изпита
тук майка ми пита подаде ми в ръка
и аз им дарих тази пита,
те двайсет копейки ми дават завчас,
не взех аз, че кой ли ще вземе. . .»
Вече влязохме в селото с този разказ:
«Госпожи! Къде ще се спреме?»
— Началника где е — води ни в затвора! —
И тръгнахме в туй направленье.

Началника с строгост почнà разговора:
— Дойдохте — с чие позволенье?
«В Иркутск ни инструкция четоха нам
и ни за Нерчинск назначиха.»
— О, много си се позабавила там!
«Нà копия! Нам я връчиха. . .»
— Защо ми е копья? Не бива тъй тука!
«Нà царско тогаз позволенье!»
Не знаеше той по французки азбука,
не вярва ни — смях и мъченье!
— Тук царя й подписал самин: Николай! —
Но той не желай и да чува.
В Нерчинск книга писана нему подай,
а инак недей и хортува. . .
Аз исках да ида, но каза, че сам
ще вземе таз книга за нас.
— Наистина?. . . — «Честна ви дума! А вам
съветвам ви сън дотогаз!»

И нази заведоха в малка изба
да минем до утрешний час.
С прозорец от слюда, без димна тръба
колибата беше такваз,
че аз със глава до стената допрях,
а пък до вратата с нозете,
но тез неудобства ни бяха за смях,

ний бяхме със друго заети.
Сега наедно сме! И нас не страшеше
ни мъка, ни грижа, ни злото.
Събудих се рано, а Катя ощ спеше,
аз тръгнах да ида в селото.
Колиби таквиз като нашата вехти
стотина на ниско стърчаха,
а ето и дом кирпичен с решетки!
При него стражари стояха.
— Изгнанците тук ли са? — «Тръгнаха вече.»
— Къде? — «Да копаят!» — извика
момченце едно и с децата притече
да каже къде е рудника.
Да видя мъжа си по-скоро търчах;
той близо! Минал тук недавно!
— Вий виждате ли ги? — децата питах.
— Да, често! Как пеят те славно!
Вратцата са тез, но не знаем дал пускат?
Прощавай!. . . — Тръгнаха децата
и видях: врата под земята се спускат,
пред тях се изправил солдата.
Студено изглеждаше тоз часовой,
в ръцете му сабля блестеше.
Злато му предлагах, дечица, но той
пари да приеме не щеше!
Вий искате скоро напред да разкажа,
но друга се дума изпуска
сега из гърдите ми. Искам да кажа
сполай на теб, нация руска!
По пътя, в изгнанье, където ходих
през всичкото каторжко време,
народе! аз бодро със тебе носих
изгническото си бреме.
Пред твойто сърце със състраданье немея,
ти много си скърби видял,
там, гдето сълзи съм готова да лея,

ти твойте си вече пролял!. . .
Ти, руский народе, нещастния любиш!
Сродняват ни мъките наши.
«В затвора сибирский ти ще се погубиш!» —
говориха в кръга ми бащин;
но хора добри аз намерих и там,
в таз степен на крайно паденье,
кой както умее изказваха нам
престъпниците уваженье;
и нас с Трубецкая ни срещаха с радост
и с думи: «О! Ангели божи!»
За наште мъже ни предлагаха с драгост
да работят кой колко може;
ти виждаш престъпник на мъки обречен
подава ти скритом картоф:
«Хапни си! Горещ е, сега е изпечен!» —
на всички услуги й готов
и днеска с сълзи се лицето ми кваси,
кат спомня за тази услуга,
приймете поздрава ми, о, сиромаси!
Поклон ви изпращам оттука!
Труда си не жалеше никой от тях
за нас да ни бъде в подпора
и никой да ни огорчи не видях
от всички тез простички хора!. . .

За мойте сълзи съжали се стражара,
молих му се, както на бога! —
Светилник запали и тайно ме вкара
във яма студена, дълбока,
надолу се спущах аз, без да се спирам,
стигнах коридор глух и тесен,
той бе с стъпала; ни душа не намирам;
задушно, покрито със плесен
и тихо вода се надолу струеше
и там образуваше бари.

Пръстта от стените се рони — шумеше,
кога се в земята удари;
и ями ужасни в стените видях,
като че ли нови пътеки
оттам се начеват. Забравих аз страх
и припкат нозете ми леки!
«Къде, ей, къде? — силно някой изхука,
гласа кат че бликна из ад, —
не е позволено за дамите тука!
Назад се върнете, назад!»
Уви! Туй дежурния тука е влязал
(стражара от туй се боеше),
крещеше той грозно, кат ме забелязал,
и бързо към мен се стремеше. . .
Какво да се прави! Аз духнах фенеря
и в мрака се пуснах без страх. . .
Но господ, кат иска, и път ми намеря!
И чудя се как не паднах
и как ми се цяла запази главата!
Съдбата ме спази. Посред
провали и ями съвсем в тъмнината
изведе ме господ без вред.
И скоро съзрях светлинка в тъмнините,
като че звездица блещука. . .
И радостен вик изпустиха гърдите:
«О, огън!» Прекръстих се тука. . .
и шубата хвърлих. . . Към огъня в бяг
се спуснах с надежда на бога;
тъй коня затънал във блатен тръстак
налита на суша с тревога. . .

И почна да става по-светло отпред!
Аз видях едно възвишенье:
там сенки се мяркат назад и напред. . .
Чуй. . . Чукат, копаят, движенье. . .
И хора! Дали ще ме видят оттука?

Лицата се ясно показват
и ето наблизо свещите блещукат. —
Сетих се, че ме забелязват. . .
Един между тях, който беше на края:
«Не ангел ли божий? — извика, —
о, гледайте, вижте!» — Но ний сме не в рая,
на ад по̀ прилича рудника,
със плесен покрит — му отвърнаха с смях
и бързо към края търчат,
и аз с бързина приближавам към тях.
Учудени всички мълчат.

— Волконская! — в миг Трубецкой се провикна
(узнах му гласа). Те спустиха
по стълба нагоре при тях да се вдигна.
Познати лица се явиха:
Сергей Трубецкой, Артамон Муравьов,
Борисови, княз Оболенский. . .
Те сипят похвали на мойта любов,
на моите дързости женски.
Сълзи по лицата им ясни течаха,
съгрени с любов и участье. . .
Но где е Сергей? — «Ей сега го викнаха,
дано не умрете от щастье!
Урока си свършва: три пуда руда
копаем на ден за Русия
и, виждате, нас не съсипва труда!»
И всички като във веселия
шегуваха се, по лица им засмени
аз повест печална четях.
(За мен беше новост, че са оковани,
и стреснах се, кат ги видях). . .
С известье за Катя побързах тогаз
да успокоя Трубецкòго;
писмата им бяха при мене; тозчас
с поздрав от приятели много

побързах да им ги предам. Между туй
в трапа офицерина вика:
«Кой стълбата грабна? — гласа му се чуй. —
Нагледника где се затика?
Госпожо! Спомнете си думите мои,
ще паднете!. . . Стълбата дайте,
хей, скоро! (Но никой се не безпокой). . .
Ще паднете и ще се кайте!
Спуснете се! Горе не стойте!». . . Но кой,
но кой ще го чуй. . . Ний напред. . .
Към нас притърчаха престъпници в рой
и ни окръжиха отвред.
Но всякой отстъпи, напред ми път даде,
носилки предлагат отвред.
По пътя видяхме провали, грамади
и хора копаеха вред.
И работа смесена с звук от синджири
и песни — кипеше над бездна!
И вбиваше се за златото да дири
в земята лопата железна;
затворник натварен вървеше над яма
«Ей, тихо!» му казах неволно.
Там нова пак мина копаят голяма,
там хора се качваха волно
по слаби подпорки едва прикрепени.
Каква бе тази смелост. Блещяха
рудите в грамади сам-там наредени
и в тях се метали лъщяха. . .
Тук някой извика: «Той иде отсреща!»
Повдигнах очи си завчас,
добре, че не паднах, кат тръгнах насреща —
зияеше яма пред нас.
«По-тихо, по-тихо! Затуй ли тогаз
вий толкоз версти сте минали —
каза Трубецкой, — че в сетния час
да сгинете в тези провали —

и яко ме той за ръката държеше, —
не дай бог да бяхте паднали!»

Сергей уж побързва, но тихо вървеше.
Оковите му зазвучали.
Замлъкнали всичките, път му сториха
работници всички и стража. . .
И ето очите му в мене се впиха,
простира ръцете си: «Маша!»
И спря се като обезсилен за миг,
двамина го тук поддържаха,
ръце му треперят. По бледния лик
сълзи изобилни течаха. . .
И звука на милия глас във душа ми
вдъхна подкрепленье и радост;
забравих заканването на баща ми,
забравих и мъки, и жалост
и викнах му: «ида!» и спуснах се в бяг,
кат дръпнах ръката завчас,
по тясна дъска над зияющий бряг
насреща на милия глас,
и той със усмивка на бледно лице
ме срещна с очи възхитено. . .
И аз се затичах. . . И мойто сърце
изпълни се с чувство свещено.
Сега, като чувах ужасния звук,
що в рудника мрачен владей,
кат видях окови на моя супруг,
разбрах как той мъчно живей,
разбрах, че е силен. . . готов да пострада!. . .
Неволно паднах на колени,
преди да целуна мъжа си в устата,
целунах оковите лени!. . .
И тихия ангел кат че прехвърча
във рудника — за мигновенье,
навсякъде грозния шум замълча,

не вижда се нигде движенье,
и чужди, и свои с очи просълзени
изправиха се около нас,
от хладни окови в нозе вцепенени,
не чуе се никакъв глас.
В въздуха поднетата брадва стоеше,
не чуй се ни песен, ни вик. . .
И струваше се, кат че всякой делеше
на срещата чудния миг!
И всичко в светà тишина се погълна,
печална бе таз тишина,
със някакъв смисъл тържествèнен пълна.

От мрачната дълбочина:
«Къде се завряхте!» — чух вик разярен.
Нагледника дойде тозчас:
«Излезте, госпожо!» — каза просълзен —
нарочно се криех за вас,
сега си излезте. Аз мога да трая,
но вика началник отсреща. . .»
И като че в ада се спуснах от рая
и. . . туй беше моята среща!
И мен офицера изпсува по руски
отдолу, пред всичките хора,
отгоре Сергей ми казà по французски:
«До виждане, Маша — в затвора!. . .»

ДЕМОН

ВЪЗТОЧНА ПОВЕСТ

от М. Ю. Лермонтов

ЧАСТ ПЪРВА

I

Тъжовний Демон, дух изгонен,
над грешната земя летял,
за прежни дни невесел спомен
в глава му мрачна се въртял,
когато в светлата вселена
той херувим блестящ е бил
и от комета устремена
с усмивка ясна осветена
ловил и пращал поздрав мил,
когато чрез мъглите вечни
можал е с поглед да следи
движенията безконечни
в безред блудящите звезди.
С любов и вяра той тогаз —
син пръв на светлото творенье —
не знаел страх, нито съмненье
и не заплашвали ни час
умът му векове безплодни. . .
И много още, но ни власт,
ни сила нямал да си спомни.

II

И оттогаз отвержен плува
и скита се в мирът велик,
а век след века се минува
кат час след час, кат миг след миг,

по строен ред еднообразен:
нищожната земя владей,
без наслажденье злото сей
и в туй изкусно злораденье
не среща той съпротивленье.

III

Над върховете на Кавказ
веднаж Лукавий пролетя,
Казбек под него кат елмаз
със снегове си заблестя.
А надълбоко се черней
Дарял, извит кат някой змей,
и като яростна тигрица
разпенен Терека ехти,
реве и хищен звяр, и птица,
в небето сине кат лети,
се вслушват в грозната му реч,
и облаци го придружават
от южните страни далеч,
с вълните му към север плават;
и черни групи от скали
от сън таинствен упоени,
над него свиснали глави,
следят вълните разпенени.
Чернеят се върху скалите
кули кат грозни истукани,
те на Кавказа при вратите
стоят кат стражи-великани.
И божий мир бе чуден, див —
но Духа мрачен, горделив,
с презрително погледна ὸко
създанъето на бога свой
и на челото му високо
остана същия покой.

IV

Пред него други пак картини,
чудесно-хубави наглед:
в разкошна Грузия долини,
с цветя попъстрени отвред.
Честит, обилен земен кът —
с тополи стройни, с водоскоци,
с шумливи, пенести потоци,
по пъстър пясък що текат;
и с рози, гдето в тихий час
възпява славей в нощи летни
момите красни, безответни,
на сладкия любовен глас.
И с кипарисите прохладни,
обвити в бръшляни зелени,
и пещери, където пладне
се крият от пекът елени.
И бляск, и шум от листове,
стозвучен ек от гласове
от птица, звяр, от человек,
и сладострастний дневен пек,
и със росите ароматни,
овлажени нощите лятни.
И в небеса блестят звездите
кат на грузинките очите.
Но само завистта студена
възбуди се във злия Дух
и към природата засмена
остана той и ням, и глух —
и туй пред себе си, що видя,
презря той и възненавидя.

V

И дом висок, и двор широк
строил Гудал в скалите горни,
той струвал е сълзи поток
на робовете му покорни.
Покрива сянка му в зори
полите в ближните гори
и на основната скала
изсечени са стъпала,
те водят до реката чак,
по тях, забулена с яшмак,
княгинята Тамара слягва
и ходи за вода в Арагва.

VI

И над дълбоката долина
безмълвно домът се черней. . .
Но днеска там се вино лей,
събрана й весела дружина.
Годил е щерка си Гудал,
на пир родът си е събрал;
на покривът, постлан с ковори,
седи невестата със дружки.
В песни, в игри и в разговори
денят минува. Зад гори
последний слънчев луч се скри.
Те пеят, пляскат със ръце
и ей пред тяхното лице
Тамара млада се изправя,
дайрето писано улавя
и над глава си го върти,
играй увлечена, трепти,
ту леко впусне се кат птица,
ту спре се, ту започне пак

и блясва влажния й зрак
под завистливите ресници;
ту черни вежди си повдигне,
ту по килима повлече,
като с глава надолу кивне,
прекрасно-дивно си краче.
И изявява си страстта
с усмивка чудна на уста.
И лучът лунен, кат играе
над разтреперени вълни,
едва ли може се сравни
със таз усмивка, що сияе
на тези алени уста,
игриви като младостта.

VII

Кълна се в ясната луна,
в зорницата се аз кълна,
кълна се в слънцето небесно,
че ни персийский господар,
нито пък други земен цар
не е таквоз око чудесно
целувал. Росния фонтан
нито веднаж, през дни горещи,
не е росил такива плещи,
не е такъв умивал стан.
До днешен ден не е било
да разплете ничья десница —
кат милва ясното чело —
таквази хубава косица.
Откак се е лишил света
от светлия божествен рай,
не е цъфтяла в никой край
таквази чудна красота.

VIII

За сетен път тя днес играй. . .
Щом утре слънце засияй,
тя, дъщерята на Гудала,
ще отпътува в чуждий край!
Свободно, весело дете,
с съдба печална на рабиня,
ще стане млада домакиня —
меж чужди хора ще расте.
И често вътрешно смпенье
помрачваше ѝ паметта;
но бяха всички ѝ движенья
тъй стройни, пълни с израженье,
тъй пълни с чудна простота,
че ако Демона би зърнал
в тоз миг чертите ѝ чудесни,
кат спомни ангели небесни —
с въздишка би се той отвърнал. . .

IX

И той видя. . . За мигновенье
неясно някакво вълненье
изпълни мрачни му гърди,
в душевната му пустота
звук благодатен се вгнезди
и пак усети светостта
на любовта и хубостта.
И пред картината омайна
стоя замислен дълго той
и кат верижница безкрайна,
за щастье минало цял рой
в умът му хвръкнаха мечти,
като звезди подир звезди.
Скован от сила непозната,

той нова мисл сетѝ за миг
и нещо му екнà в душата
с познат, със родствен език. . .
И да постигне той не може
дали възраждане бе туй?
И да забрави — пак не може,
забравяне му бог не дал —
и той това би сам не щял.

X

Лети на коня разярен
към привечер във брачний ден
женихът млад нетърпеливо
и на Арагва той щастливо
достигна росни брегове.
Отрупани със дарове,
едвам пристъпват уморени,
една след друга наредени,
камилите из тесний път.
Звънци разклатени звънтат. . .
Той, синодалский господар,
повел богатия керван.
С ремик пристегнал строен стан,
на кръст му сабля и ханджар;
преметнал пушка дългоцева;
ръкавите му от чепкеня,
със сърма редом украсени,
назад ги вятърът развева.
Седло му със коприна шито,
юзда му със ресни обвита,
под него коня му безцен
хръпти, играе разярен,
с уши преде и от баиря
хрипи и дърпа се надиря

пред разпенените вълни.
Опасен път във тез стръмнини:
скали от лявата страна,
надясно буйна-длъбина.
Мръкна̀. Тъмнее път прибрежен,
тъмнее веч и върхът снежен,
наоколо̀ мъгла падна,
керванът сърчено тръгна.

XI

И ето черквица стигнаха. . .
Отдавно тук почива праха
на някой княз, светец сега,
убит от мстителна ръка.
На празник или пък на битва,
оттука пътник щом минува,
сърдечна всякога мо́литва
във тази черковица струва.
И таз молитва ден и нощ
пазила го й от вражий нож.
Но младия жених не спря,
той тоз обичай стар презря.
С коварни мисли му душата
Духа лукавия вълнува:
той мислено във тъмнината
в уста невестата целува. . .
Но изведнъж се там мернаха
двамина. . . други. . . ей гръмнаха. . .
И князът, без да прогълчи,
нахлупи шапка над очи,
повдигна се на стремена
и пушката от рамена
измъкна; и с камшикът — пляс!
И летна кат орел завчас,
изгуби се. . . и гръмна пак,

и крясък див из нощний мрак
екна из глухите долини. . .
Но силен беше техний враг:
бегàха сплашени грузини!

XII

Утихна всичко. Сбрани в куп
камилите поглеждат плахо:
простреми мъртви труп до труп,
ездачите край тях лежаха. . .
Сегиз-тогиз звънци звънтяха.
Разграбен е керванът тежкий,
веч над телата им мъртвешки
се вият нощни, хищни птици!
И не очакват ги гробници
във манастирский мир тъжовен,
гдет бащин им е прах заровен.
И ни сестра, ни майка веч
над гробът им — с яшмак покрити —
не ще да дойдат отдалеч,
за да си скубят тук косите
и да им кажат: «Лека пръст!»
Но на християнина ръката
край пътят тесен, под скалата,
ще им въздигне скромен кръст;
бръшлян под него ще расте,
напролет ще го оплете
със свойте листове зелени
и пътниците уморени
от пътят ще да се отбиват
под сянката му да почиват.

XIII

Препуска бързий кон припрян,
кат че налита буйно в бран,

ту изведнъж в бегът си спрен,
накъм ветрецът се прислуша,
широко с ноздрите подуша,
ту в миг с копита, разярен,
в земята удря; рошн грива
и кат стрела напред лети.
Ездач на него мълчеливо
повиснал на седло седи,
допрян към гривата с гърди.
Тоз кон не той го е повел;
крака си в стремена заплел
и на чепкенът червеней
кръвта, що се от него лей.
О, коньо, господарят свой
извлече ти из грозний бой,
но злий куршум на осетина
и в мракът нощний го достигна.

XIV

Във домът на Гудала плач,
на двора трупа се тълпата:
чий този кон, що стигна в скач
и падна мъртъв пред вратата?
И кой е мъртвий тоз ездач?
Върху челото му студено
смущенье бе изобразено,
оръжье, дрехи, в кръв облени,
ръце му в гривата сплетени.
Не дълго ти гледа из друма,
невесто, за женихът свой!
Сдържа си княжеската дума,
на брачний пир пристигна той. . .
Но. . . не можа жив да го зърнеш,
нито пък жив да го прегърнеш!. . .

XV

И като гръм слетя удара
в Гудаловия весел дом
и падна бедната Тамара
върху леглото плачешком.
Сълза подир сълза се лее,
не сеща тя спокоен час. . .
И ето чува, че над нея
говори й омаен глас:
«О, не плачи, дете, напрасно!
Със сълзи тялото безгласно
ти няма да го възкресиш,
мъгливиш само лице ясно,
страни си девствени гориш!
Далеко й той, не ще узнае
скръбта, която те горчи;
небесен бляск сега ласкае
безплътните му веч очи.
Той чува райските песнй. . .
Що значат твойте дребни грижи
за този, кой сега се движи
там горе, в райските страни?
Смъртта на земното творенье
не, не заслужва, ангел мой,
нито едничко мигновенье
сърцето ти да безпокой.

По въздушний океан,
без платна и без кърмила,
тихо плават сам и там
стройни групи от светила;
сред пространствата безкрайни
ходят на вълни безчет
облаци недълготрайни,
без да правят негде след.

Свижданье, раздел — не всяват
в тях ни радост, ни печал.
в бъдуще се не надяват,
минало не им е жал.
Като паднеш във нещастье,
ти за тях си напомни,
всичко земно без участье
като тях го замини!

А щом се спусне мракът нощен
върху кавказките гори
и над светът омаломощен
спокойствие се възцари,
и щом ветрецът над скалата
се разлюлее низ тревата
и с радост хвръкне в нея скрита
из мракът птичка гласовита,
и под зелената лоза,
като се напои с роса,
се нощното разцъфне цвете,
и отдалеч зад върховете
луната златна щом изгрей
и скришом слабо те огрей —
при теб тогаз ще долетявам
и чак догде настъпи ден,
над твоя образ уморен
аз сладък сън ще ти навявам. . .»

XVI

Гласът млъкна. Един след друг
далеч замлъкна звук след звук.
Тя скокна, взря се в тъмнината. . .
Смущенье пълни ѝ душата,
тъга и страх, одушевленье —
с това са нищо във сравненье;

вси чувства кипнаха завчас.
Душа ѝ се навън стремеше,
по жили огън ѝ течеше
и новия за нея глас
кат че звучеше и тогаз.
И пред зори я посети
сънят — почивката желанна;
но той ѝ мислите смути
с мечта пророческа и странна:
ей странник ням, със лик неясен,
с неземна красота блеснал,
склонен над одрът ѝ прекрасен
с такваз любов се в нея взрял,
кат че му бе за нея жал.
Не беше туй небесен жител,
божествения ѝ хранител:
венец от бляскави лучи
върху глава му не личи.
Не беше туй Духа ужасен,
пророчний мъченик проклет;
той беше същ кат вечер ясен:
ни ден, ни нощ, ни мрак, ни свет!. . .

ЧАСТ ВТОРА

I

«О, татко! татко! Не плаши ме,
Тамара свойта не кори,
аз плача, виждаш. Утеши ме,
в тъга душата ми гори.
Жена аз другиму не ставам,
на всичките момци кажи,
аз другиму сърце не давам,
откак супруг ми в гроб лежи.

Откакто трупът му кървàв
погребахме ний под гората,
вгнездил ми е Духът лукав
престъпни помисли в душата.
Във мракът нощен ме смущават
неясни сънища цял рой
и денем те ме не остават
да се помоля на покой.
Сърцето ми във огън плава
и чезна аз от ден на ден,
във мен душа веч не остава.
Смили се, татко мой, над мен!
О, дай в свещената обител
безумната си дъщеря,
аз там, пред благия спасител,
душа си бурна ще смиря.
За мен веч няма веселйя. . .
И нека в тихий манастир,
със мир като ме осени,
ме скрий печалната келия,
кат гроб, меж тъмните стени.»

II

И в манастир уединен
родителите я отвеждат,
и там келия ѝ отреждат —
тих, мрачен кът уединен.
Но под монашеските дрехи
тъй също, както и тогаз,
кога тя носеше атлаз,
все тъй пак биеше сърце ѝ
от беззаконната мечта.
Но отстранена от света
и пред олтарят осветен
в тържественний молитвен час

тя чуваше, със ум смутен,
все същия вълшебен глас.
И там под тъмний свод на храма,
пред нейния разпален ум,
летеше образът без шум;
в прозрачний дим на тамияна
съзираше го кат звезда —
зове я, мами я. . . където?

III

Между високи хълмовè
е манастирът построен,
с тополи стройни редове
от вси страни е окръжен.
По някой път сред тъмнината
чрез тях блещукаше лампада
в прозорца на Тамара млада;
и на дърветата миндални
измежду кръстове печални —
стражари неми на гробнйци —
чурликат хорове от птици;
по камънаците шумят
потоци с пенести вълни
и между буйни стръмнини
в едно се сливат и вървят,
и лъкатушат в храсталакът,
и губят се далеч из мракът.

IV

На север се гори синеят,
под тях мъглите се мержеят
над буйно-шумния поток
и се разливат по долини.
И с глас обърнат към възток

молитва пеят муезини.
И звучния камбанен глас
трепти, обителта пробужда;
в тържествений и мирен час,
кога грузинките се спущат
и за вода в потока слязват;
и върховете на горите
със сняг и със мъгли покрити
се на небето отбелязват;
когато слънцето се скрива,
руменина ги тях покрива.
А между тях се е издигнал,
с глава над облаци достигнал,
Казбек, бащата на Кавказ,
с чалма и риза от атлаз.

V

Тамара пълна й с мисл престъпна;
сърцето ѝ е недостъпно
за чисти наслажденья. В мира
тя радост нигде не намира.
И всичко, що създал е бог,
кат че ѝ служи за предлог
на мъки. Всичко я горчи —
и мрак, и слънчеви лучи.
По някой път, щом нощ настъпи,
тя към иконата пристъпи,
в безумье падне на гърди
и плаче; в нощното мълчанье
това таинствено риданье
обръща пътнику вниманье
и мисли той: «Това е дух,
що в пещерата свързан стене!»
И кат напряга плахо слух,
той бърза с конят да избегне. . .

VI

И на душа си нажалена
Тамара не намира лек,
в келията, усамотена,
стои и гледа надалек,
въздиша, пламва тя и тръпне. . .
«Ще дойде той» — ѝ нещо шъпне.
Не всуе той я в сън ласкал,
вълнувал ѝ е паметта
с очи изпълнени с печал
и с чудна нежност на уста.
Веч много дни тъги, неволи
не ѝ оставят в мир душата,
тя на светците ли се моли,
към него ѝ лети молбата,
убита от борба всегдашна,
припадне ли върху легло,
душа ѝ стряска нещо страшно
и жар обгръща ѝ тело.
Пламтят гърди, глава и плещи,
мъгла обзема ѝ свестта,
прегръдките ѝ търсят срещи,
целувки таят на уста. . .
. . . . . .

VII

В грузинските гори богати
вечерната мъгла слетя
и ето Демона крилати
във манастирът прилетя.
Но дълго гордий изкусител
да влезе в тихата обител
не се реши. И в колебанье
като че щеше без вниманье

да хвърли ѝмислът жестокий,
замислен пред стени високи,
покрай дърветата той стъпва
и всякой лист без вятър тръпва.
Подигва той очи нагоре
и вижда светлина в прозора —
в келията блести кандило;
тя кат че чака нещо мило.
И посред общото мълчанье
китара с стройното брънчанье
и звучна песен чу се там,
тез звукове едвам-едвам
из мракът нощен проехтяха,
като че ли сълзи се ляха.
И тази песен бе чудесна,
като че ли ръка небесна
я бе създала за земята.
Не ангел ли от небесата
да види някой пострадал
е потаено тук слетял
и за минàло му запял —
да му отлекне от мъченье?
Пръв път любовното вълненье
усети Духът нажалений.
Желай да се отдалечи —
крилата му кат вцепенени!
И чудо! В горди му очи
показва се сълза гореща. . .
Та до келията насреща
и днес вдълбан се вижда камък
с сълза гореща като пламък,
нечеловеческа сълза!. . .

VIII

И влиза жаден за любов,
с душа открита за добро

и мисли: за живота нов
е вече времето дошло.
Очакване на първа среща,
страхът пред неизвестността,
като че първи път се срещат
и виждат с гордата душа.
Това бе грозно предвещанье.
Той влиза, гледа със вниманье
и вижда херувим прекрасен
със чудно бляскаво чело
и от врагът със поглед ясен
я скрива с своето крило. . .
Луч от небесно осветленье
му ослепи нечистий взор
и вместо мило поздравленье
той чу мъчителен укор:

IX

«Дух безпокоен, Дух порочен,
защо дойде в тоз час полнощен?
Тук твой поклонник не живей,
тук зло не може да вирей!
Там, гдето ази обич сещам,
не искам тебе да те срещам!
Защо дойде?» — И в отговор
коварно се Духът усмихна,
засвятка с завист злий му взор
и пак в душата му избликна
напрежния омразен яд:
«Тя й моя! — той му възвести, —
махни се, отлети назад,
с защита късно се вести!
Не ти ще съдиш мен и нея,
наложил съм веч на сърце ѝ,
със гордост пълно, свой печат,

ти отлети към твоя свят,
тук аз отнине ще живея,
тук ази любя, аз владея!»
И ангела с тъга погледна
към жертвата, печална, бледна,
и леко кат простря крилата,
изчезна мигом в небесата. . .
. . . . . .

X

Тамара

О, твоята е реч опасна!
Теб рай ли, ада ли пратѝ?
Що искаш?

Демон

Колко си прекрасна!

Тамара

Но отговаряй, кой си ти?

Демон

Аз онзи съм, когото ти
видя през няколко нощи,
тоз, кой ти шепнеше в душата,
комуто ти разбра тъгата,
тоз, кой насън ти се вести,
кой с взорът си надежди губи,
преди те да се разцъфтят,
когото никой веч не люби,
когото всички го кълнат,
от който всякой се отрича;
тоз, кой не знае разстоянье,
на рабовете земни бича,

Алеко Константинов

Родителите на Алеко Константинов

Алеко Константинов в семейна среда

Алеко Константинов като ученик в гр. Николаев

Алеко Константинов като студент в Одеса

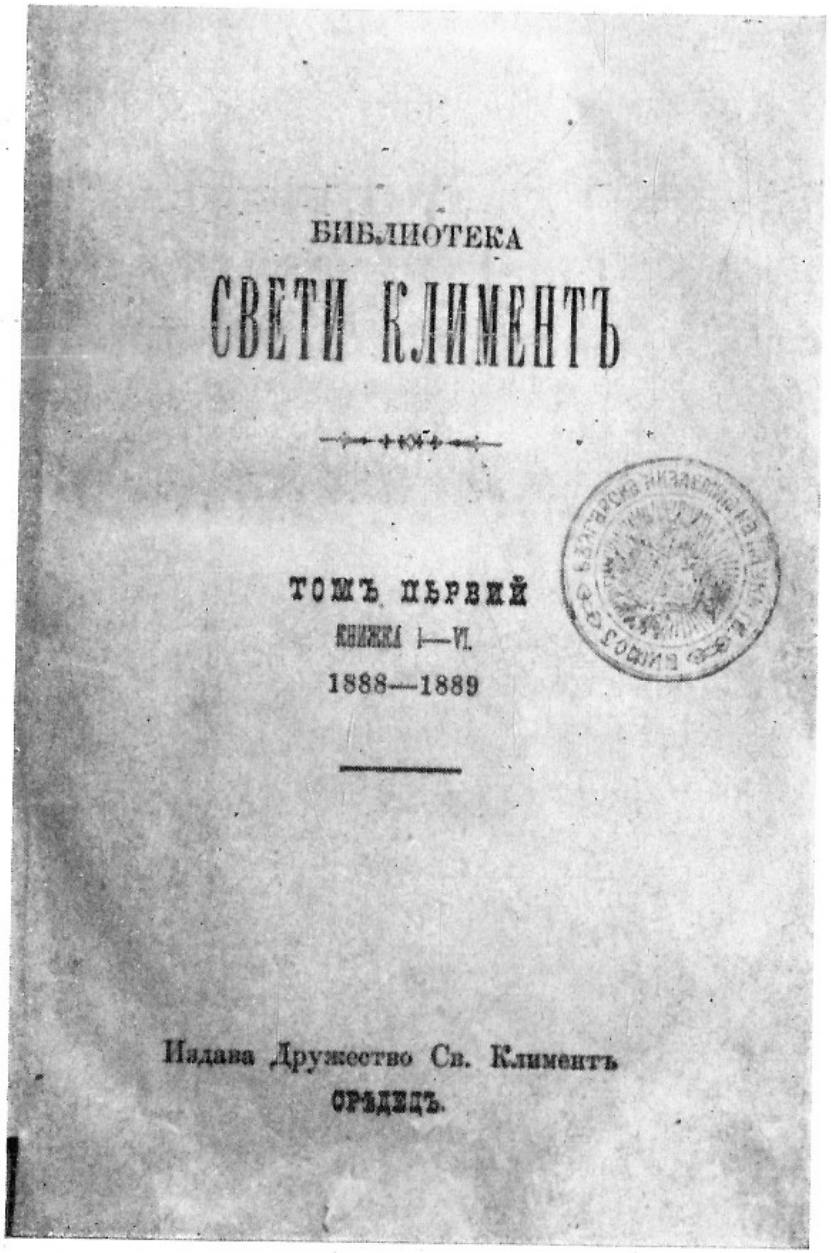
БИБЛИОТЕКА

СВЕТИ КЛИМЕНТЪ

ТОМЪ ПЪРВИЙ

КНИЖКИ I—VI.

1888—1889

Издава Дружество Св. Климентъ

СРѢДЕЦЪ.

Заглавна страница на сп. «Библиотека Свети Климент», където са поместени повечето от преводите на Алеко Константинов

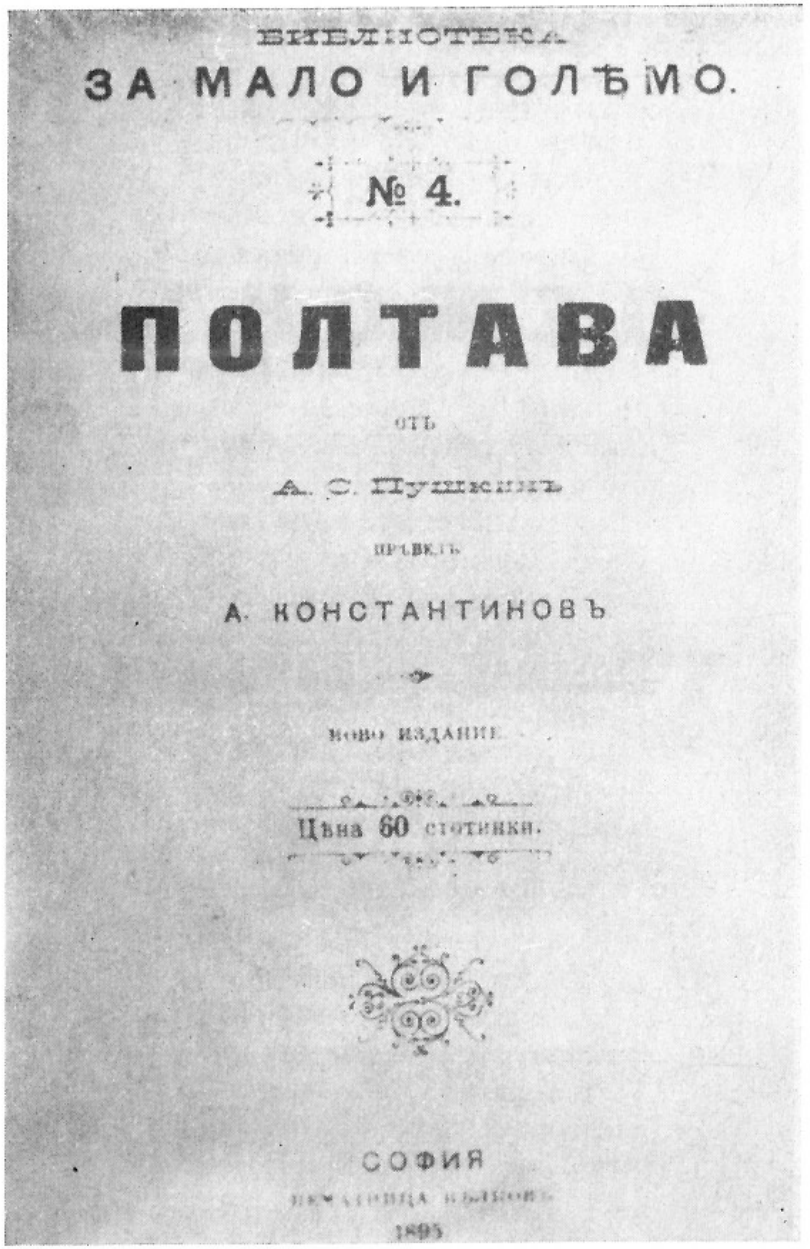
БИБЛИОТЕКА

ЗА МАЛО И ГОЛѢМО.

№ 4.

ПОЛТАВА

ОТЪ

А. С. Пушкинъ

ПРѢВЕЛЪ

А. КОНСТАНТИНОВЪ

НОВО ИЗДАНИЕ.

Цѣна 60 стотинки.

СОФИЯ

1895

Заглавна страница от отделното издание на Алековия превод на поемата «Полтава»

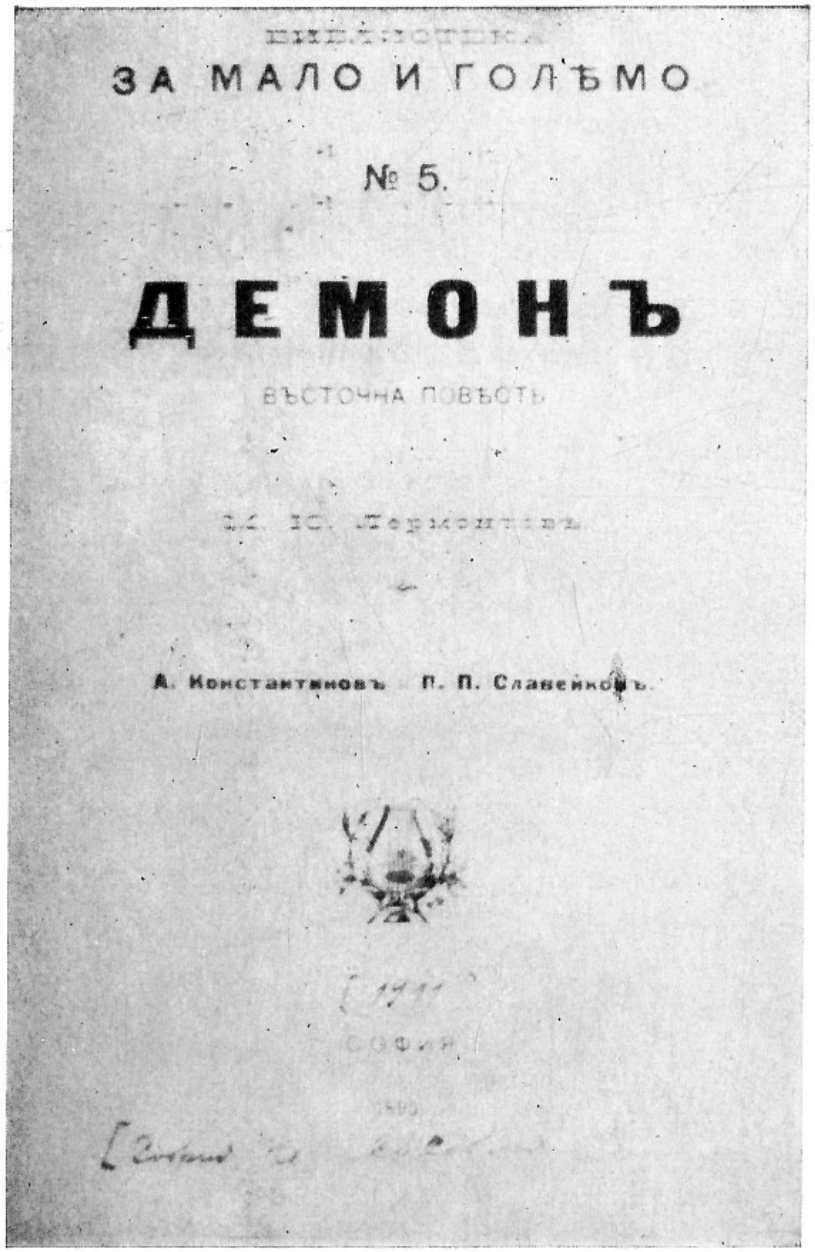

Заглавна страница от отделното издание на превода на поемата «Демон», направен от Алеко Константинов и П. П. Славейков

цар на свободното познанье,
природно зло, небесен враг
и видиш — ази падам в прах
пред теб, пред твоите колене
и ти принасям с умиленье
молитвата на любовта,
и първото ми тук мъченье —
мъчението на страстта.
Изслушай ме от съжаленье!
Ти би могла с едничко слово
да ме възвърнеш в небесата;
покрит със любовта ти свята,
аз ще предстана там отново
кат ангел нов във блясък нов.
О, чуй ти моята любов!
Чуй твоя раб, о, моя страст!
Когато първи път те видях,
аз тайно в миг възненавидях
безсмъртьето и свойта власт.
Аз почнах да завиждам с ярост
на земната непълна радост;
но щом при теб съм неотлъчно,
не сещам страх, не ми е мъчно.
И във сърце ми от разгара
луч неочакван вече грей
и скръб във мойта рана стара
увила се е като змей.
Без теб какво е тази вечност?
Владеньето до безконечност?
Без смисъл думи. . . за какво?
Обширен храм без божество!. . .

Т а м а р а

О, остави ме, Дух лукавий!
Мълчи, не хвъргай ме в неволя. . .
О, боже мой, о, боже правий!

Уви, не мога да се моля:
с отрова ми й умът обнят.
О, чувай, ти ще ме погубиш;
словата ти са огън, яд. . .
Кажи, защо ли ти ме любиш?

Демон

Защо ли, хубост? — Аз не знам,
не мога да ти кажа сам!
Щом новият живот сетих,
щом ново чувство ме обзе,
трънливий си венец хвърлих
в прахът под своите нозе.
И рай, и ад в теб виждам аз!
Обичам те с неземна страст,
да любиш тъй не можеш ти
със упоенье, с всичка власт
на мисл безсмъртна и мечти.
В душата ми открай света
е образът ти отразен
и мяркал се е той пред мен
в пустините на вечността.
И твойто име оттогаз
звучало ми е с сладък глас
и в раят даже като бях,
за твоя образ там гледах.
О, ако би могла да знайш
доколко горко е мъченье
през векове без разделенье
да тържествуваш и страдайш,
нечакащ похвала за злото,
нито награда за доброто;
с такъв живот, с такваз съдба
и в тази вечната борба
без тържество, без примиренье!
Спокойствие да не намираш,

да знайш, да чувствуваш, да виждаш
и всичкото да ненавиждаш,
и всичко, всичко да презираш!
Едва се божьето проклятье
изпълни — и от същий ден
природните от жар обятья
навек изстинаха за мен. . .
Небе синееше пред мене,
аз виждах звездните премени;
със тез звезди аз бях познат. . .
И всякоя с венец бе злат.
Сега? — Предишний си събрат
нито една го не позна.
Изгнаници на мен подобни
в отчаянье ги аз въззвах,
но с тез лица, с тез думи злобни,
уви! аз сам ги не узнах.
Уплашен — махах със крилата
и впуснах се. . . Защо? Къде? —
Не знам. Напрежните ми братя
отхвърлят ме. Тогаз за мен
светът стана и глух, и нем.
Тъй също в силното теченье
оставений кораб в реката
сам без кормило, без платната,
ще плава тъй без назначенье.
Тъй също облакът откъснат,
от силен ураган разпръснат,
в небето сине кат черней,
сам нигде да се спре не смей,
лети в пространството без край,
а накъде? — Сам бог го знай!
Не дълго с хората играх си,
не дълго ги на ум учйх,
над благородното надсмях се
и най-прекрасното хулих.

Аз загасих навеки жара
на твърдата им чиста вяра. . .
И струва л'някой да се труди
за глупавите, низки люди?
От тях отвърнах своя взор
и скрих се аз далеч в горите,
и лутах се кат метеор
сред нощний мрак из теснините.
И ето пътник уморен,
излъган, като вижда мен
и огън мисли, че блести,
със конят в бездната слети
и руква му кръвта завчас,
напусто вика — там му й гроба. . .
Но с тез игри на мойта злоба
не дълго се залъгвах аз.
В борба със бурйте ужасни
аз често, кат подигна прах,
облечен в мълнии, нещастний,
към облаците смел летях,
поне във бурната стихия
скръбта сърдечна да задавя —
туй, що не мога да забравя,
из паметта си да изтрия!
Що значат немощите тежки,
беди и трудове човешки
на всички земни поколенья —
и пред едничко мигновенье
на мойте, грозните мъченья?
Що значи хорския живот,
потънал в грижи, в труд и пот?
Ще минат всички те без след!
Надежда имат занапред,
че тях ги съд последен чака
и може Той да ги прости,
а мойта скръб ще се протака

и няма край да се вести,
не ще почине тя във гроба!
И вий се като змия с злоба,
ту жегва, блясва като пламък,
ту ме притиска като камък —
тоз мавзолей несъкрушим
на всичко минало кат дим! .

Т а м а р а

Защо ми за тъги приказваш?
Защо на мене ти се жалваш?
Ти съгреши. . .

Д е м о н

Пред теб не съм!

Т а м а р а

Нас ще ни чуят.

Д е м о н

Ний сме сàми.

Т а м а р а

А бог?

Д е м о н

На нас той взор не мята:
зает с небето — не с земята!

Т а м а р а

А мигар адски мъки няма?

Д е м о н

Та що? Ний там ще бъдем двама!

Тамара

Но как да е, другар случаен,
покоя си като разрушам,
неволно, със възторг потаен,
страдалче странен, аз те слушам.
Ако речта ти е лукава
или измама ти таиш. . .
смили се!. . . И каква ли слава?
Защо душата ми мътиш
с мечти и сладки, и ужасни?
Нема меж всичките девици
не срещна други хубавици?
Уви! и те са тъй прекрасни!
И девствените им страни
не е могла да оскверни
ръката смъртна досега.
Не! Дай ми клетва вярна ти. . .
Ти виждаш моята тъга,
ти виждаш женските мечти!
Неволно страх в душа ми всяваш. . .
Ти всичко виждаш и узнаваш
и ще да се смилиш за мене!
Но в знак на туй, че ме обичаш,
кълни ми се, че се отричаш
от свойте злобни намеренья!

Демон

Кълна се в първий ден на мира
и в неговий последний ден,
кълна се в правдата и мира,
в престъпния позор презрен;
кълна се в страшната си мъка
и във победната надежда,
кълна се в първата с теб среща
и във горчивата разлъка,

кълна се в всички духове
и в мойте братия подвластни,
и в херувимите безстрастни,
моите вечни врагове;
кълна се в ада и небето,
във всичко туй, що ти милейш,
във погледа ти на лицето,
в сълзата първа, що пролейш,
във твойто сладостно диханье,
в коса ти вита кат вълна;
кълна се в грозното страданье
и в любовта си се кълна —
отричам се от отмъщенье,
от горди мисли и мечти,
от днес с коварно прелъщенье
не ще аз никой ум смути. . .
Аз ще се помиря с небото,
аз ще се моля, ще обичам,
аз жажда вяра във доброто;
с сълза разкайна ще избриша
небесний огън на челото.
И нек светът успокоен
цъфти в невежество без мен!
О, вярвай ме, до тойзи час
аз пръв те оцених, разбрах,
за мой кумир кат те избрах,
в нозе ти сложих мойта власт.
Ти твоята любов ми дай
и вечност давам ти за миг
в любов и в злоба аз съм, знай,
и неизменен, и велик.
Аз тебе, щом с любов пристанеш,
в надзвездния ще вдигна мир
и там царица ти ще станеш,
другарка моя, мой кумир;
без съжаленье, без участье

ще гледаш на земята ти,
там, гдето няма също щастье,
ни дълготрайни красоти.
Там има само престъпленье,
там всички в дребни страсти газят,
там не умеят без стесненье
ни да обичат, ни да мразят.
Не знаеш ли с каква цена е
минутната любов човешка? —
Вълнение на кръв младежка.
И колко малко всичко трае!
И с изнуренье там се мъчат
с съблазн от нови красоти,
със своенравни си мечти —
и всякога кат се разлъчат.
Не, не на теб, другарко моя,
съдбата е определила
да вехнеш тихо в кръгът тоя,
раба̀ на грубостта ревнива,
сред малодушни и невежди
другари — скрити врагове,
посред безплодните надежди
и празни, тежки трудове.
Не тук ще сетиш ти доброто
меж тези манастирски стени,
с молитви равно отстранени
от хората и божеството.
О, не прекрасно ми създанье,
за друг живот е твойта младост,
теб чака инакво страданье,
теб чака друга, вечна радост!
Хвърли напрежните желанья
и забрави нищожний свет,
и цяла бездна от познанья
в замяна ще открия теб.
Тълпи от духове служебни

ще твойте заповеди чуват,
слугини леки и вълшебни
на теб, о хубост, ще слугуват.
За теб от светлата зорница
ще свия от зори кръстец,
венец ще ти сплета — с росица
ще го поръся тоз венец.
Със лучът огнен на зарята
ще бъде твоя стан обвит,
със дъхът чист на аромата
ще бъде въздухът напит!
И ежечасна песен дивна
на твоят слух ще бъде дар,
палати чудни ще издигна
от изумруд и от янтар;
аз във морето ще се спусна,
зад облаците ще се впусна
и всичко земно ще ти дам.
Обичай ме!. . .

XI

И той едвам
се косна с пламенни уста
до нейните трептящи устни. . .
Тя моли, шепне да я пусне,
но той, увлечен от страстта,
с очи разпалени кат жар,
във нея вперил огнен зрак —
над нея святка в нощний мрак
неотразим като ханджар.
Ядът на страшното лобзанье
в гърдите ѝ проникна в миг. . .
Мъчителен, ужасен вик
екна сред нощното мълчанье. . .
В тоз вик бе всичко: и страданье,

любов, укор и молба нежна,
прощавание безнадеждно —
прощавание с младостта. . .
. . . . . .

XII

В тоз миг страж нощен кат обхожда
покрай високата стена,
самси сред нощна тишина,
с желязна дъска се разхожда;
и под прозорецът Тамарин
той обиколката поспря,
ръка над дъската възпря
и остана кат с гръм ударен:
и в тишината на нощта,
като че чу той в този миг
лобзание на две уста,
въздишка и минутен вик.
И нечестива мисл, съмненье
в сърцето старческо проникна. . .
Но мина още мигновенье
и всичко пак наокол стихна. . .
Ветрецът носи отдалеко
шумтението на листата
и с брягът тъмен шепне леко,
като си шумоли, реката.
И бърза той да се помоли
с канон от страх да се избави
от напаст на Духът лукавий,
от грешни мисли и неволи;
и с разтреперени си пръсти
гърдите си смутени кръсти
и тихо пак из пътя влезна
в ръка със дъската железна. . .
. . . . . .

XIII

Кат пери спяща мила беше,
когато в гробът тя лежеше;
и мъртвото чело бе бяло
кат чистото ѝ покривало.
Навек очите ѝ закрити. . .
Но кой, но кой не би казал,
че погледът ѝ е заспал
и само чакат ѝ очите
целувка или пък лучите?
Но безполезно лучът златен
ласкай ѝ ликът невъзвратен;
напразно свои и съседи
целуват ѝ устата бледи. . .
Напусто всякой ще се бий
печатът смъртен да изтрий!

XIV

И никога не е била
в таквиз богати облекла
Тамара, както в този час.
Цветя с роса като ялмаз
(тъй иска стария обряд)
над нея пръскат аромат.
И нищо в мъртвия ѝ лик
не казваше, че сетний миг
я сварил в страст и упоенье;
и всяка нейна бе черта
изпълнена с таз красота
кат мряморът без израженье,
от чувства и от ум лишен
и кат самата смърт студен.
Усмивка странна се възира,
че на устата ѝ личи

и кат че някой скръб намира
тоз, който се във нея взира
със по-внимателни очи.
Тя изражаваше съмненье;
на мисълта й във душата,
тя бе последне израженье,
последно «сбогом» към земята;
и таз усмивка мъртва, хладна
бе безнадеждна, безотрадна
повеч, отколкото очите,
веднаж завинаги закрити.
Тъй във тържествения час,
когато слънцето се скрива,
с зори пурпурни се разлива
връх снеговете на Кавказ;
но този луч осиротял
в равнините не ще слети,
път някому да освети
от своя връх оледенял. . .

XV

Роднини в скръб обезумели
в печален път се вече сбират.
Кат скуби косми побелели,
гърди си с плач като раздира,
Гудал за сетен път във̀вира
нозе си в златни стремена,
в последен път на кон яхна
и шествието в път тръгна.
Три дни, три нощи ще вървят.
Приготвен й е сетен кът
там, гдето костите лежат
на някой прадед на Гудала,
хайдут по път и по села.
Кога го болестта сковала,

кога смъртта му веч дошла,
за да изкупи грехове,
се врекъл храм да построи
навръх гранитните скали,
там, гдето веят ветрове
там, где се вият сал орли.
Меж снеговете на Казбек
усамотен се вдигва храм
и костите на тоз човек
се пак успокоиха там.
И във̀ гробнѝца се превръща
тоз край, що облак го обгръща,
като че гробът към небето
по-жежък е от на полето;
кат че от хората далек
последний сън ще бъде лек. . .
Напрасно! Мъртвия във̀ гроба
не среща ни любов, ни злоба.

XVI

Във̀ ясната лазур небесна
един от ангелите святи
летеше на криле си злати
и на ръце душата грешна
държеше в своите обятья.
И с сладка реч я утешава,
съмненията й̀ разсява,
грехът и нейното страданье
с сълзи той мий от състраданье.
И ето рая стигат веч
и чуят песни отдалеч,
но Демона се в миг затече
и се отпреде им изпрече;
той бе могъщ кат буря шумна,
като светкавица гори

и горд, във дързостта безумна,
«Тя й моя!» — той заговори.
Тез думи страшни като слуша
душата грешна на Тамара,
в прегръдки ангелски се крие,
с молитва си страхът заглуша.
Решаваше й се съдбата:
пред нея пак стоеше той,
но как бе мрачен, боже мой!
Как злобно гледаше душата,
как пълен беше с смъртен яд
и със вражда той в този миг
и вееше гробовен хлад
от неподвижния му лик.
«О, изчезни, порочен дух —
каза му ангелския глас, —
доволно тържествува ти,
сега настъпи съдний час
и нея господ я прости!
Веч изпитаньята минаха;
щом тялото й закопаха,
оковите й зли паднаха.
От тоз й е душата род,
на чийто земния живот
минува като мигновенье
от най-несносните мъченья,
от най-приятни наслажденья.
От най-прекрасния етир
бог таз душа е изтъкал,
не за светът ги е създал,
нито за тях е земний мир.
С цена жестока тя изкупи
съмненията на живота. . .
Тя страда много, много люби
и си откри на рая входа!»
И строго ангела премери

със поглед Духът-изкусител
и радостно крила разпери,
и скри се в райската обител.
И прокълна Духът-хулител
безумните свои мечтанья
и остана с душа надменна
пак сам във цялата вселенна
без обич и без упованье!. . .

Над Қайшаурската долина,
на каменните стръмнини,
личат и днеска съсипни
от сграда някаква старинна.
И за деца разказ е страшен
преданието съхранило;
кат призрак паметникът мрачен,
свидетел на това, що й било,
меж дървесата се черней.
Цъфти полето, зеленей;
отдолу е аул сграден,
оттам минуват всякой ден
между скали, посред поляни,
със шум, с звънтение кервани.
Далеч, мъглите кат пробива,
извива се река пенлива,
със вечно млад живот сияй
покрай аула всичко ближно,
природата си там играй,
кат весело дете безгрижно.
Над тях високо се е спрял
пуст и безмълвен замкът старий,
кат клетник старец, преживял
и мила челяд, и другари.
И на луната сал възхода
очакват гадовете скрити:
тогаз излизат на свобода

и плъзват по развалините;
тогава паякът полита
своята мрежа да заплита,
тогава гущери в грамада
се щурят в мрачната ограда,
из свойта дупка се пронизва
и змията — навън излизва
и върху каменните плочи
в кълбо се свие и немей,
ту като лента се проточи
и кат ханджар се залъщей,
в поле забравен после боя,
ненужен вече на героя.
Навред е тихо, запустяло.
От времето не е остало
от миналото нигде дири
по тези каменни баири,
по тази мрачната гора
да ни напомни за Гудала,
за милата му дъщеря.
Но църквата между скалите
и днес се вижда през мъглите,
стоят пред нейните врати
на стража черните гранити,
със снежни пластове прикрити,
и вместо броня на гърди
със вечни ледове обвити.
Намръщени висят грамади
от ледове над самий път,
кат вледенени водопади,
сковани мигом от мразът.
И с бяс виелици жестоки
меж голите скали високи
снегът размятат с диво пенье;
и облаците от възтока
към нея бързат с поклоненье.

Над гробовете запустяли
днес никой веч се не печали:
над тях скалата на Казбека,
надвиснала, кат ням страж бди
и вечний ропот на човека
не ще им вечний мир смути.

КОЙ Е СТРОИЛ ЖЕЛЕЗНИЯ ПЪТ

от Н. А. Некрасов

В а н я *(в национално облекло)*
Тате, кой е строил този път?
Б а щ а т а *(в шинел с червена подплата)*
Инженерите, пиленце!

I

Чудна й таз есен, с листа позлатена!
Въздуха морните сили крепи;
лед незаякнал в реката смразена,
също кат захар, кога се топи;

окол гората, кат в мека постеля
можеш да спиш — тишина и простор!
Листете още не са потъмнели,
жълти и пресни лежат кат ковор.

Чудна й таз есен; нощ мразна, голяма,
ясни са тихите дни,
и безобразье в природата няма.
Блато, гора, лесове, равнини —

лунния блясък ги прави чудесни!
Родна Русия узнавам навред,
бърже летя аз по релси железни;
мисли се мяркат в ума ми без ред. . .

II

Че защо, генерале, в това заблуждение
умния Ваня да трай?
Да му разкажа пред вас с позволение,
правдата нека узнай.

Този труд, Ваня, бе страшно грамаден,
тежък, ужасен товар!
Цар има в мирът, и цар безпощаден:
глад се нарича тоз цар.

Армии, флоти в морето той води,
хората тласка към трудове, пот,
след оралата, мотиките ходи,
вред зад гърба на работний народ.

Той е довлякъл тук маси народни,
множества — с гладна утроба,
те оживиха местата безплодни,
но си намериха гроба.

Път, гледаш, прав; виждаш насипи прости,
стълбове, мостове, релси наред,
а по страните все руски са кости. . .
Колко са! Ваня, ти знайш ли?. . . Безчет!

Чуй! Гласове се там грозни зачуват!
Скрежет от зъби се смесва с шумът,
вън край прозорците сенки минуват.
Що е това? Мъртвеци, виж, вървят.

Ту ни преварват из пътя железни,
ту от страните вървят.
Чуваш ли пение?. . . *«В нощи прелестни*
драго й, кат гледаме нашия път;

ние със мъки, по слънце, по хлад,
с вечно прегънат над работа кръст,
смръзнали, смокрени, с жажда и глад,
спяхме в колиби натрупани с пръст.

Грабиха ни граматици-десятници,
би ни началството; но от нужда
всичко търпяхме ний, божии ратници,
мирни деца на труда.

Братя! Вий жнете това, що сме сеяли!
Ние сме в гроба, от вази далеч. . .
Спомен за нас в паметта ви живее ли?
Ил ни забравихте веч?»

О, не плаши се от тяхното пение!
Сбрани от Волхов, от Волга сираци,
тук са дошли уж да търсят спасение. . .
Те са все братия твои — селаци!

Плашиш се — срам. . . да си криеш лицето. . .
Я погледни белорусина там —
болест му тежка разкъсва сърцето,
той се държи на нозете едвам:

с устни безкръвни и клепките хлътнали,
с язви на сухи ръце,
с вечно в вода до колените втънали
сдути нозе; и с обрасло лице;

сгънат в гърдите — лопата старателно
с тези гърди е налегнал довека. . .
Виж го, огледай го, Ваня, внимателно:
мъчно си хляба добивал човека!

Той не изправил снага си гърбата
и досега с тъпоумност студена
той машинално ръждива лопата
вбива в пръстта замразена!

Навика този към труд благороден
трябва и ний да отхраним с търпенье,
благослови този труд ти народен
и към селача бъди с уваженье.

И се не бой за народа любезен. . .
Руский народ е търпял и пропатил;
той изтърпя веч и пътя железен —
всичко ще глътне, що бог му изпрати!

Всичко ще глътне! С гърди си железни,
с крепки гърди ще си пътя пробий,
жално е само, че в тез дни прелестни
няма да сме между живите ний.

III

В тази минута сигнал оглушителен
писна — и в миг мъртвеците изчезнаха.
— Тате, сънувах аз сън удивителен:
селяне с хиляди купом излезнаха —

всички от руский народ представители.
щом се явиха — и т о й ми внуши:
тез на железния път са строители!. . .
Но генерала го с смях заглуши:

— Бях неотдавна във Рим, в Ватикана,
по Колизея нощя съм ходил,
видях във Виена «Святого Стефана» —
тамо народа ли й всичко сградил?

Вий извинете — смехът ми е дерзки,
но пък логиката ви й неправа,
или за вас Аполон Белведерский
също кат грънци се лесно създава?

Вашья народ е и груб, и без срам,
всяко изкуство й предал на рушенье.
— Ази говоря на Ваня, не вам. —
Но генерала не трай възраженье:

— Ваште инглези, славяни, германци
не да създават — да требят им дай.
Варвари! Куп от диваци, пиянци!. . .
Но. . . да разправим и Ваня да знай;

знаете, само с неща жаловити
грешно й да мътите детско сърце,
вий на детето сега покажите
светлата част.

IV

О, на драго сърце!
Слушай: веч немецът релсите стави,
свършен е пътя със мъки и пот.
Мъртви — заровени, болни, нездрави —
скрити в колибите. Бедний народ

чака в контора — пари ще им дават. . .
Чакат, почесват се по вратовете:

...дължни остават —
всичко за вятър били трудовете.

Всичко гледачите туряли в смятка —
земал за баня, лежал от сърце:
— Може да има и някой остатка,
кой ще те чуе!. . . — И махват с ръце.

Ето и предприемач се явява,
глъст и широк, като мед зачервен,
ходи по линията, наблюдава,
пътя веч свършен; днес празничен ден,

всите работници път струват чинно. . .
Предприемача се трие от пот
и им говори, изпъчен картинно:
— Хубаво. . . Браво. . . Работен народ!. . .

Сбогом веч, свършено всичко — честито!
(Шапките долу, кога ви приказвам.)
Бъчва със вино ще бъде изпито —
от дълговете ви аз се отказвам!. . .

Някой «ура» закрещя. И подхващат
силно, задружно, протегнато. . . С песни
бъчвата вече търкалят. . . Захващат. . .
Тук и ленив да е — пак ще се стресне!

Долу конете! — и предприемача
с крясък «ура» го тълпата повлача. . .
Е, генерале, аз мисля — не може
нищо по-радостно да се изложи?

ЧЕРГАРИ

(ЦЫГАНЫ)

Поема от А. С. Пушкина

Сновят в Бесарабия шумно чергари
и място удобно за стан си избират.
Те днес на брега на реката се спират
и опват си шатрите кой дето свари.
Свободно и весело тям се живей,
сънят им е мирен в леглата открити.
Колата, до полвина с черги покрити,
на кръг разположени. Огънят грей.
Пред огъня цяло семейство мижи
и готви вечеря. Конете в ливади
наблизо пасат. А зад шатра отзади
невързана питомна мечка лежи.
И всичко в опърпаний лагер се движи:
заети са всички със своите грижи,
готови да тръгнат, щом сипне зора,
и смесват се песните с детския плач
и с звънът на странствующия ковач.
Но ето че почват полек да се таят,
цял табор заспива. Навред замълчалс
и чуят се само в полето заспало,
че цвилят конете и псетата лаят.
Навсъде огньовете са изгасени.
Утихнало всичко; луната изгрява
и бледно заспалия стан озарява.
Един само старец не хваща го сън
и седнал до полузагаснал огън,
начесто се взира в полето постлано
с вечерна мъгла. Тази вечер отрано
отишла е щерка му да се разходи,

навикнала й тя на свобода да ходи
и пак ще се върне, но днес опусте,
па скоро и месеца ще се закрива,
Земфира я няма и вече изстива
приготвеното сиромашко ястье.

Но ето яви се. След нея напето
млад момък върви, непознат на бащата.
«Доведох ти гостенин — казва момата, —
намерих го, тате, зад хълмът, в полето
и виках го тука при нас да остане.
Той иска чергарин кат нази да стане,
преследвал го някакъв, казва, закон,
но аз ще му стана ступаница. Он
Алеко се казува. Той от любов
да ходи навсякъде с мен е готов.»

Старецът

Добре. Остани, ако щеш, до заран
под нашата стряха, във нашия стан
или ако щеш, остани занапред
при нас да живейш. Да се скиташ навред.
Готов съм със теб да деля и труда,
и хляба насущен, глада и студа.
Свикни се с живота ни и участта,
свикни се с свободата и бедността;
а утре, щом сипне зората, ний с теб
ще тръгнем с колата из гладката степ;
какъвто си щеш занаят залови:
ковач ли поискаш — желязо кови,
песни ли обичаш — мечкарин бъди
и с мечката редом в селата ходи.

Алеко

Добре, ще остана.

Земфира

Аз ще му пристана
и кой е тоз, дето ще ми го отнеме?
Но късно е вече. . . и месецът млади
залезе, с мъгла се покриха ливади,
и сън ме наляга веч, погледът дреме. . .

Ей съмна се. Старецът тихо обхожда
заспалия табор от всички страни.
«Земфиро, стани, ето слънце възхожда,
и ти, госте мой, събуди се, стани;
недейте се нежи, дечица, станете!»
И стана, разтича се цялата сган
и мигом събраха разпънатий стан;
настлаха в колата, запрягват конете
и всички накуп низ поле се повлачат.
Децата в кошове натварени скачат;
подиря им стъпват мъже и жени,
и стари, и млади, моми и момци;
повдигнал се шум, задрънчали звънци,
и викат, и кряскат, и пеят песни,
и мечка реве и подрънква вериги.
Кат лъснали дрипи с оназ пъстрота,
и стари, и млади в оназ голота,
залаяли псета, заскърцват талиги,
цигулки засвирват — полето пищи,
и всичко нестройно, и бедно, и диво,
но толкоз подвижно, но толкова живо,
тъй чуждо на нашия мъртъв покой
и тъй несъгласно с живота ни празен,
кат песен на робите еднообразен.

Печално назади поглежда Алеко
на таз току-що опустяла долина
и скриената на скръбта си причина

не смее да си изтълкува. До него
вървеше наред черноока Земфира.
Сега е свободен той жител на мира,
над него уж слънцето весело грей
и с южния бляск озарява небето,
но що е на младия момък в сърцето,
каква ли тъга във гърдите му тлей?

Птичка божья суетлива
грижа, труд що е — не знай,
гнездо трайно да си свива
много-много се не май,
върху клончето нощува,
а пък слънце кат изгрей,
птичето глас божий чува,
шавне, скокне и запей.
После пролетта прекрасна
лято жежко превали,
сетне есента ужасна
влачи бури и мъгли.
На света е мъчно, тежко;
птичката не ще да знай,
хвръкне, иде, дето й жежко,
докат нашта зима трай.

Подобно на божьето птиче безгрижно
той също, изгнаник, живял е подвижно
и той постоянно не е имал гнездо,
не могъл да свикне на никое място,
навсъде отворен бил пътя пред него,
навсъде посрещан с почет, с уваженье,
събуди се сутрин — денят предаде го
всецяло на божието провиденье.
Тревожний живот не можал да разшава,
нито да смути леността му сърдечна.
Понякога и на вълшебната слава

примамвала го е звездата далечна.
Разкошества и забавленья са блясвали
и той се е в техния сплитал хомот,
нерядко и гръмове се сгромолясвали
през неговия сиротинский живот.
Но той не преставал безгрижно да дреме
и в бурното, както и в ясното време.
Живял си той, без да признава властта
на свойта съдбина коварна, бездушна,
но, господи, как е играла страстта
с сърце му младежко, с душа му послушна!
С какво са вълнение страсти кипели
в гърди му омаломощени докрай!
За дълго ли време са те присмирели?
О, ще се пробудят отново — потрай.

Земфира

Кажи ми, Алеко, дали се не каеш,
че всичко напусна и дойде със нас?

Алеко

Какво съм напуснал?

Земфира

Ти сам си го знаеш:
рода си, града си и всичко у вас.

Алеко

Какво ли да жаля? Да знаеше ти,
да би си представила в твоите мечти
неволята в тез градове задушени!
Там хората, струпани в тясна ограда,
не могат да дишат приятна прохлада,
ни пролетний дъх на полята зелени.
Не знаят любов, здрава мисъл страши ги,

свобода продават — не бранят,
пред идоли всички главите прекланят
и жаждат и просят пари и вериги.
Какво съм напуснал? Продажни измени
или предразсъдъчний груб приговор,
гонението на тълпи заслепени
ил блясъкът, купен със низост, с позор.

Земфира

Но там са градени огромни палати,
окичени с пъстри килими отвред,
там има игри, веселби са безчет,
моминските накити там са богати!

Алеко

За тез веселби завистта ти й напрасна!
Где няма любов, веселба ли е то!
А наште моми. . . О, ти повеч си красна
без тези богатства, Земфиро прекрасна,
без наниз, без маргарит и без злато.
Не ми изменявай, о нежно ми цвете,
и аз. . . туй е мойто едничко желанье —
любов само с теб ще деля в часовете
на мойто докрай доброволно изгнанье.

Старецът

Обичаш ни, ако и да си роден
и да си живял сред имотен народ,
но тоз, що е свикнал на нежен живот,
на нашта свобода не е научѐн.
У нас съществува отколе преданье,
че някой си цар тук изпратил в изгнанье
един человек, там от юг, отдалеч
(аз знаех напред, но забравил съм веч
как той се наричаше — чуждо названье),
и този човек на години бил стар,

но млад бил в душата си, жив и незлобен;
и имал чудесен за песните дар
и глас на шума на водите подобен.
Обикнали всичките стареца благ
и той си живял тук по дунавский бряг
и никога никого не оскърбил,
и хората с своите разкази пленил.
От грижи световни той не разумявал,
бил слаб, като малко дете се стеснявал,
но чуждите хорица тъй го обичали;
храна му донасяли и го обличали;
а щом с ледове се реката скове
и зимни вихрушки в полето завият,
старали се с топъл кожух да покрият
плещите на стареца от студове.
Не можал да свикне той с тоз живот беден
и скитал се старецът немощен, бледен,
и винаги казвал, че бог разгневен
с изгнанье наказал го за престъпленье,
очаквал е да доживей избавленье
и все е тъгувал, нещастния, силно
когато се лутал по дунавский бряг,
и сълзи горчиви е лял изобилно,
като си припомнял далечния град.
И, казват, на смъртний си час завещал
на юг да изпратят страдални му кости,
на този чужд край непривикнали гости
и неуспокоѐни даже с смъртта.

Алеко

Та ето съдбата на твойте деца,
о Рим, о велика и славна държава!
Певецо, властител на всички сърца,
кажи ми, кое би нарекъл ти слава?
Надгробния шум ли, хвалебния глас,
из рода ли в род предаваемий звук,

или в сиромашкий катун, както тук,
на дивия циганин тихий разказ?

Две годин минаха. Катунът не спира
и скита се мирно тълпа изодрана,
и гдето помине, навсъде намира
и гостоприемство, и скъдна прехрана.
А също кат тях и Алеко е волен,
не ще и да знае от свет — просвещенье,
не сеща ни грижа, нито съжаленье,
живее скиталчески и е доволен;
като че забравил предишний си род,
съвсем се с катунските нрави навикнал,
езикът им беден и звучен обикнал
и пълни с безгрижност и леност живот.
И с мечката, тяхна другарка космата,
те ходят и спират се редом в селата.
Сберат се наоколо купища хора,
у някой молдавска колиба на двора,
и мечката тежко играй и подскача
и гризе веригата, що я докача.
И старецът бие лениво дайре:
Алеко със пение звяра разхожда,
Земфира пък всички селяци обхожда
и дан доброволна от всички бере.
Настъпи нощта; съберат се троица,
варят си от тях непожната пшеница;
заспива бащата — навсъде покой,
в колибата тихо: Земфира и той. . .

На слънцето пролетно старецът грей
кръвта си, наченала веч да застива.
Земфира детето си с песни приспива;
Алеко се вслушва във тях и бледней.

Земфира

Старий мъжо, грозен мъжо,
заколи ме, ако мож,
аз съм твърда, не боя се
ни от огън, ни от нож.

Аз те мразя и от тебе
веч сърцето ми изстина,
ази другиго обичам,
с тази обич ще загина.

Алеко

Омръзна ми твоето пенье. Млъкни,
не искам да чувам аз диви песни.

Земфира

Не искаш ли! Малко за туй ще жалея!
Аз тези песни ги за себе си пея.

Заколи ме, изгори ме,
нищо няма да узнаеш;
старий мъжо, грозен мъжо,
него няма да познаеш.

Като пролет той е пресен,
по-горещ от летен ден,
колко млад е, колко красен,
колко той е влюбен в мен.

Колко съм го аз ласкала
в тъмни зори по роса!
Колко сме се смели двама
с твойта спъстрена коса!

Алеко

Не пей тази песен, Земфиро, мълчи. . .

Земфира

Разбра ли какво се говори във нея?

Алеко

Земфиро!. . .

Земфира

Свободен си — викай, гълчи,
но аз тази песен за тебе я пея.
(Излазя и пее: Старий мъжо и пр.)

Старецът

Таз песен — сега ми на памет дохажда —
извадили бяха по моето време;
и вече отдавна из нашето племе
начесто с таз песен се някой обажда.
И в нашите скитанья татък, в Кахула,
аз помня, че мойта жена, Мариула,
при огъня щерка ни нощем люлей,
люлей и започне таз песен да пей.
За минали случки забравил съм аз
и моята памет е веч помрачена,
но тази е песен в душа ми вгнездена
и нея ще помня до сетния час.

Утихнало, нощем; луна се показва
и тихо по свода сияен заплува.
Земфира баща си събужда и казва:
«О, татко! Алеко е страшен, бълнува,
я чувай, я гледай как той се превива
и стене в съня си и сълзи пролива.»

Старецът

Не го безпокой и пази си мълчанье,
аз зная, че имаше руско преданье,

че нощем домашния дух се явява
и мъчи заспалия и го сдушава;
но щом се разсъмне — духът си излязва,
Седи тук, при мене.

Земфира

Не чуваш ли, казва:

Земфиро!

Старецът

Да, дири те той и в съня си.
От обич към тебе презря и рода си.

Земфира

Омръзна ми с него веч обич да вода;
сърцето ми иска свобода, свобода. . .
Веч ази. . . Полека! Не чу ли? Бълнува,
той друга си спомня, за друга сънува.

Старецът

Коя ли?

Земфира

Не чуйш ли? Как сипкаво стене
и скърца със зъби!. . . Ах, туй е ужасно!
Да ида ли да го разбудя?

Старецът

Напрасно,
ти нощния дух не гони. Той и сам
излазя, когато се съмне.

Земфира

Той шава;
не видиш ли — вика ме; буден е; става.
Ще ида при него. Легни си ти там.

Алеко

Къде си била?

Земфира

При баща си седях.
Теб някакъв дух те душеше. Видях
душата ти давеше страшно мъченье,
ти скърцаше с зъби и викаше мене.

Алеко

Да, тебе сънувах. Да знаеше ти. . .
какви ми се мяркаха страшни мечти.

Земфира

Не вярвай лукавите тез сновиденья.

Алеко

Ах, никаква вяра у мен не остана,
ни в сънища вярвам, нито в уверенья.
И вярата в твойто сърце веч престана.

Старецът

Защо ли, безумецо, в тез младини
ти все си печален, въздишаш всечасно?
Тук всички са волни, небето е ясно;
и славят се с хубости наште жени.
Недей плака, теб ще тъгата погуби.

Алеко

Ах, татко! Земфира ме вече не люби.

Старецът

Спокоен бъди; нали виждаш — дете е.
И да се отчайваш тук, синко, не струва.
Ти любиш дълбоко, сърце ти милее,
жената, ти знайш, с любовта се шегува.
Нà, гледай: там волно луната си плава
и гдето помине, това озарява,

погледне на облаче — то засияй,
на друго прескочи и там се не май.
Е кой ще ѝ място в небето укаже
и смело ще ѝ заповяда: не шавай!
И кой на сърцето моминско ще каже:
люби едного само, не изменявай!

Алеко

А как ме обичаше мойта Земфира!
Сега вече сладост при мен не намира,
не скланя се нежно на мойте плещи,
тъй както прекарвахме цели нощи!
Тя с своите весели, детски шеги,
със своите нежни, приятни милувки,
със своите омайни и страстни цалувки
разсейваше мойте горчиви тъги.
И ето! Земфира ми веч изменява,
сърцето Земфирино веч охладява.

Старецът

Я слушай за мене си да ти прикажа:
това бе отдавно, на дунавский бряг
не бе йоще стъпил московския крак
(ти виждаш — припомням си стара тъга),
тогаз ни владееше турский султан,
а пък управляваше във Акерман
от него изпратен наместник — паша.
Аз млад бях тогава и мойта душа
на тези години със радост кипеше.
Между хубавиците наши блестеше
една. . . кат на слънце се радвах на нея
и сетне се взехме. . .
Ах, моята младост
прехвръкна за миг, кат звездата, що пада!
А пък любовта ми, пък моята радост
се йоще по-бърже от нея изгуби:
едва Мариула година ме люби.

Веднъж до блатата кахулски вървяхме
и тамо се срещнахме с чужди чергари.
Опънахме шатрите кой гдето свари
и заедно цели две нощи преспахме.
На третята нощ се задигват оттам
и с тях Мариула избягва, жена ми.
Остави на мойте ръце дъщеря ми.
В туй време съм спал и без нещо да знам,
събуждам се — няма жена ми до нас.
Подирих, повиках — и никакъв глас!
Земфира тъгуваше, плака за нея,
и аз си поплаках! Но ей оттогаз
към всички моми започех да хладея
и веч не помислих да търся съпруга,
не исках да стварвам връх себе си бреме,
от тази минута със никоя друга
не съм си прекарвал свободното време.

Алеко

Добре, но тогава защо се ти спря,
защо не преследва таз неблагодарна
и хищнику, както и ней, коварна,
защо им в сърцето ханджар не завря?

Старецът

Защо? Младостта е кат птичето божье.
И кой може да удържи любовта?
На всинца по ред се дари радостта;
това, що й било, да се върне не може.

Алеко

Не съм аз от тях. Не, така без борба
от моето право не бих се отказал,
аз бих отмъстил, о, аз бих го наказал
тоз хищник. И даже над морската бездна

на мен да се паднеше спящия враг,
заклевам се, че и тогаз моя крак
не би се забавил да тласне злодея.
В вълните разпенени, без да бледнея,
аз би го изтласкал от морския бряг,
внезапния ужас кога се разбуди,
свирепа услада у мен ще възбуди,
и плясъкът, с който ще падне зален,
и смешен, и сладък ще бъде за мен.

Един млад циганин

Една йощ целувка да беше ми дала!

Земфира

Е стига! Мъжът ми е зъл и завижда.

Циганинът

Едничка. . . но дълга. . . така — на раздяла!

Земфира

Прощавай, върви си, догде ни не вижда.

Циганинът

Кажи ми кога ще се видиме пак?

Земфира

Таз вечер, когато изгрее луната,
дойди зад могилата, гдето е гроба. . .

Циганинът

Да ме не излъжеш!

Земфира

Върви си по-скоро,
ще види — избягай! Ще дойда, изгоро.

видение смътно играе в ума му;
той вика, събужда се и в тъмнината
ревниво в леглото простира ръката,
напипват му пръсти завивката хладна —
другарката няма,- Земфира пропадна. . .
Той трепва, повдига се и се прислушва. .
Навсякъде тихо! И страх го промушва.
И жар му обнема телото, и хлад;
той става, излазя из шатрата, ходи.
Навред обикаля, колата преброди,
навсъде спокойно; навсъде мълчат;
и тъмно; луната зад облак се скрила,
сам-тамо блещука в небото звезда,
едва се мръждей по росата следа
и тази следа се към хълмът извила.
И нетърпеливо той тръгва напред,
там, гдето го води зловещий примет.

Край пътя далеко той гроб забелязва;
предчувствие таз му посока указва,
обзет от съмненье — към гроба закрачи,
нозе му слабеят, насила ги влачи,
уста му треперят, треперят колени. . .
Върви. . . изведнаж. . . не насън ли е туй?
Той вижда до пътя две сенки сближени,
над гроба впорочен той шепненье чуй.

Първият глас

Пусни ме!. . .

Вторият глас

Почакай!

Първият глас

Не, късно й, не мога.

Вторият глас

Не, стой да се съмне.

Първият глас

Пусни ме, за бога!

Вторият глас

Минута постой! Как плашливо ме любиш!

Първият глас

Ах, с тази минута ти мен ще погубиш.

Вторият глас

Минута!

Първият глас

Минута, но ако тоз час
мъж ми се събуди. . .

Алеко

Събудих се аз.
Къде? Не, не бързайте, тук е добре —
и гробът е близичко, тук ще се мре. . .

Земфира

Избягай по-скоро, избягай!

Алеко

Постой!
Къде си забързал, приятелю мой?
Лежи тук!
(Пронизва го с нож)

Земфира

Алеко!

Циганинът

Умирам!

Земфира

Недей,
недей го убива, Алеко! Злодей.
Я виж се, ти цял си зацапан с кръвта му!
Какво стори?

Алеко

Нищо. . .
Иди наслаждавай се пак с любовта му. . .

Земфира

От теб се не плаша аз и те презирам
и твойте угрози презирам сърдечно,
за твойто убийство проклинам те вечно.

Алеко

Умирай тогава!
(пронизва я)

Земфира

За него умирам!

Възток засия от зарите. Алеко
зад хълма на камъка гробен седеше
зацапан със кърви и ножа държеше.
Два трупа бездушни лежаха пред него.
Убийцът в лицето изглеждаше страшен,
наоколо сбрал се катунът изплашен.
Наблизо копаеха гроб за телата.
Жените печално вървяха наред
и мъртвата двойца целуват в челата.
Бащата от скърби като онемял
в покойната щерка печално се взрял.

Паднаха телата и в хладната яма
положиха младата двойца. Алеко
изглеждаше всичко това отдалеко.
Когато съвсем вече гроба зариха
и с сетнята шепа земя го покриха,
тогаз мълчеливо склони той главата,
склони я и падна прострян на тревата.

В тоз миг приближи се бащата и рече:
«Махни се от нас, горделивий човече!
Ний диво сме племе, закони не знаем,
и ний не убиваме наште врази,
ний нямаме нужда от кръв и сълзи,
с убийца ведно да живейм не желаем.
Не можеш да бъдеш от нас ти доволен,
ти искал би тук само ти да си волен;
ужасен ще бъде гласът ти за нас:
плашливи сме ний, и добри, а пък ти
и зъл си, и смел — остави ни тогаз;
прощавай! и нека те господ прости.»

Щом каза това, и катунът веднага
прибра си нещата, в колата наслага,
остави с печалната памет долина
и бързо в полето широко замина.
Една само бедна талига остана.
Тъй някой път в есен мъглива зарана
подплашено стадо от жерави с шум
и с крясък на топло към юг заминава,
един само жерав в полето остава,
с увиснало крило, пронизан с куршум.

Настъпи нощта; до талигата тъмна
не кладе се огън, догдето се съмна,
и никой под таз сиромашка покривка
през цялата нощ не потърси почивка.

ДРАМИ

ОТЧЕ НАШ

(LE PATER*)

ДРАМА В ЕДНО ДЕЙСТВИЕ, В СТИХОВЕ

от Франсоа Копе

---

* Приета единодушно от комитета за четение в Comédie Française, четена и разпределена на артистите, но запретена по министерско разпореждане от 18 декември 1889 год.

ДЕЙСТВУЮЩИ ЛИЦА

Госпожица Роза.
Духовник.
Жак Леру.
Един офицерин.
Целѝя.
Съседка.
Солдати.

В Белвил, май 1871 г.

Една стая в долния етаж, с едни врата и два прозореца на дъното, които гледат към една малка осветлена градина, пълна с разцъфтели рози. Зад градината, която се свършва с една ниска стена и на която портицата е отворена, вижда се една уличка от предградието и няколко високи фабрични комини. Покъщнината в стаята е от най-простите, почти селска. Един долап селски, една кръгла маса, столове и фотьойли сламени. Наляво един камин, върх който е поставена статуя на св. Богородица от албастър. Надясно едно цилиндрическо бюро и една библиотека от червено дърво, напълнена с подвързани томове. На стените едно голямо разпятие и два свещени образа. Врата надясно и наляво.

ЯВЛЕНИЕ ПЪРВО

Целѝя, Съседката

При повдигането на завесата Целѝя, стара слугиня със селски бонет, седи на един стол, в тъжно настроение. До нея стои права съседката, млада жена от предградията на Париж, без кърпа на глава, с една кошница за провизия.

Съседката

И тъй, разбойниците са го застрелили?
(Целѝя прави утвърдителен знак с глава)
И туй е вярно веч.

Целѝя

Нели ви казах аз. . .
На улица Хаксò със другите духовни,
когато извергите бяха господари
в квартала онзи ден. . . Един съсед ни каза,
видял го е в лицето . . . За да благославя,
поднел ръка абата и се повалил.
Ни аз, нито сестра му знаем повеч нещо.
Но вярно е това. Когато го запряха
като заложник, ний си думахме с сестра му:
О! ще го видим пак. Той беше обичлив
за цяла òколност на нашето предградье.
Добър и милостив! Светец! . . . Ах! тез проклети!

Чува се залп от пушки.

Съседката *(разтреперена)*

О, боже!

Целѝя *(като става)*

Синове версайлски, отмъстете!
Колете всички. Те заслужиха това.

Съседката

Целѝе!. . . Там сега кръвниците наказват. . .
И в таз минута трябва да е цяло клàнье. . .
На двайсетий квартал, зад òбщинското зданье
потокът бе червен от кръв. . . Човек претръпва!. . .
И не един невинен. . .

Целѝя

Казваш ти невинен!
Та кой бе по-невинен от отца абата,
Мореля бедния? Сърцето му бе злато!
Духовник истински! Той с средства бе нищожни,
а помощ даваше всегда!. . . Да го убият!
Те трябва да са същи тигри кръвожадни.
Аз нищо не разбирам, в село съм родена,
но ваште парижане са хайдушка сган.
Те имат разум колко дивите животни.
Как! За Комуната ли? — глупости и фрази.
Убиват се и в плен заложници задържат,
като разбойници, като в дивашки стан.
И този мъж достоен да убият те,
тоз, който с своите всегдашни милостини,
кога бе грозната обсада на Париж,
почти че бе продал последнята си риза!
Съседке, няма веч в света добросърдечье.
Таз сган хайдушка нека да изтребят цяла.
Не трябва милост за таквиз немилостиви!

Съседката

Да. Да изтребят всите тез злодейци диви!
Не ще е жално никак. . . Бедния абат!. . .

Кога през зимата се работата спря,
при най-нещастните — от вси благословен —
той ходи да дели последний си петак.
Убит! Опушкан! Мъртъв!. . . О, ужасно нещо!
Сестра му, Роза пък, която тъй горещо
обичаше абата?. . . Тя ще ѝ безнадеждна!

Целѝя

Да кажеш нищо е, но трябва да я видиш.
Отпърво тя замлъкна, дума не продума.
Уплаших се. Аз мислех, че ще полудей.
А сетне пък избухна с викове, с риданья,
с злословия върху злодейците парижки!. . .
Като повтаряше: О, ужас! О, позор!. . .
Настръхва човек!. . . Но след това утихна,
заспа на стола морна.
(като показва вратата наляво)
Тука, в тази стая. . .
Но ей сега насън си скърцаше зъбите. . .
Очаквам я да стане.

Съседката

Бедната мома!

Целѝя

Петнадесет години служа аз у нея.
Родителите ѝ, селачи наполвина,
поминали се бяха малко по-преди.
Дванадесет години бе навършил брат ѝ,
а пък сестра му беше двадесетгодишна,
но вече с майчино сърце на тази връст.
От школата се брат ѝ връщаше с награда.
Той бе покорен, тих. Гордееше се Роза,
че брат ѝ Жан е дете необикновено.
Постъпа сетне той в начална семинарья
и винаги бе пръв и с първите награди.

В туй време се улучи да поиска Роза
един богат фермер от нейните кузени.
Но беше дала клетва да остане дева
и му отказа — брата тури за предлог:
«Духовник като стане, къщата ще гледам» —
тя каза и сдържа си дадената дума.
Тя целия живот за брата си живя.
Обичаха се те с нечувана любов. . .
И да узнай сега, че е убит навярно!
О, колко страшна е гражданската война!
Кат го назначиха викарий за Белвил,
тоз страшен край на вагабонтите-голаци,
аз все си мъмрех, имах някакво предчувствье.
Но мойта господарка казваше ми строго:
«Та по-добре, ще прави добрини на тях.»
И тези мои думи спомня ги сега!
Какво нещастие! Каква злочестина!

Съседката

Наистина, че туй е нещо безподобно.
(Гласът на г-ца Роза от стаята наляво)
Целйе!

Съседката

Чухте ли?

Целйя

Събужда се, съседке.
Вий извинете, но идете си сега,
защото тя ще почне да говори с вас,
да стене. . . Па боя се да не подлудей.

Съседката

Добре, ще дойда сетне. Сбогом засега.
(Съседката излиза.)

ЯВЛЕНИЕ ВТОРО

Г-ца Роза, Целйя

Г-ца Роза в черни дрехи, влиза с един отегчен вид и почти се заваля. Целйя се спуща бързо към нея и я поддържа.

Целйя

Добре ли сте сега?

Г-ца Роза

Аз?. . . Как!. . . Заспала бях. . .
Но тези ужаси, които в сън видях!. . .
Тез пленни, таз стена и тоз гърмеж от пушки!
И туй било спане. . . Устата ми горят. . .
Аз имам жажда. . .
(Тя сяда. Целйя ѝ донася една чаша вода, която тя пие с жажда.)
Чуй ли се гърмеж топовен?
Аз на съня си чувах. Веч не се ли бият?. . .

Целйя

Не. Казват, в Пер Лашез са вече победени
останалите федерати.

Г-ца Роза

Всичко тихо.
И къщата е в ред. Времето е прекрасно.
Небето в юния не е било тъй ясно.
Градината разкошна. Сещам дъх на рози.
Природата се смей над нашите нещастья.
И тя е неизменна. Ний страдайм ли — не ли,
за нея й все едно. Безчувствени цветя,
от слънцето пригрети дъхат аромат,
и птичките плашливи пеят за разтуха. . .
за тях е все едно, че брат ми е убит!
(с въздишка)

О, братко мой!. . . загубен, за всегда загубен!
(на Целѝя)
Не е ли идвал някой, аз догдето спях?

Ц е л ѝ я

Да, Бланш, съседката. . .

Г-ц а Р о з а

Да, да. . . оназ на края. . .
Семейство бедно и спомагано начесто
от моя брат. По неговата грижа
и дядо им нели бе настанен
във божий дом.

Ц е л ѝ я

И сетне патера дойде.

Г-ц а Р о з а *(сепнато)*

Не искам да го видя!

Ц е л ѝ я

Как тъй, госпожице?
Как нежно той обичаше абата Жана.
Другар му бе и брат ви, негова десница;
и длъжност му й, и право да ви утеши.
За вази има ли по-скъпо посещенье?

Г-ц а Р о з а

Той каза ли, че пак ще дойде?

Ц е л ѝ я

Да, сега.

Г-ц а Р о з а

Тогава нека дойде. Ази погреших.
Обичаше той, знам, покойния ми брат.

Но ако ми съветва богопочитанье. . .
Ах! Толкова по-зле, аз вече богохулствам!
И толкоз страдам, щото тоз духовник сам
не ще посмей след туй ужасно престъпленье
да хвали правдата и добрината божья!
(на Целѝя)
Излез си!

Целѝя излиза.

Я В Л Е Н И Е Т Р Е Т О

Г-ц а Р о з а (*сама*)

О, немà аз още ще живея?
Защото аз живея. . . часове минуват,
и пак тоз стар часовник с тихия си шум
минутите ще счита денем и нощя.
Не се умира от един удар подобен!
Не, мъртва аз не съм, не съм и стара още.
Далеч е може би смъртта, която чакам,
и може още аз да трая — кой го знай? —
и пет, и десет, даже двадесет години,
със тази скръб всегда кървàва и живуща,
която ще расте във моето сърце
като растенье страшно, и ще дойде миг
да ме разкъса с своите клонове ужасни.
В селата ни поне убиват тез животни,
които са негодни. . . Аз какво да правя?
Като убиха мойто мило дете, брат ми,
аз нямам основанье вече да живея.
Ох, аз да уловя един от тез бандити,
та да го блъскам, да му плюя във лицето,
и сетне да забия в гърлото му ножа!. . .
Разбити са, добре, но има бежанци,
убежище им дават, хората ги крият
и бог се не старае да им възпрети.

Не, не! Това й чудовищно и е безчестно!
След туй убийство страшно аз се измених
и мойто благочестье веч е изгасено.
Разгарят се у мен инстинкти на тълпата.
Не могат уталожи страшната ми мъка
да ми говорят за светото провиденье
или за милосърдье, или за надежда.
От вчера си сълзите гълтам, туй е яд,
що трови, но що разумът възвръща.
Сега аз зная. Техний бог, ако го има,
е нищо — злото се противи, тържествува
и той е господ лош, или пък е безсилен:
като е позволил да мре един невинен;
и срещу ангела на демона помага,
не позволява пък и да си отмъстявам;
в тоз бог, когото аз тъй глупо обожавах,
не вярвам веч. . . Сега духовника да дойде.

Когато тя казва последните думи, духовникът, старец беловлас, влиза от дъното на сцената. Той минува малката градина и се спира на прага на стаята. Г-ца Роза го съглежда.

А, ей го!

ЯВЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

Г-ца Роза, Духовникът

Духовникът

(като се приближава до нея)

Бедно дете.

Г-ца Роза

(с пресечен глас)

Аз благодаря
за вашто посещенье, но ще извините,
нервозна съм, и развълнувана, и болна. . .

Отчаяна съм. Ние сетне ще говорим. . .
Ний ще се видим, вий го любехте, аз знам. . .
О, аз съм неучтива. . . Но когато почне
за туй да се говори, хваща ме полуда
и аз разсвирепявам. . . Затова желая
сама да си изплача всичката тъга.

Духовникът

Нескромен ако съм, добре, ще се оттегля. . .
Но зная, че светец е претърпял мъченье,
една ще дума само да ви кажа аз:
О, жено, утеши се, брат ти й на небето!

Г-ца Роза

Небето! Аз очаквах тоз ответ изтрит,
таз дума, що всегда повтаря егоизма!
Ах! брат ми на небето! Нека тъй да бъде!
Но той е също и на улица Хаксò,
в месарницата страшна, тука недалеч,
обезобразен, кървав и със двайсет рани.
А тез свирепства са действителни неща.
Не мога аз да видя с человешки взор
там, горе, моя брат, със палма във ръка.
Но трупа му е същи и смъртта му вярна.
Това е тъй и тез, що в яма го зариха,
кат хвърлиха върху му камъни и пръст,
заровиха и мойта вяра във небето,
разбирате ли вий?. . . Небето! Все небето!
А пък когато тези зверове жестоки
пронизваха на Жана тялото с куршуми,
небето ваше синьо светеше спокойно.
Не се безпокои сега за толкоз малко,
спокойно си е от Содома и Гомора.
Небето! Вижте го, човече, как е ведро!
А пък Париж е пламнал, хора там се колят
и улиците с газ и кръв са напоени.

Е, трябвало би туй да запрети небето!
Веч аз, сестра на Жана, мразя туй небе!
Да, мразя и гнева си явно го изказвам.
Аз свърших. Прокълнете ме!

Духовникът

Не, с вас ще плача.
Тез богохулства никак ме не възмущават,
не ме учудват, аз ги и не слушам даже,
и бог ви ги прощава. Но във светостта,
с която се сега обгърна, в свойта слава
помежду ангелите, само мъченика
с разкъсано й сърце от скръбната сестра.

Г-ца Роза *(с ридание)*

Ах, отче, вий не знайте колко съм нещастна!. . .
Простете ме. . . Не зная вече що говоря.
Да, право имате, че той е вече в рая;
но вие ми кажете, как аз да живея?
Да, крива съм, кат косвам мойта люта рана,
това е тъй, аз зная, крива съм, признавам;
но кой ще разбере доколко го обичах.
Бях повеч от сестра за бедния си брат.
Когато беше малък, бях му вместо майка,
а сетне, кат абат достоен и набожен,
на него аз пък гледах като на баща.
Тоз чист, велик християнин, с вяра добротворна,
обичах да му служа кат покорна щерка.
Като наивен, и разсеян, и мечтател,
за него аз се грижих кат за малко дете;
вий виждате в тоз ужас, който ме обгръща,
страдая като майка и кат сиротиня. . .
И той. . . убит от тез разбойници омразни!. . .
О, как приятен беше нашия живот
под таз спокойна стряха, в туй уединенье!
Той всяка вечер, знайте, имаше обичай

да си чете цял час след скромната вечеря.
Аз шиех пък при него, без да разговарям.
Но любещите се разбират се без дума.
И като мислехме ний винаги еднакво,
то нарушавахме начесто тишината
в един и същи миг с една и съща дума.
За него аз отказах брак и домочадье.
Сърцето на сестра, на застаряла дева,
скъпернишки й ковчег, съкровище с любов.
Не сме се разделили с него ни еднаж.
И за един час само като поизлезе,
за него мисъл даже в бримките я влагах,
в отсъствието му чорапи кат плетях!. . .
И свърши се веч туй, в земята се зарови.
Но аз не съм неблагодарна, бедний брате!
Аз няма да позволя даже да говорят,
да ми сушат сълзите, да ме утешат,
напрежното ми щастье — ти бъди уверен —
дължа го теб — с страданье ще го изплатя.
От твойта смърт да мре ще бъде за сестра ти
жестока радост и горчиво наслажденье.
Аз любя мойта скръб и в нея сещам прелест,
и искам да тече живота ми с сълзите,
та като ме задави от тъга потока,
да си издъхна веч в един последен плач.

Духовникът

Плачете! Тез сълзи обичам, бедно дете!
Във вашто бъдуще и мрачно, и пустинно,
от тяхната роса ще никне оазис.
Сълзите за скръбта са като дъжд в пустиня.
Да, говорете за покойника любим,
обичайте си пак страданията ваши,
но не оставяйте печалната надежда,
че вижда той и знай как страдате за него.
Като духовник днеска аз ви не говоря,

а кат приятел, старец, и ви казвам: Жено,
аз сещам, тук над нас, една душа лети.
Вас брат ви вижда, казвам ви, да, той е тук.
Аз чувам, като шепне той: «О, бедна сестро,
благодаря за твойта обич безгранична!
Но доста богохулства, стига толкоз ярост.
Плачи — сълзите ти докарват облекченье,
но лей сълзите смело. Ти се успокой.
Сега съм горе, там, и ще те благославям,
живущ във твоето сърце и в твойта памет.
Един ден ние пак ще бъдеме събрани.
С живота помири се, аз ще бдя над теб.
Прочитай с глас висок свещеното писанье
и в думите небесни, що произнесеш,
ще мислиш, че звучи екът на моя глас.
Пред моето разпятье всякой ден склонена,
моли се от сърце, о, бедна сестро моя,
и ти ще мислиш, кат ме имаш на ума си,
че виждаш да блуждае моята усмивка
върх устните Христови. Като посещаваш
и мойте сиромаси, ако се нуждаят,
ръка ти милостива кат ще се отваря
за крайната им нужда, сестро незабравна,
ще сещаш, че ти пружа моята ръка.
О, християнко, следвай пътя си докрай.
Наистина, тъгата е товар ужасен!
Но аз ще те поддържам, твой водач невидим,
върви, бори се, твоя брат ще е свидетел
и се не безпокой, че мигът е далеч,
кога ще те огрей зарята на смъртта.
Старай се да заслужиш рая, сестро моя —
да можем пак отново да се съберем!»

Г-ца Роза

Да беше вярно, отче, туй, що чух от вас!
И да скърбеше моя обожаем брат,

да бях уверена. . . добре, ще бъда твърда.
Ще се старая. . .

(с тягост)

Ох, защо не съм умряла!

Нов гърмеж отдалеч.

Духовникът *(настрана)*

О, боже! Още стрелят!

Г-ца Роза

(като трепва от гърмежите)

Що се чуе там?
Тоз гръм далечен кат че е стрелба от пушки.
Да, спомням си. . . Комуната е победена. . .
Тез изверги. . .

(с един победен глас)

Той мсти за мен! Да, той ги треби!

Духовникът *(смутен)*

Ужасно нещо! Кой знай?. . . Между тез нещастни. . .

Г-ца Роза

Нема сега ще се разтъжите за тях,
ще ги оплаквате. Но те са кръвопийци
и нямам милост аз към диви зверове.
Не може да се сметне колко зло сториха
и кръв проляха. . . Но за мен е все едно!
В делата им престъпни аз им се не меся,
едно аз само зная: те убиха брат ми,
да, моя брат убиха, чувате ли вий?
И нека за това ги требят до един.
Тоз гръм от пушки е за мен една услада
и упоение! И ако да е нужен
там, гдето ги казнят, да има человек

войската да разпалва, пушките да пълни —
то нека дойдат тука да потърсят мен!

Духовникът

Една жена да казва туй!

Г-ца Роза

Позорни хора!
Тези хора ближни уж, мъже, жени, деца,
за тях се моя брат лишаваше от всичко,
повикваха го те, кога се разболеят,
и той стократно им помагаше във нужда,
сега те всички за Комуната държат,
готови всички да изколят и да палят!
А Жан ги любеше, тоз беден агнец божий!
Той ходеше всегда във жилищата техни
и носеше им хляб, пари и облекла
и с тях делеше своя скуден капитал;
а тез сами сега убиха го кат псе!
Да, те сами или пък техните подобни.
Туй, що е сторил Жан за тез презрени хора,
нечувано е. . . Вижте. . .
*(Тя отваря бързо един ковчег и взема оттам
едно расо и една кръгла шапка.)*
Аз запазих тук
туй расо с тази шапка веч съвсем изтрити.
Аз казах брату си: «Ех, ти ме срамиш, брате,
тез дрехи овехтели да ги подновим.
Парите са готови в моето ковчеже.»
А той ми отговаря: «Розо, аз ще ида
съседите Дювал да пообиколя.
Ти знайш, те имат цели пет уста да хранят. . .
Нещастни хора!. . . И жената пък родила. . .
А вчера пристав бил у тях да прави опис.
Не бива то, когато бедните са голи,
абата да се пери с нови облекла;

обший таз шапка ти, туй расо закърпи,
ще ми послужат те за още доста време. . .»
(Тя хвърля шапката и расото на един стол.)
А четир дни след туй той беше във тъмница,
като заложник взет, и никой не отиде
защита да даде на този благодетел,
тоз, който бе тъй щедр и нежен спрямо тях.
И тези божеци, тез негови любимци
от федератите получваха пари,
и може би в деня на страшното убийство
и те са там стоели. . . Ах! И вие смейте
да хулите ядът ми?. . . Доста, отче, доста!
Кат уверявате с приятния си глас,
че моя брат е горе — лъжете, абате,
вий с тази музика обайвате скръбта ми.
Но не, обзема ме животния инстинкт
от тоз гърмеж на пушки, който поразява
тез изверги. Да, те убиха моя брат!
За мене отмъщават. Толкоз по-добре!

Духовникът

Сега би трябвало, и то из уваженье
на тез одежди, във които съм облечен,
веднаж завинаги прагът ви да престъпя,
да не дочакам повеч да ме оскърбят.
Но пак на тая, що тъй жажде отмъщенье,
последня дума строга длъжен съм да кажа:
Бог, който за света загина на Голгота,
тоз бог, комуто брат ви кротко пред олтаря
безсмъртната му жертва славеше всегда,
когото оскърбява вашето безумье —
е бог на добрината и на милостта.
Аз вярвам — брат ви в мигът, в който е умирал,
е мислил само за разпетия Христос.
Не беше той от тез християни малодушни,
които тънат в пясък пред самия порт,

но твърд на свойта вяра, под куршумен град
със мекостта на жертва, с сила на герой,
ръка подпел — джелати да благослови.
С сърце отворено от злобата горчива
ръкоплещете на сумарния им съд,
мразете, мстете им, но знайте и това,
че ако Жан Морел, тоз християнин чист,
ваш благороден брат, о, дево най-нещастна,
би бил съдья на тези, що ги стрелят днес,
и да зависеше присъдата от него,
смилил се би за тях, той всички би простил.
Прощавайте!

Г-ца Роза

Какво смущение ужасно
вий хвърляте сега във моята душа!
Жан беше цял светец, а аз — една жена.
Да, вярно е това, че своите убийци
е той благословил. . . Уви! Какво да сторя,
какво да правя аз?

Духовникът

(на прага на вратата)
Молете се на бога!
(излиза)

ЯВЛЕНИЕ ПЕТО

Г-ца Роза *(сама)*

Аз много пъти почвах своята молитва
през тази нощ, но пак да свърша не можах. . .
Умът ми й пълн с омраза и със възмущенье. . .
Да се помоля! Мога ли! Ще се опитам!
(Тя взема броениците си и начева да чете «Отче наш»:

«Отче наш, който си на небесата, да се свети името твое, да дойде царството твое, да бъде волята твоя, както на небето, тъй и на земята. . .»)
Тез думи ми повдигат буря във сърцето.
И как да кажа: Нека бъде воля твоя!
(Начева пак с усилие:
«Дай ни днес насущния хляб; и прости греховете ни, както и ние прощаваме на нашите. . .»)
Как! Да простя? Кому? На всички тез убийци!
Свидетел бог, светците и светата дева!
Аз туй не казах, не, аз искрена не бях.
Аз лъгах, като мятах тез зърна бройнични.
Ръцете ми запали, прòклета бройница!
(Хвърля ги на масата. След кратко мълчание.)
Духовникът каза, че брат ми би простил. . .
Но аз не мога. . . Ох! убива ме скръбта!
Молитва? Ето пак изгубена надежда!
До вчера нàбожна — не зная да се моля,
не би могла да свърша даже «Отче наш».

В тази минута един човек гологлав, в безпорядък, с федератска дреха, с четири сребърни галуни, влиза бързо на дъното на сцената, през градинските врата, и като оглежда улицата надясно и наляво, като да иска да се увери, че не са го видели да влиза, минува скоро малката градина и се спира на прага на стаята.

ЯВЛЕНИЕ ШЕСТО

Г-ца Роза, Жак Леру

Жак Леру

(с отслабнал глас)
Спасете ме!

Г-ца Роза

(извиква ужасно зачудена)
Ах!

Жак Леру

Искате ли да ме скрийте?
Смилете се! Аз би можал да ги избегна,
преследват ме, но ми загубиха следите.
И никой ме не видя, като влизах тук.
Желайте ли да ме укрийте?

Г-ца Роза *(настрана)*

Федерат?
Тук! Дома!

Жак Леру

Аз съм победен и се спасявам!
О, милост! Гонят ме кат някой звяр свиреп.
Версайлци ме следят на всяка моя стъпка.
И свършено е вече. Ще ме застрелят.
Но като бягах, видях таз градинска порта
и влязох тук. Жените са с добро сърце
и вие ще ме скрийте, а, нели така?
Да се не ражда в вас към мене подозрение,
че в вчерашния ужас аз съм бил участник.
Не съм стрелял, нито съм някого убил.
Укрийте ме дома си в някой кът за днес,
един ден само!. . . Утре аз ще си изляза. . .
Кълна се, аз съм прост и неизвестен ратник!
Изгоните ли ме — смъртта ме чака вън!. . .
Вий имате лице, което ви е мило,
баща, съпруг, или пък брат, или же син,
със сгърнати ръце ви моля, на колени,
спасете беженеца, победен в войната,
във името на този мъж, този син, този брат!

Г-ца Роза

На моя брат!. . . Стани! Изслушай и реши.
Брат? — Имах аз един, но вече не съществува

и неговото име ще ти отговори
на твоите напразни словоизвержения.
Той е абат Морел, упушкан кат заложник.

Жак Леру

Изгубен съм! Да бягам!

Г-ца Роза

(като му преграждa пътя)

Да, пропадна веч.
Излез, ако желайш от дома ми, бандит!
Не ще те аз остави, ще те следвам вред,
ще викам, ще те соча на тълпата сбрана
и полумъртъв тебе, с ножа ти в гърдите,
ще следвам пак, със вик: «Убийцата хванете!»

Жак Леру

Но аз не съм убийца! С своите другари
на барикадите сражавах се кат тях.
Тез престъпления ужасни са, признавам,
но аз съм в тях невинен? Милост, госпожа!

Г-ца Роза

Да би заплакал даже с кървави сълзи,
то само времето напусто ще изгубиш!
Да те оставя жив! Един от тез убийци!
Не, ще те хвана и сама ще те предам
на военния съд! И скоро да те съди!
Ти искаш милост! Ти, началник и водител!
Да, лошо си изпаднал, щастие си нямал.
Но, виж, тук всичкото възбужда в мене мъст!
(като взема расото и му го показва)
До тази дрипа, носена от моя брат,
кога пилееше злато от милосърдье,
и все заради вази, изверги, убийци!
Да се смиля ли? — Ти се смейш!

Жак Леру

(като се изстъпва)

Добре! Предайте,
предайте ме, аз сбърках, че се толкоз молих,
аз храбро ще умра! Смъртта ми кат ви радва,
узнайте докъде отива вашто щастье.
Аз член в Комуната съм, аз съм Жак Леру.

Г-ца Роза

Вий!

Жак Леру

Аз не съм вотирал кървави закони!
Аз мразех по инстинкт божите лицемери.
Но съм отблъсвал само строгите закони
и се сражавах срещу тези от Версайл.
Това е всичко! Но аз зная веч що значи
двулична добрина на патер и набожник.
О, жено безсърдечна, туй поне ще кажа,
че тези всички, що във църква се преструват,
че обожават уж разпятия невинен,
когото те наричат Иисус Христос —
не знаят милост и един беглец предават!

Г-ца Роза *(настрана)*

Тез думи!... Той говори също онова,
кое духовника го каза...

ЯВЛЕНИЕ СЕДМО

Г-ца Роза, Жак Леру, Целѝя

Целѝя

(като влиза бързо от дъното на сцената)

Госпожице,

Солдати идат обиск да направят в къщи.

(Тя забелязва Жак Леру и извиква)

Ах!

Г-ца Роза

Хайде, ти излез!

Целѝя излиза наляво.

Г-ца Роза *(настрана)*

Духовника бил прав.
Жан би простил. Усещам го аз там, в душата.

Жак Леру

Веч ще се мре! Прощавайте, жена, деца.
Кураж! Съдбата ми такваз! Ще претърпя.

Г-ца Роза взема от стола расото и шапката и като ги подава с една ръка на Жак Леру, с другата му показва вратата надясно.

Г-ца Роза

Влезнете тук и облечете тези дрехи.

Жак Леру *(смаян)*

Аз!

Г-ца Роза

(с повелителен жест)

Скоро!

Жак Леру взема дрехите и излиза надясно.

ЯВЛЕНИЕ ОСМО

Г-ца Роза *(сама)*

Ти го искаш туй, о, брате мой,
духовник свят, о, християнино велик!

А може той да е от твоите джелати;
и твойто расо нему давам да облича,
остатките от тебе, драгий мъчениче!

ЯВЛЕНИЕ ДЕВЕТО

Г-ца, Роза, един офицерин, солдати

Офицерин, последван от няколко солдати, влиза бързо от дъното на сцената.

Офицеринът

(млад, развълнуван, като се спира на прага на стаята)
Госпожо, извините. Комунар един
в таз улица се крий. Един началник важен. . .
И трябва да ви кажа — той се търси строго.
Сега отговорете. Ако вий го крийте,
то горко вам! Защото ний ще дирим в къщи. . .

Г-ца Роза

Мен твърде ме зачудва вашто заблужденье.
Не крия никого. Разгледайте навред.

Офицеринът мята един поглед към леглото, вижда разпятието, св. Богородица, образите на светците и отстъпва със смутен вид.

Да бих могла, би дала някой указанья
на драго сърце. Снизхожденье няма в мен,
повярвайте, за всички тези комунари.
Хванете тоз човек, ще ви благодарят.

В тази минута Жак Леру, в расо, с духовническа шапка на глава, показва се на вратата отдясно, вижда военния и се спира като вкаменен. Г-ца Роза го сочи на офицерина.

Аз тук живея само — ето с моя брат.

Офицеринът

(повдига си фуражката, като вижда расото)
Простете, господин абат. Пардон, госпожо.
(на солдатите.)
На път!
(излиза с тях)

ЯВЛЕНИЕ ДЕСЕТО

Г-ца Роза, Жак Леру

Жак Леру

(като простира ръцете си към г-ца Роза, с един нисък и смутен глас)
Ще си напомням в целия живот. . .

Г-ца Роза

Ни дума! С дрехите, които сте облекли,
спасени сте. Тръгнете ей сега! Излезте!

Жак Леру, последван от повелителния жест на г-ца Роза, тръгва тихо към вратата на дъното и излиза

ЯВЛЕНИЕ ЕДИНАДЕСЕТО

Г-ца Роза

(сама, взема броениците, които беше хвърлила на масата, коленичи и пак начева своята несвършена молитва)
Аз твоя съм сестра, наследница смирена,
покойниче любим! Благослови сега
прекъснатия край на моята молитва!
«Прости ни греховете, както и ние прощаваме на нашите грешници. Не ни въвеждай в изкушение, но ни избави от лукавия. Амин.»

Завесата пада.

ТАРТЮФ

КОМЕДИЯ В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ

от Молиера

ДЕЙСТВУЮЩИ ЛИЦА

Госпожа Пернел, майка на Оргона.
Оргон, мъж на Елмира.
Елмира, жена на Оргона.
Дамис, син на Оргона.
Мариана, дъщеря на Оргона и любовница на Валера.
Валер, любовник на Мариана.
Клеант, шурей на Оргона.
Тартюф, лицемерен набожник.
Дорина, доверена слугиня на Мариана.
Г. Лоял, сержантин.
Един чиновник.
Флипота, слугиня на госпожа Пернел.

Сцената е в Париж, в къщата на Оргона.

ДЕЙСТВИЕ ПЪРВО

ЯВЛЕНИЕ ПЪРВО

Госпожа Пернел, Елмира, Мариана, Клеант, Дамис, Дорина, Флипота

Госпожа Пернел

Флипото, хайде! Да се отърва от тях.

Елмира

Вий бързате така, че трудно й да ви стигна.

Госпожа Пернел

Да ме изпращате не аз го пожелах,
върнете се, сама ще си достигна.

Елмира

Ний изпълняваме дългът си спрямо вас.
Защо тъй, мамо, ни напущате завчас?

Госпожа Пернел

Не мога ви търпя домашния порядък.
Вий грижите ли се живота да ми й сладък?
Излизам си за туй, че не стърпях го вече
на всяка дума да ми се противоречи;
не уважават нищо; всякой разпорежда;
домашния ви ред на лудница изглежда.

Дорина

Но. . .

Госпожа Пернел

Вие сте една слушкиня проста,
устата ви играят, грубостта ви й доста
и вий се месите във всичките неща.

Дамис

Но...

Госпожа Пернел

Вий глупак сте, внуче мой; аз без утайка
говоря ви кат ваша стара майка.
Предсказвала съм и пред вашия баща,
че вий ще бъдете със лошо възпитанье
и само ще му причинявате страданье.

Мариана

Аз мисля...

Госпожа Пернел

О, и ти, ти, негова сестрица,
на вид все тиха, сякаш че светица,
но тихата вода е много по-опасна,
под було криеш ти черта за мен ужасна.

Елмира

Но, мамо...

Госпожа Пернел

О, невесто, вий се не сърдете,
и вашто поведение не е май цвете,
пример да сте за тях като съпруга.
Ех, майка им, покойната, бе друга!
Вий много харчите, а средствата отгде са?
Обличате се също някоя принцеса.

Жена, коя съпругът си обича,
не трябва толкова да се окича.

Клеант

Но после всичко, госпожа...

Госпожа Пернел

А вас
обичам, уважавам, но пак аз
да би била съпруга на синът си,
не бих ви пуснала нито веднъж в домът си.
От вас таквиз неща се проповядват,
каквито честни хора трябва да избягват.
Говоря ви свободно, право във лицето,
не крия аз това, що ми е на сърцето.

Дамис

Но вашия Тартюф честит е, без съмненье...

Госпожа Пернел

Да, той добър е и заслужва уваженье;
не мога да търпя да го кори човек
кат теб налудничав и лек.

Дамис

Как! Да търпя тоз лицемер проклетий,
заграбил всичката семейна власт в ръцете —
да не получват нигде развлеченье,
догде от господство му няма разрешенье?

Дорина

По неговото ти ако вървиш ученье,
каквото и да сториш — правиш престъпленье;
за всичкото следи тоз критикан горещ.

Госпожа Пернел

И трябва да следи, защото той е вещ.
Той в пътя към небето ще ви вкара;
син ми да го обикнете ще ви накара.

Дамис

О, вярвайте, нито баща ми може
омразата към него да ми уталожи.
На своето сърце не изменявам аз
и виждам, че такъв ще дойде час,
че ще изляза вече от търпенье
и ще изкажа всичко без стесненье.

Дорина

Наистина, че от търпение изважда
да гледаш чужд в дома ти да се разпорядя;
кат просяк той дойде, обуща без да има,
и с дрехи, що не струваха и пет сантима,
а стигна чак дотам, че веч се не узнава —
той всичките кори и с всички се разправя.

Госпожа Пернел

А аз пък имам туй желание едничко,
по неговата воля да се върши всичко.

Дорина

Вий за светец го имате и за пример,
но всичко върши, вярвайте, кат лицемер.

Госпожа Пернел

Я виж език!

Дорина

Той със слугата си Лорана
еднакво възпитанье има и отхрана.

Госпожа Пернел

Слугата му не зная и не възражавам,
но господаря му кат честен уважавам.
Омраза къмто него в вас се забелязва,
защото истината той в очи ви казва.
Греха той не търпи — в сърцето го пробожда
и ползата небесна в всичко го предвожда.

Дорина

Добре, но пък защо от някое си време
той гости не търпи — тежат му като бреме?
Що пречи на небето визитата честна,
та той повдига шум и крамола несвестна?
Но право да ви кажа, настрана лъжата. . .
(като сочи Елмира)
аз вярвам веч, че той ревнува госпожата,

Госпожа Пернел

Мълчете, думите добре съобразите.
Не е тук само той, що мрази тез визити:
тоз шум на хората, кои ви посещават,
каруци непрестанно в портите ви шават,
слуги на купища, разкошества, обеди
раздразват веч и вашите съседи,
аз вярвам, истина, че лоше се не прави,
но хората говорят — туй ми се не нрави.

Клеант

Не можете ги спря да не говорят.
Но тия много зле ще сторят,
които зарад думи глупави и прости
откажат се от драгите си гости.
Когато искат те да правят нам интриги,
какво ще сториш ти — иди и спри ги.
Против злоречието не търси спасенье,

таквиз глупци дрънкачи погледни с презренье
Да гледаме ний да живеем кат светът,
а нека те си бъбрат колко щат.

Дорина

Дафне, съседката, с мъжа си зарад нас
дали не сипят хули час по час?
Които имат лошо поведенье,
те най-веч клеветят и без стесненье;
те гледат в нещо само да се закачат,
макар и призрачно — и вече не мълчат,
разпръснат новина по всичките страни
и радват се, кат се разпространи.
Позорят всички хората от таз порода,
да се издигат с туй в очите на народа
и лъжат се, че смиват си позора,
когато те сами почернят всички хора
и всичкия позор, що върху тях лежи,
връх други свалят, да не им тежи.

Госпожа Пернел

Тез всички думи нищо не доказват.
Оранта, знайте я — за нея всички казват,
че е жена примерна — но и тя била
осъждала, кат други, вашите дела.

Дорина

Примерът чуден; тя, добра жена!
Да, тя живее в строга тишина;
но в възрастта се крият всичките причини,
тя инак да живей не може в тез години.
А пък когато е била в цветуща младост,
тогаз привличала й сърцата с радост.
И като вижда веч, че старостта налита —
отхвърля обществото, що я не зачита,
и веч под булото на мъдрост и смиренье

прикрива хубостите изхабени.
Кокетките таквиз са, като застареят —
не могат да търпят те други да живеят.
Оставени от всички — кой за тях ще спомни, —
какво да правят те? — Играят рол на скромни.
Таквиз жени все строгост съблюдават
и хулят всичко — нищо не прощават,
корят живота те на всякого с ненавист
и не със блага цел, но всичкото от завист.
Не могат друг да гледат да се наслаждава,
когато възрастта от туй ги тях лишава.

Госпожа Пернел *(към Елмира)*

На тебе се харесват тези празни глуми
и аз не мога тук да кажа две-три думи,
защото господство̀ й всичките заглуша,
но пак ще кажа аз и който ще да слуша:
доволна съм, че моя син постъпил умно,
задето е прибрал това лице разумно.
Изпраща го към вас самото провиденье
да ви поправи той от всяко заблужденье,
правете туй, което той го прави,
той само е против разпуснатите нрави,
игри и разговори, балове, визити,
все от Духа лукавий всички са открити.
Ти няма там да чуеш речи благочестни,
а само празни думи и песни несвестни,
глупешки клевети, играчки, лудини
и със интриги пълни пресни новини.
А умните човеци в вашите събранья
получват само главоболье и страданья.
И глупости безкрай, бездънни кат море.
Един ми доктор каза, помня го добре,
че туй на Вавилонската кула̀ замязва,
там всякой бъбри, всякой — без да знай що казва

и почна да разказва всичкото подробно. . .
(като показва Клеанта)
А! Смейте ли се веч? Това не ви й угодно.
Търсете луди и на тях се смейте,
(към Елмира)
невесто, сбогом! Както щете да живейте,
но няма да пристъпва тука моя крак,
дано се посвестите, кат се видим пак.
(като удря плесница на Флипота)
Ти спиш, прозяваш се и лапаш тук врабците,
но чакай, аз ще ти натрия пак ушите,
е, хайде, марш.

ЯВЛЕНИЕ ВТОРО

Клеант, Дорина

Клеант

Не ща да ида с тях,
да се не скараме отново ме е страх;
и тази баба. . .

Дорина

Жално е, че този час
не беше тука, та да чуе вас;
тя би доказала, че не дотам е слаба,
че още рано е да я наричат баба.

Клеант

За нищо против нас се в препирня увлича!
А пък Тартюфа, видиш, колко го обича!

Дорина

Да, тъй, но тя е нищо във сравненье с сина.
Да би го видели, ще кажете «загина».

И той се считаше уж умен между нас,
и смел, кат служеше на своя княз.
А пък сега е станал боязлив кат дете,
откак е влязъл на Тартюфа във ръцете;
залюбил се е в него, брат го свой нарича,
от всичките домашни него най обича
и тайните си всички нему поверява,
във всичките дела Тартюф го управлява;
и тъй го милва нежно, щото ще хареса
любовника с таз нежност всякоя метреса.
На масата за него първо място дава,
кат гълта за шестима — той се възхищава;
добрите късове на него ги предлага,
оригне ли се онзи, каже: «Бог помага!»
В полуда е от него; всъде той, че той!
На всичко му се чуди, счита го герой;
делата му нищожни чудеса ги счита
и думите му кат пророчества почита,
а он, кат знай кого да лъже и играй,
със всички низки средства го мотай,
със лицемерье сума граби му пари
и право присвоил нас всички да кори.
И даже неговий слуга си позволява
по някой път уроци да ни дава,
говори грубости, в очи разсвирепели
разхвърля наште дрехи и дантели,
проклетник, кърпата ми скъса онзи ден,
че я намерил в книгата му «Fleur des Saints»,
вий, каже, грешни сте, вий смесвате нарочно
отрепки дяволски със святост непорочна.

ЯВЛЕНИЕ ТРЕТО

Елмира, Мариана, Дамис, Клеант, Дорина

Елмира *(на Клеанта)*

Честити сте, че не дойдохте вие с нас,
да чуйте приказките ѝ до този час.
Видях сега мъжа си още отдалече,
ще ида горе, той ще стигне вече.

Клеант

Аз ще го чакам тука, да се срещне с мен,
че искам да му пожелая добър ден.

ЯВЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

Клеант, Дамис, Дорина

Дамис

Кажете за годежа сестрин две-три речи.
Аз подозрявам, че Тартюф тук нещо пречи.
И той баща ми кара да е тъй безгрижен,
а вие знайте с туй доколко съм загрижен.
За полза на сестра си и Валера тичам.
Сестрата на Валера, знайте, аз обичам
и ако може. . .

Дорина

Иде.

ЯВЛЕНИЕ ПЕТО

Оргон, Клеант, Дорина

Оргон

Братко, добър ден.

Клеант

Излизах, но те срещам и съм възхитен,
във селото сега не весели са дните.

Оргон

Дорино. . . *(на Клеанта)* Братко, моля извините,
аз ще задам тук няколко въпроса,
ще питам за дома какво са, що са.
(на Дорина)
Е, как преминахте без мене дните?
Благополучно? Здрави ли са всите?

Дорина

Госпожата от треска бе болнава,
до вечерта глава я не остава.

Оргон

Ами Тартюф?

Дорина

Тартюф? — Живее си прелестно.
Дебел, червен и с здравие чудесно.

Оргон

Ох, сиромаха!

Дорина

Надвечер тя пак трепера
и нямаше охота да вечеря,
дотолкова главата ѝ боле я.

Оргон

Ами Тартюф?

Дорина

А той вечеря сам пред нея,
две яребици скромно си изяде,
след туй с бут овнешки си пък дояде.

Оргон

Ох, сиромаха!

Дорина

Цяла нощ изтече,
не мигна тя, дор слънцето изпече.
От жар не можеше в леглото да седи
и трябваше при нея силно да се бди.

Оргон

Ами Тартюф?

Дорина

Той дълго не дотрая,
трапезата напусна, влезе в свойта стая
и върху мекото легло успокоен
преспа си тихичко до другий ден.

Оргон

Ох, сиромаха!

Дорина

Най-подир я убедихме
и тя склони, та малко кръв пустихме,
тогава чак усети облекченье.

Оргон

Ами Тартюф?

Дорина

О, той бе смел, не ще съмненье,
против злините като си скрепи душата,

за да възстанови кръвта на госпожата,
до четир литри вино си наля в стомаха,
кат си закусваше.

Оргон

Ох, сиромаха!

Дорина

Сега добре са всички. Бързам при жена ви
да кажа как ви радва, че са здрави.

ЯВЛЕНИЕ ШЕСТО

Оргон, Клеант

Клеант

Присмива ви се право във очите
и, истина ви казвам, вий се не сърдите,
тя има право тъй да се присмива.
Постъпките ви днес за нищо ги не бива!
Дотолкова ви хванал този човек в ръце,
че само той изпълнил вашето сърце.
И след кат го извлякохте от бедността,
дошли сте чак дотам. . .

Оргон

О, братко, личността
на този човек не ви е тъй добре позната.

Клеант

Не го познавам, тъй да бъде, но от брата
очаквам с личността му да ме запознай.

Оргон

Ще бъде възхитен този, който го узнай,
и наслаждението му ще да трай до век,

о, той е човек. . . ах, той такъв е човек...
Веднаж изслушай му проповедта,
нищожен ще ти се покаже веч света,
прераждаш се от неговия разговор.
Сега аз всичко гледам със спокоен взор
и хладнокръвен съм към близките сърца,
да би умрели майка, брат, жена, деца,
и туй би срещнал равнодушно даже.

Клеант

Човешки чувства, братко, кой що ще да каже!

Оргон

Да бихте видели как ний живеим кат братя,
прегърнали го бихте в своите обятья.
Да ходи всякой ден във църквата обича
и тъкмо срещу мен смирено коленича.
Събраньето към него си очи обраща —
и той молби горещи към небето праща.
Въздиша той, гърдите си вълнува
и час по час земята с жар целува.
Кога излизам, той със стъпка ускорена
преварва ме и дава ми вода светена.
От неговий слуга благочестив узнах,
че той живял тук близо и е сиромах.
Направих му подарък: той тъй скромен беше,
че всичките пари да прибере не щеше,
«О, стига — казва, — доста ми са половина,
аз не заслужавам и таквази милостиня.»
Отказах се да ги приема пак назади
и той пред мен на сиромасите ги даде.
Внуши ми бог да ги приема у дома си
и всичкото кат че напредна оттогази.
Той грижи се за всички у дома ми,
особено, признавам, за жена ми,
обажда тез, които се ласкаят с нея,

повеч от мен я той завижда и милее
и десет пъти повеч е ревнив.
Не знайте вий доколко е благочестив,
във нищо, нищо той не съгрешава,
от най-невинна приказка се възмущава.
Онези дни разкайва се пред мен,
че във молитвата си бил смутен,
ухапан от бълха — в гнева я смазва
и с туй бил съгрешил, ми казва.

Клеант

Вий луди ли сте, ил ще полудейте,
серьозно ли приказвате, или се смейте?
Какво вий мислите? Че тоз безсмислен. . .

Оргон

О, не бъдете тъй свободомислен:
грехът е във душата ви намерил място,
но аз предупредявал съм ви често,
че зло постига тез, които в грях нагазват.

Клеант

Подобните ви винаги така приказват:
те искат всичките кат тях слепци да бъдат,
а всички мислещи ги кат безбожни съдят.
И щом не уважаваш техните обряди —
неверник си и губиш божите награди.
Но ваште думи в мене не възбуждат страх,
аз зная що говоря, знай бог, че съм прав,
не се поробвам аз на тез светци лукави,
преструват се набожни и със строги нрави,
те считат само тез за благочестиви,
които лицемерят с външности лъжливи,
а с туй ли се достига божие спасенье —
с обрядности лъжливи, в църква с посещенье?
Как! Няма ли за вази никакво различье
меж истинна набожност и между двуличье?

Еднакво давате им място във сърцето,
вий смесвате наивно маската с лицето,
сравнявате преструвката с искреността
и истината чиста със видимостта,
фантазното видение с лицето,
фалшивата със чистата монета?
Създадена е чудно хорската порода!
Не можеш да им видиш чистата природа:
тям разумът им е със граници претесни;
и с своите домогванья несвестни
най-чистите неща те често ги хабят
с прекаленост дано да ги възвеличат.

Оргон

Да, вие сте учен с известност припозната;
всесветните науки в вас са само слени,
сал вие сте мъдрец, сал вие сте учений,
оракул и Катон на настоящий век —
и няма на света друг умен человек.

Клеант

Не казвам аз, че съм от първите учени,
нито че всичките науки в мен са слени.
Но имам толкова познания в главата
да различавам истината от лъжата.
И като аз не виждам нищо по-почтено
от истинното благочестие смирено,
и нищо тъй към почит ме не кара
като светия жар на истинната вяра;
тъй също от душа пък ненавиждам,
двуличните набожници кат виждам,
тез явни шарлатани, улични светци,
тез светотатци и безочливи лъжци,
които тъпчат смело, дръзновено
това, което е за смъртните свещено;
за свойте интереси те не се боят,

търгуват с вярата си като с занаят
и искат да печелят почет, уважение,
със вдигане очи, с молитвени движенья,
с горещи уж молитви да ги гледат всите.
Чрез пътя към небето — тичат към парите.
Със блясъка, с молбите гонят интереса
и с свойте проповеди тикат се в двореца.
Пророците прикриват с благочестье,
а пълни с хитрости, със мстителност, с безчестье,
за да погубят человека те с изкуства,
със божи уж дела прикриват свойте чувства;
и те са по-опасни, кат са разгневени,
че вдигат срещу нас оръжия свещени,
и страстите им диви кат се разгоряват,
те против нас със меч свещен въстават.
Таквизи лицемери има в всяко место,
а истина добри не срещаш твърде често.
Но и във наший век пак могат се намери
таквизи, що заслужват да са за примери. . .
Вий вижте например Оронт или Клитандър,
Алцидамас и Полидор, и Периандър.
Тях и до днес почита ги света
и няма в тях двуличье в добродетелта.
И не съглеждаш в тях таз външност превъзносна
и тяхната набожност е човешка, сносна;
те не следят след другите какво ще правят,
а гледат себе си най-първо да поправят
и те със празнословье се не занимават,
а с своите дела пример добър ни дават
и зло яви ли се — не тъй го ненавиждат,
и склонни са добро и в другите да виждат.
В тях няма робство, интриги безчет,
с доброто общество живеят си наред,
те против грешника не са в ожесточенье,
но мразят пък самия грях до отвращенье,
не проповядват те наляво и надесно

смирение, спасение небесно.
Това са хора, тях ги уважавам
и за пример на обществото давам.
А вашия Тартюф не е от този клас,
напусто са хвалбите, що ги чух от вас;
и той ви й заблудил със външността.

Оргон

Ех, братко, свършихте ли разговора?

Клеант

Да.

Оргон *(като си отива)*

Е, сбогом.

Клеант

Дума още, имайте търпенье.
Валер да стане зет очаква разрешенье,
очаква думата последня по-напреж.

Оргон

Да.

Клеант

Вий деня сте назначили за годеж.

Оргон

Да, вярно.

Клеант

Но тогаз защо се продължава?

Оргон

Не зная.

Клеант

Може друга мисъл ви смущава?

Оргон

Кой знай!

Клеант

От думата си ще се отречете?

Оргон

Не казвам туй.

Клеант

Но моля ви, кажете,
що пречи тук на вашто обещанье?

Оргон

Зависи.

Клеант

И за дума толкоз колебанье?
Валер за туй ме прати да ви посетя.

Оргон

Добре.

Клеант

Тогаз какво да известя?

Оргон

Каквото щете.

Клеант

Трябва туй да знай.
Какво вий мислите?

Оргон

Каквото пожелай
сам господ.

Клеант

Моля ви се, говорете свестно:
държите ли към него вашто слово честно?

Оргон

Прощавай.

Клеант *(сам)*

Не разбирам тез неща!
Да ида при Валера да му съобщя.

ДЕЙСТВИЕ ВТОРО

ЯВЛЕНИЕ ПЪРВО

Оргон, Мариана

Оргон

Ела тук, Мариано.

Мариана

Ида, тате.

Оргон

Аз тайно ще говоря, близичко ела ти.

Мариана *(на Оргона, който гледа в кабинета)*

Какво там търсите?

Оргон

Да няма тука някой,

не искам да ни чуе разговора всякой.
Сега сме сами.Ази, Мариано,
познавам кроткият ти нрав отрано
и винаги съм те обичал, щерко харна.

Мариана

За тази обич, татко, ви съм благодарна.

Оргон

Добре, така, но да я заслужваш,
ти трябва да ме слушаш, да услужваш.

Мариана

О, да, за туй се аз старая без съмненье.

Оргон

Добре. Е, за Тартюфа на какво си мненье?

Мариана

Кой, аз?

Оргон

Да. Помисли за отговора.

Мариана

Каквото пожелайте — туй ще ви говоря.

ЯВЛЕНИЕ ВТОРО

Оргон, Мариана, Дорина
(която влиза тихо и се изправя зад Оргона, без да я забележи)

Оргон

Тъй, умно. Е, кажи със твоя глас спокоен,
че той е человек и умен, и достоен,

че ти е по сърце, че няма никой друг
когото ти да предпочиташ за съпруг.
А?

Мариана

А?

Оргон

Какво?

Мариана

Как?

Оргон

Що?

Мариана

Дали аз тъй разбрах?

Оргон

Как?

Мариана

За кого вий мислите да кажа,
и кой ми й по сърце, и няма никой друг,
когото аз да предпочитам за съпруг?

Оргон

Тартюф.

Мариана

Заклевам се — това не подозрявам,
защо ме карате с лъжа да съгрешавам.

Оргон

Но аз го искам именно така да стане,
това е мое искрено желанье.

Мариана

Как! Вий желайте, тате?. . .

Оргон

Казах го напреж,
с Тартюфа да сме род чрез вашия годеж.
Решил съм да ти стане той съпруг.
(Като вижда Дорина)
Но забелязвам аз. . . Какво ти трябва тук?
Туй любопитство малко ми се нрави,
да слушаш що говорят, где какво се прави.

Дорина

Не зная откъде излезе този слух,
но уверявам ви, че ази вече чух
за тази сватба — и не ще ни дума,
че се изсмях, като над детска глума.

Оргон

Що има тук невероятно?

Дорина

И от вас
да чуя туй, не ще повярвам.

Оргон

О, тогаз,
ще ви направя да се уверите всички.

Дорина

Шегувате се, вий не вярвате самички

Оргон

Ще видите, че туй не е шега.

Дорина

Това е празна работа.

Оргон

Не е така.

Дорина

Не вярвайте, баща ви се подзема.

Оргон

Не, уверявам ви.

Дорина

Да, аз сега ще взема
на туй да вярвам. . .

Оргон

Но не ме сърдете.

Дорина

Добре! Ще вярвам; вий тогаз сте дете;
възможно ли е умен человек
с брада обрасъл, тъй да бъде лек,
да иска тъй несвястно. . .

Оргон

Замълчите!
Вий почвате съвсем свободно да гълчите,
а аз не съм ви дал до толкоз воля.

Дорина

Не се сърдете, господине, моля.
Но да помисля даже ми е невъзможно
да вземе щерка ви това лице набожно:
той има други длъжности да изпълнява,

към тоз съюз кое ви принуждава?
Най-сетне, просяк зет защо да изберете
при вашто състояние?. . .

Оргон

Мълчете.
Той уважение заслужва в бедността
и тази бедност той изкупва с честността,
сиромашията го вдига до величье,
той сам се от богатството отрича,
защото той не търси земно развлеченье.
А всичко върши за душевното спасенье,
но с мойте средства, щом той зет ни стане,
и бедността му вече ще престане.
А той е от добро произхожденье
и, виждате го, с благородно обръщенье.

Дорина

Да, той го казва. Колко пък прилича
набожник с титли родствени да се окича.
Уж всичко върши за душевното спасенье,
а хвали се със име и с произхожденье.
На человек смирен, благочестив
не му прилича да е тъй себелюбив,
тъй горд!. . . Не ви са думите ми по сърцето,
но настрана родът, да видим пък лицето,
нема ще можете да се решите
с такъв кат него дъщеря си да сгодите?
Не мислите ли вий за тез несъответствья?
Предвиждате ли вие всичките последствья?
Рискуват на момата с добродетелта,
когато пренебрегнат в нея склонността;
жената честна винаги за да живей,
зависи от мъжа, с когото се венчей.
Самите мъжие са виновати,
кога ги правят техните жени рогати.

И трудно е жената честна да остая,
кога ѝ дават мъж, когото не желае.
Кой дава щерка си на тоз, кого тя мрази,
самин е крив, кога тя в грехове нагази.
Мислете за подир — недейте я принужда.

Оргон

От вашите съвети малко имам нужда.

Дорина

Добре било би да ги чуйте тез съвети.

Оргон

Не чувай, дъще, тя приказва като дете;
аз зная що ти трябва, аз съм ти баща.
И на Валера, истина, те обещах,
но чух, че бил пристрастен картофорин,
и като за безбожник ми се стори:
той никак църквите не посещава.

Дорина

Вий искате кат другите да се явява,
пред всички на очи да пада на колени.

Оргон

Не се нуждая аз от вашто мненье.
Избрания от мен е человек набожен,
а по-добър имот в света е невъзможен.
Тоз брак ще ви докара всичките доволствья,
ще плавате във щастье, в удоволствья
и ще живейте двама с нежност във сърца
кат гълъби невинни, мили кат деца.
Сръдня и крамоли докрай не ще узнаеш
и той ще прави туй, което ти желаеш.

Дорина

Ще го превърне тя в глупец за смях.

Оргон

Какви са тия думи?

Дорина

Мяза май на тях,
влиянието му над Мариана
не ще докара бъднина желана.

Оргон

Не ме пресичайте, ума си съберете
и в всеки разговори си носа не врете.

Дорина

За вашето добро говоря, господине.

Оргон

Мълчете. И без ваште грижи ще се мине.

Дорина

От обич къмто вас. . .

Оргон

За себе я държете.

Дорина

Но ази ви обичам, àко да не щете.

Оргон

Ах!

Дорина

Вашта чест ми й скъпа. Туй се не утрайва,
със глупост тоз човек да ви омайва.

Оргон

Млъкнете най-подир!

Дорина

Да, с тоз глупак
а гледам равнодушно дъщеря ви в брак!

Оргон

Ще млъкнеш ли ти, змийо, с твойте гнусни глуми!

Дорина

На набожен човек не мязат тия думи.

Оргон

С тез глупости ти всякого ще разяриш,
отново ти повтарям — да мълчиш.

Дорина

Добре. Ще млъкна, но ще мисля пак за туй.

Оргон

Мисли каквото щеш, но глас да се не чуй.
(на дъщеря си)
И не можах да ти говоря. . . Стига. . . Аз
претеглих всичко. . .

Дорина *(настрана)*

Пръсвам се завчас,
ако мълча така.

Оргон

Не казвам, че изглежда
Тартюф кат хубавец. . .

Дорина

Да, муцуна говежда.

Оргон

Но щом един път го обикнеш ти,
то всички други. . .

Дорина *(настрана)*

Ще я убеди!

Оргон се обръща към Дорина и с кръстосани ръце я гледа в лицето.

Да бях на нейно място, ни един не може
без наказанье този брак да ми наложи.
И до венец да дойдат даже с принужденье —
жената и след брака знае отмъщенье.

Оргон *(на Дорина)*

Та ти не щеш да чуеш туй, което казвам?

Дорина

Защо се сърдите? Аз нищо не приказвам.

Оргон

Кому говорите?

Дорина

На себе си говоря.

Оргон *(настрана)*

Не зная с таз безочлива какво да сторя,
аз ще я плесна най-подир с ръце.
(Прави движения, за да удари плесница на Дорина, и след всяка дума, която казва на дъщеря си, обръща се да гледа Дорина, която стои настрана, без да говори.)
Чуй, Мариано, казвам ти го от сърце. . .
Повярвай, че мъжа. . . когото ти избрах. . .
(на Дорина)
Е, говори си де!

Дорина

Аз всичко си казах.

Оргон

Е, още думица.

Дорина

Не ми се веч хортува.

Оргон

Е, моля ти се.

Дорина

Ах, недейте се шегува. . .

Оргон

Най-сетне, дъще, трябва да се подчиниш
и, вярвам, моя избор ще го одобриш.

Дорина *(като отбягва)*

Аз би подметнала такъв съпруг на глума.

Оргон

(като не успява да плесне Дорина)
Ти, дъще, имаш не помощница, а чума,
с която, чудя се, как мога да живея.
Не мога да говоря веч, стопих се с нея;
омръзна ми така безочливо да дрънка.
Ще ида въздух чист да си подишам вънка.

ЯВЛЕНИЕ ТРЕТО

Мариана, Дорина

Дорина

За бога, онемяхте ли, кажете, моля?
И трябва ли аз да взема вашата роля.
Предлагат ви съюз безсмислен — вий търпите;
не казахте ни дума да го отклоните.

Мариана

Против решителен баща какво да сторя?

Дорина

Да бих на ваше място, щях да му говоря.

Мариана

Какво?

Дорина

Че с заповед не свързват се съпруги,
че вий се жените за вас, а не за други.
Че тъй като за вас се всичко прави,
не нему — вам съпругът трябва да се нрави.
И ако толкова Тартюф го възхищава,
да се венчее с него — кой му запрещава.

Мариана

Бащите над децата имат пълна власт
и затова не смея да издигна глас.

Дорина

Но ето веч Валер ви е поискал, знайте:
обичате ли го, или пък не — признайте?

Мариана

За таз любов, Дорино, ти ме оскърбяваш.
Та трябваше ли питане да ми задаваш?
Сто пъти веч пред теб сърцето си откривам,
ти знаеш с таз любов доколко се опивам!

Дорина

Но знам ли аз говорите ли от сърце
и колко й силна любовта към туй лице?

Мариана

Дорино, мъчно ми е, като се съмняваш,
когато мойте чувства явно ги познаваш.

Дорина

Тогаз, обичате ли го?

Мариана

О, да, безкрай!

Дорина

И той ви тъй обича, то се знай!

Мариана

Аз вярвам.

Дорина

И желайте двама неизменно
да се венчейте час по-скоро?

Мариана

Непременно.

Дорина

За този други брак какво сте се решили?

Мариана

Със смърт ще свърша, ако някой ме насили.

Дорина

И таз добра. От вас не чаках туй решенье.
Нема в смъртта й едничкото спасенье?
Чудесно средство! Страшно ме раздразват,
когато чуя тъй да ми приказват.

Мариана

О, боже! Ти, Дорино, много се ядуваш!
За чужди болки не желайш да чуваш.

Дорина

Да, не жалея тез, що правят глупотии,
при първа спънка веч омекват, както вие.

Мариана

Но що да сторя? Аз съм боязлива.

Дорина

Любов без твърдост във сърце не бива.

Мариана

Но към Валера й твърда любовта ми
и трябва той да ме поиска от баща ми.

Дорина

Но ако е баща ви толкоз заслепен,
че на Тартюф в ноктите е паднал в плен
и иска да ви жени с този лицемер,
то и тогаз виновен ли ще е Валер?

Мариана

Добре. Но само със отказ и със презренье
дали се изменява бащино решенье?
А може да ме нарече той във гнева си
безсрамна щерка, непокорна на баща си?
Нема ти искаш в мнението на света?. . .

Дорина

Не, не, не искам нищо. Знам, че любовта
влече ви към Тартюфа. Грешка аз сторих,
че против този брак се обявих.
Мъжът добър, а аз без основанья
говорих против вашите желанья.
Мосю Тартюф кого не ще обай?
Мосю Тартюф си работата знай,
за да се секне — крак не ще подеме.
И всякоя за чест ще счита да я вземе.
Цял свят го слави и го уважава
и той е благороден, хубост притежава,

Мариана

О, да, безкрай!

Дорина

И той ви тъй обича, то се знай!

Мариана

Аз вярвам.

Дорина

И желайте двама неизменно
да се венчейте час по-скоро?

Мариана

Непременно.

Дорина

За този други брак какво сте се решили?

Мариана

Със смърт ще свърша, ако някой ме насили.

Дорина

И таз добра. От вас не чаках туй решенье.
Нема в смъртта й едничкото спасенье?
Чудесно средство! Страшно ме раздразват,
когато чуя тъй да ми приказват.

Мариана

О, боже! Ти, Дорино, много се ядуваш!
За чужди болки не желайш да чуваш.

Дорина

Да, не жалея тез, що правят глупотии,
при първа спънка веч омекват, както вие.

Мариана

Но що да сторя? Аз съм боязлива.

Дорина

Любов без твърдост във сърце не бива.

Мариана

Но към Валера й твърда любовта ми
и трябва той да ме поиска от баща ми.

Дорина

Но ако е баща ви толкоз заслепен,
че на Тартюф в ноктите е паднал в плен
и иска да ви жени с този лицемер,
то и тогаз виновен ли ще е Валер?

Мариана

Добре. Но само със отказ и със презренье
дали се изменява бащино решенье?
А може да ме нарече той във гнева си
безсрамна щерка, непокорна на баща си?
Нема ти искаш в мнението на света?. . .

Дорина

Не, не, не искам нищо. Знам, че любовта
влече ви към Тартюфа. Грешка аз сторих,
че против този брак се обявих.
Мъжът добър, а аз без основанья
говорих против вашите желанья.
Мосю Тартюф кого не ще обай?
Мосю Тартюф си работата знай,
за да се секне — крак не ще подеме.
И всякоя за чест ще счита да я вземе.
Цял свят го слави и го уважава
и той е благороден, хубост притежава,

с лице червено, тлъст и накървен,
с такъвзи мъж е празник всякой ден.

Мариана

О, боже!

Дорина

И ще разцъфтите изведнъж,
щом станете жена на този мъж.

Мариана

О, моля, престани, недей ми тъй говори,
кажи що трябва срещу тоз брак да се стори.
Макар и свършено — на всичко съм решена.

Дорина

Не, дъщерята на баща си й подчинена,
па ако ще с маймуна да я жени даже.
О, вие сте честити — всякой ще го каже.
С талига в своя малък град ще ви откара,
там лели и вуйки ще дойдат на камара,
от приказките техни вий ще се омайте.
С доброто общество там ще се запознайте.
И за добре дошли ще идете с визити
на съдията и на кмета при жените.
Те ще ви срещнат с вежлива манера.
На карнавала там са веселби без мера.
Игри и музика от инструменти редки
и представления с марионетки,
и то ако мъжа ви. . .

Мариана

Ах, недей ме трави,
съветвай ме що трябва да се прави.

Дорина

Слуга покорна.

Мариана

О, Дорино, чуй. . .

Дорина

За ваше наказанье — нека стане туй.

Мариана

О, мила.

Дорина

Не.

Мариана

Тогаз ще кажа явно. . .

Дорина

Тартюф е ваш, ще го узнайте незабавно.

Мариана

Аз с тебе винаги била съм откровена. . .

Дорина

Но ще се отартюфите вий непременно.

Мариана

Е, щом съдбата ми не струва съжаленье,
ти остави ме в туй окайно положенье:
сърцето ми от него ще почерпи средства;
аз зная где се крий церът на мойте бедства.

(Мариана иска да излезе)

Дорина

Не, не, върнете се. Гневът ми веч угасна
и домиляхте ми, защото сте нещастна.

Мариана

О, ако ме изложат на това мъченье,
повярвай, ще потърся във смъртта спасенье.

Дорина

Не бойте се. По друг път този лицемер
ще го избегнем. . . Ето и Валер.

ЯВЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

Валер, Мариана, Дорина

Валер

Аз, госпожице, новина узнах тозчас
и вярвам да е радостна за вас.

Мариана

Каква?

Валер

Че се венчавате с Тартюфа.

Мариана

Знам.
Баща ми този план си го съставил сам.

Валер

Баща ви?

Мариана

Да, той изменил веч свойто мненье
и ми изказа новото си намеренье.

Валер

Как! Сериозно ли е туй?

Мариана

И още как.
Той положително решил за този брак.

Валер

А вий съгласни ли сте с плана на баща ви?

Мариана

Не зная.

Валер

Отговора чест ви прави.
Не знайте?

Мариана

Не.

Валер

Как, не?

Мариана

Но дайте ми съвети.

Валер

Съветвам ви, с Тартюфа се женете.

Мариана

[Вие ме съветвате?]

[Валер]

Да.

Мариана

Истина ли?

Валер

Без съмненье,
прекрасен избор, приемете туй решенье.

Мариана

Добре. И с тоз съвет се съгласявам.

Валер

И ще го следвате без мъка, уверявам.

Мариана

Тъй както дадохте без мъка тоз съвет.

Валер

За да ви угодя, го дадох — не за вред.

Мариана

А вам да угодя, ще го изпълнявам веч.

Дорина

(като се оттегля на дъното на сцената)
Какво ще стане — ще ги слушам аз далеч.

Валер

И туй било любов? Лъжа е онова,
което вий. . .

Мариана

Не говорете за това.
Вий сами ми казахте ясно да приема,
Тартюфа за съпруг мой да го взема:
и аз ви обявявам, че ще го направя,
защото вий съветвате така да правя.

Валер

Не извинявайте се с мойто мненье.
Вий бяхте склонни с бащиното ви решенье

и тоз предлог измислихте отново,
за да ви не корят с отказ от честно слово.

Мариана

На място казано.

Валер

Разбира се; и в вас
не се й възбуждала любов към мен ни час.

Мариана

Да, позволено ви й да мислите така.

Валер

Да, позволено: но в душата си с тъга
ще ви предупредя в подобно предприятье,
мен чака друга обич и обятье.

Мариана

Не се съмнявам аз, че с вашите заслуги. . .

Валер

Ах, оставете ласките за други:
доказахте го, че заслуги нямам.
Но аз на любовта на друга се надявам,
пред нейната душа аз всичко ще забравя,
загубеното с нейна помощ ще поправя.

Мариана

Голяма загуба! Ще се разсейте
със новата любов и няма да жалейте.

Валер

Да, ще се постарая и ще го направя.
Сърце, което ни отхвърля и забравя,
докосва ни честта и трябва да се борим

да го забравим, или пък да се престорим;
таквози униженье прошка не намира:
да любиш таз, която те презира.

Мариана

Туй чувство й благородно, без съмненье.

Валер

Да, да, това е най-похвално поведенье.
А как! Желайте вечно в моите гърди
към вас любов гореща да пламти,
в обятията на други да ви наблюдавам,
а пък сърцето си на друга да не давам?

Мариана

Напротив, искам туй, което вий желайте,
побързайте, побързайте да се венчайте.

Валер

Желайте?

Мариана

Да.

Валер

Е, доста униженье.
Ще го изпълня веч за ваше утешенье.
(Тръгва да си отиде)

Мариана

Добре.

Валер *(като се връща)*

Поне ще помните тогаз,
че тази стъпка правя зарад вас.

Мариана

Да, да.

Валер *(като се връща отново)*

И че на вази подражавам
в това решенье.

Мариана

Тъй, и в туй се съгласявам.

Валер *(на излизане)*

За моята женитба ще ви съобщат.

Мариана

И по-добре.

Валер *(пак се връща)*

При вази съм за сетен път.

Мариана

На добър час.

Валер *(като се обръща на излизане)*
А?

Мариана

Що?

Валер

Не ме ли викате?

Мариана

Аз? Вий сънувате.

Валер

Е, сбогом останете.

Мариана

Със здраве, господине.

Дорина *(на Мариана)*

Мина вече час
и чувам само глупости от вас.
Реших се препирнята ви да трая,
да видя где ще ѝ излезе края.
Ей, господин Валере!
(Спира Валера за ръката)

Валер

(преструва се, че се противи)
Е, какво, Дорино?

Дорина

Елате тук.

Валер

Не, не, гневът не ще ми мине;
не ме отвръщайте от туй, що тя желай.

Дорина

Почакайте.

Валер

Решено, веч душа не трай.

Дорина

Ах!

Мариана *(настрана)*

Той ме не търпи и ненавижда,
да си отида по-добре, да ме не вижда.

Дорина

(като оставя Валера и тича след Мариана)
Сега пък тя! Къде?

Мариана

Ах, остави.

Дорина

Дойди.

Мариана

Не ща; не можеш веч ме убеди.

Валер *(настрана)*

Аз виждам — даже кат ме гледа, тя страдае
и по-добре ще бъде тук да се не мая.

Дорина

(като оставя Мариана и тича след Валера)
Пак! Чудна работа — и нямат срама.
Хвърлете глупостите и елате двама.
(Улавя за ръцете Валера и Мариана и ги довежда)

Валер *(на Дорина)*

Какво желаете?

Мариана *(на Дорина)*

Какво ще правиш ти?

Дорина

Да ви сдобря; един друг да прости.
(на Валера)
Защо се карате, недейте тъй лудува.

Валер

Но ти не чуваш ли какво ми тя хортува?

Дорина *(на Мариана)*

Таз препирня ума ли ви занесе?

Мариана

А не видя ли ти как той се с мен отнесе?

Дорина *(на Валера)*

И двама глупави. А аз ви уверявам,
тя само вас обича — честна дума давам.
(на Мариана)
Той тъй ви люби, че не спомнева за друга,
едничко що желае — да му сте съпруга.

Мариана

Защо ми дадохте тогаз такъв съвет?

Валер

Защо ме питахте вий за такъв предмет?

Дорина

Вий луди сте и двама. Дайте си ръцете.
(на Валера)
Де, вий.

Валер

(като си подава ръката на Дорина)
Защо е туй?

Дорина *(на Мариана)*

И вий ще я дадете.

Мариана

(като дава също ръката си)
Какво е туй?

Дорина

О, боже, още ли се майте.
Вий сами вашата любов не знайте.
(Валер и Мариана стоят известно време уловени за ръцете, без да се гледат.)

Валер

(като се обръща към Мариана)
Защо се мъчите така — вам туй не мяза,
е, погледнете ме сега бар без омраза.
(Мариана се обръща към Валера с усмивка)

Дорина

Но всички влюбени кат че са с мозък болен.

Валер *(на Мариана)*

Е, право нямах ли да бъда недоволен?
Вий колко зле постъпихте със мен,
със колко неприятности бях награден?

Мариана

Но кой е тъй неблагодарен като вас?

Дорина

Вий оставете спора си за други час.
А пък сега да си помислим пак
с кой начин да отхвърлим тоз омразен брак.

Мариана

Съветвай ме какво сега да правя
от тоз противен брак да се избавя.

Дорина

Със всички средства трябва да се борим:
(на Мариана)
баща ви се противи,
(на Валера)
ний ще го съборим.

(на Мариана)

Но най-добре ще бъде зарад вас,
догде настъпи по-благоприятен час,
да се показвате с баща си уж съгласни,
тогаз, и в случай на минути по-опасни,
вий лесно ще отлагате денят на брака:
тук главното е времето да се протака,
по някой път ще се преправяте на болна,
догде ви изцерят — печелите доволно.
Ил уж предчувствия ви безпокоят
и страшни сънища се във ума ви роят,
или се счупи вашето огледало,
ил виждате мъртвец, ил блато потъмняло.
Но най-подир, догде не сте се съгласили,
не могат ви венча; не става брак с насилье.
Но за да се успее, ви съветвам сама —
пазете се да ви не виждат двама.

(на Валера)

Излезте веч; молете вашите другари
да ви помагат, кой с каквото свари,
а ний от брата ѝ ще търсиме облага,
и майка ѝ тъй също ще помага.
Прощавайте.

Валер *(на Мариана)*

Каквито средства силни
и да приложим в действье ний — са все безсилни
пред вашата любов, надеждата е в вас.

Мариана *(на Валера)*

За воля бащина не отговарям аз,
но никога не ща да бъда друга:
или Валерова, ил ничия съпруга.

Валер

О, колко съм честит! И смелост ми предава...

Дорина

За тези влюбени насита не остава.
Излезнете си...

Валер *(като се връща)*

Но...

Дорина

Стига веч! Ни хората.
Вий беж оттук, а вий — от другите врата.
(Дорина ги тласка и ги принуждава да се разделят.)

ДЕЙСТВИЕ ТРЕТО

ЯВЛЕНИЕ ПЪРВО

Дамис, Дорина

Дамис

Небесний нека гръм да свърши мойте дни,
подлец да ме счетат от всичките страни,
ако ли аз от почитанье или страх
не свърша туй докрай, което обещах.

Дорина

За бога, усмирете вашто раздражение:
баща ви прави си предположенье.
Не се изпълня всичко, що се предполага,
от мисл до действие не лесно се пресяга.

Дамис

На тоз подлец аз плана ще му пресека.
Две думи само на ухо да му река.

Дорина

По-тихо, моля! С него, както и с баща ви,
вий оставете майка ви да се разправи.
Тя над Тартюфа е добила доста власт,
готов е да ѝ угоди той всеки час,
и щом любовни сцени с нея той захване,
тогаз, добър е господ, всичкото ще стане;
затуй ще го повика, ще го позамай,
какво той мисли зарад брака ще узнай
и ако види тя, че храни той надежда,
ще почне уж с участие да му изрежда
какви злини ще изтекат от този брак.
Аз ходих да го викам в стаята му пак,
слугата му каза̀, че моли се в тоз час,
наскоро щял да слезе да се срещне с нас.
Аз ще почакам тук, а вие си идете.

Дамис

При този разговор и мене оставете.

Дорина

Не може. Трябва да останат сами.

Дамис

Ни дума няма да излезе из уста ми.

Дорина

Шегувате ли се: при вашто отношенье
ще повредите всичко, без съмненье.
Излезте си. . . .

Дамис

Не, не, аз искам да ги видя;
и ще се въздържа и няма да обидя. . .

Дорина

Ах, вий ме сърдите!. . . Ще дойде да ви види. . .
Излезте си по-скоро . . . чувайте го — иде!

Дамис отива в един кабинет в дъното на сцената.

ЯВЛЕНИЕ ВТОРО

Тартюф

(*Говори високо на слугата си, който е зад сцената, щом забелязва Дорина*)

Ти книгата и ризницата скрий, Лоране,
моли се. Господ от лукавий да те брани.
Кажи — ако ли дойдат да ме търсят хора,
че днес раздавам милост във затвора.

Дорина (*настрана*)

Какви хвалби омразни и какво двуличье!

Тартюф

Какво желаете?

Дорина

Да кажа. . .

Тартюф

От приличье,
вземете първо тази кърпа, о, за бога!. . .

Дорина

Какво?

Тартюф

Покрийте си гърдите — аз не мога

да гледам тез неща. . . смущават ми душата
и грешни мисли ми пораждат във главата.

Дорина

Вий много се поддавате на изкушенье,
плътта на ваште чувства прави л'впечатленье?
И чудна работа! Отгде такъв разгар;
признавам ви се — аз не сещам толкоз жар,
да сте и голи от главата до петите —
то с вашто тяло няма да ме съблазните.

Тартюф

Недейте в думите си скромността забравя,
а то ще ме принудите да ви оставя.

Дорина

Не, стойте вий, а аз ще си отида;
но госпожàта каза, щом ви вида,
че тя ще слезе тука, да ви съобща,
че има да ви пита някои неща.

Тартюф

С голямо удоволствье!

Дорина *(настрана)*

Как сега омекна!
Излиза вярно туй, което аз си рекна.

Тартюф

А скоро ли ще дойде?

Дорина

Чакам я тоз час.
Ей иде. Останете си сами тогаз.

ЯВЛЕНИЕ ТРЕТО

Елмира, Тартюф

Тартюф

Всевишния с небесен свет да ви огрей,
и в тяло, и в душа ви здраве да пролей,
да продължи живота ви аз моля,
покорен раб на неговата воля.

Елмира

Благодаря за туй желанье благородно.
Седнете, моля, да говорим по-удобно.

Тартюф *(сяда)*

Е, как сте с болестта — минà ли вече?

Елмира

Добре съм; треската ми се пресече.

Тартюф

С молитвите си, да повярвам аз не мога,
че съм измолил здравие за вас от бога,
но винаги, в молбите си сърдечни,
за здравието ви съм молил бога вечний.

Елмира

Вий много сте се безпокоили за мен.

Тартюф

Но вашто здраве е за мен предмет безцен.
За вашето би жертвувал и мойто здраве.

Елмира

Таз милост християнска чест ви прави.
Обязана съм ви за всички добрини.

Тартюф

С достойнствата ви какво ще се сравни!

Елмира

Желая тайно да ви кажа две-три речи.
Сами сме тука, никой няма да ни пречи.

Тартюф

Дано, дано не ни побъркат в този час,
о, колко ми е драго да сме двама с вас:
за миг такъв съм молил благия творец
и случая чудесен дойде наконец.

Елмира

Желала бих при днешните ни разговори
сърцето ви пред мен да се отвори.

Дамис, без да се показва, полуотваря вратата на кабинета, в който бе влязъл, за да чува разговора.

Тартюф

Това й и моето желание едничко,
да ви открия ясно във душа си всичко
и да ви уверя, че глъчката и шума,
що вдигах аз, задето гости сума
за ваште прелести се в дома ви привличат —
че от омраза те не произтичат,
а всичко ставаше от мойто увлеченье
и от усърдие. . .

Елмира

За моето спасенье. . .

Тартюф

(улавя Елмира за ръката и стиска пръстите)
О, да, госпожо, толкоз съм увлечен. . .

Елмира

Ох, стискате ми пръста.

Тартюф

Туй е знак сърдечен,
а не че искам зло да сторя вам,
но-скоро аз. . .
(туря си ръката на коляното на Елмира)

Елмира

Ръката ви що търси там?

Тартюф

Аз пипам дрехата: материята й мека.

Елмира

Ах, оставете, гъдел ме й . . . полека. . .
(Елмира отдръпва стола си, Тартюф се приближава до нея.)

Тартюф

(като глади шала на Елмира)
О, боже! Колко тез изделья са прелестни!
Сега изработват материи чудесни:
за пръв път виждам аз таквиз неща.

Елмира

Да, да. Но слушайте какво ще съобща:
аз чух, че моя мъж си думата презрял
и свойта дъщеря на вас я обещал.
Е, вярно ли е туй?

Тартюф

Да, той ми каза нещо,
но знайте, че това, що жажда аз горещо,

във други хубости чудесни го намирам,
към тях се само аз стремя. . .

Елмира

Разбирам,
към земните неща вас нищо не влече.

Тартюф

Да, но и в моето сърце все кръв тече.

Елмира

Но мисля аз, че сал небото ще обича
сърцето ви, а земното ви не привлича.

Тартюф

Но обичта, коя ни свързва с небесата,
не задушава любовта ни във сърцата
и чувството ни може да се възхищава
от хубостите земни, що ги бог създава.
На други вам подобни той е хубост дал,
но в вас е чудеса от хубости събрал,
на вашето лице таз красота блести,
очите ми се впиват и сърце трепти.
И щом погледна вас, божествено творенье,
аз виждам в тез черти самото провиденье,
любов гореща пълни моето сърце,
пред тоз портрет на божьето лице:
съмнявах се, че туй влеченье омайно
изпраща ми духът лукавий тайно,
и мислих да избягвам вече среща с вази,
спасението ми душевно да се спази;
но най-подир узнах, о, хубост най-обична,
че тази страст не е дотолкоз неприлична,
че с мойта срамежливост туй се оправдава
и воля тя на моето сърце не дава.
Признавам, че ще сторя твърде дръзко нещо

да ви предложа дар от туй сърце горещо —
зависи всичко от сърцето ви прекрасно,
а не от моето усилие напрасно.
От вас надежда и покой ще чакам.
От вас блаженство или мъки ще дочакам.
Зависи от решението ви сърдечно —
честит ли да съм аз, или нещастен вечно.

Елмира

Да, кавалерско беше вашто обясненье,
но, право да ви кажа, е за удивленье;
не трябва вий да се вълнувате тъй много,
а да обмисляте постъпките си строго.
Вас за човек набожен ви познават. . .

Тартюф

Но и в набожника се чувства съхраняват.
Щом види някой лика ви небесен,
плени му се сърце, обръща се в несвесен,
На мойте думи вий се чудите и майте,
но ангел аз не съм, госпожо, вие знайте;
и не осъждайте вий моето признанье,
вината й в хубостта ви, божие създанье.
Щом вашето неземно зарна аз лице,
в миг ставам пленник ваш с душа и със сърце.
Божествений ви поглед веч ме победи,
разби упорството на моите гърди:
забравих аз и пост, молитви и сълзи,
о, вашта красота душа ми порази.
С очи, с въздишки дал съм туй да разберете,
сега да се изкажа с думи позволете.
Смилете се и погледнете нежно
на ваший раб страданието безнадежно;
и ако вий желайте мойто утешенье,
към мен, нищожния, сторете снизхожденье
и аз, повярвайте, о, дивна красота! —

ще ви боготворя пред всичко на света.
Честта ви с мене няма да страдай,
стеснение и страх не ще ви обладай.
Мъжете и жените в обществата сяйни
раздрънкват си делата и не пазят тайни;
успеят негде и с хвалби се превъзнасят,
сполучат ли — навсякъде мълва разнасят,
езикът им нескромен винаги й готов
олтара да мърси на святата любов.
А ний, набожните, сме скромни хора
и тайната у нас се пази кат в затвора.
Та ний, за да запазим честното си име,
принудени сме строго тайна да държиме;
у нас ще найдат сал любов без разглашенье,
без страх и без опасност чисто наслажденье.

Елмира

Изслушах цялата ви реч красноречива,
която вашата душа пред мен открива.
Не ви ли й страх това любовно обясненье
да го разкажа на мъжът си без стесненье
и тоз постъпък — той ако узнай,
навярно дружбата ви няма веч да трай?

Тартюф

Но ази съм уверен във вашта милостивост,
вий ще простите моята непредпазливост;
човешка слабост — вий ме извинете,
ако сте оскърбени — моля ви, простете.
Но щом погледнете на своето лице,
ще го признайте сами от сърце,
че най-подир и аз не съм слепец,
и аз съм человек със тяло, наконец.

Елмира

На мое място друга щеше да ви каже. . .
Но мойто въздържанье тук ще се покаже:

аз от мъжът си всичкото ще скрия,
но за възнагражденье искам, щото вие
сами да действувате пред мъжа ми,
за брака на Валера с дъщеря ми.
Тя нему е отдавна обещана,
а вий да се откажете от Мариана
и. . .

ЯВЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

Елмира, Дамис, Тартюф

Дамис

(като излиза от кабинета, гдето бе се скрил)
Не, ще го разправя аз пред всички хора,
бях в тази стая — чух ви разговора;
сам бог кат че ме введе тука в кабинета,
да смажа гордостта на таз душа проклета,
да си отворя път за отмъщенье
на този лицемер, достоен за презренье.
Баща ми нека знай, че тоз подлец
разбойник е — под було на светец.

Елмира

Не, не, Дамис; доволно е и този страх,
той ще заслужи прошката, що обещах,
и моля те, недей ме отклонява,
не съм от тез, що вдигат шум и врява,
жената с глупости таквизи се шегува,
не трябва с тях мъжа си да вълнува.

Дамис

Постъпвайте съгласно с вашето решенье,
аз имам други план и друго намеренье,
ще бъде смешно человек да го жалей.

Не! Стига веч безочливо да ми се смей
и над гнева ми справедлив да тържествува,
и стига вече в къщата ни да беснува,
не трябва веч баща ми да е в заблужденье.
Не трябва тоз да трави нашто наслажденье,
а трябва подлостта да се открий сега,
сам бог ми дава средствата в ръка.
Благодаря за туй светото провиденье.
Тоз миг да пренебрегнеш — правиш престъпленье.
Назад да ти го бог отнеме ще заслужиш.

Елмира

Дамисе. . .

Дамис

Не, не мога инак да постъпя.
Доволен съм безкрайно — няма да отстъпя,
напусто се старайте да ме убедите,
от отмъщенье няма да ме отклоните.
И тъй, аз ще разкажа всичко на баща си,
и ще задоволя с това гнева си.

ЯВЛЕНИЕ ПЕТО

Оргон, Елмира, Дамис, Тартюф

Дамис *(към Оргона)*

Ще ви разкажа неприятна новина,
печален случай, който преди миг стана:
тоз господин ценил е ваште ласки,
заплащал ви добре за нежните обноски.
Доколко ви й обичал — туй се веч вести,
целта му е била да ви обезчести.
Аз тук го хванах, че признанье прави
в любов престъпна, гнусна пред жена ви.
Но тя като добра, при туй и предпазлива,

желаеше това на вас да не открива;
но аз не одобрих — не мога да търпя,
да ви не кажа — значи да ви оскърбя.

Елмира

Да, но с таквизи приключенья празни
не струва никога съпруга да се дразни;
и с безполезен шум честта се не запазва,
кога човек не знае как да се предпазва,
и ти, Дамисе, ако ме почиташ,
не трябваше с доноса да се вплиташ.

ЯВЛЕНИЕ ШЕСТО

Оргон, Дамис, Тартюф

Оргон

О, боже, туй дали е вероятно!

Тартюф

Да, брате, аз съм грешен невъзвратно,
злодей, виновник пълен с зло, с разврат,
най-първия разбойник в този свят,
живота ми е пълен с гнусотии,
с цял ред от престъпления и проклетии,
за наказание самото провиденье
убива ме с туй дирно приключенье;
с позор да ме обсипят — аз мълча,
не защитавам се, не смея да гълча.
Те казват право, вий гневът си не пазете
и кат престъпник ме на пътя изхвърлете.
С каквото и да ми отвърнете презренье,
заслужвам туй, и още даже униженье.

Оргон *(на сина си)*

Нещастник! С тез лъжи как имаш ти сърце
да черниш добродетелта на туй лице!

Дамис

Как! Вие още вярвате на тоз подлец,
кат се преструва!. . .

Оргон

Замълчи! Проклет лъжец!

Тартюф

Ах, нека си говори; вий го не вините,
а по-добре — повярвайте му новините.
Защо залягате за мен след този факт?
Вий знайте ли доколко аз съм виноват?
Вий имате доверие към външността ми,
защо по външност съдите за личността ми?
Не, вий се лъжете от туй, що е наглед;
а всъщност аз съм — както каза той — проклет.
Света почита ме за человек почтен,
но аз заслужвам, истина, да съм презрен.
(като се обръща към Дамиса)
Да, сине мой, хулете ме, че съм подлец,
развратен скот, разбойник и крадец,
отрупвайте ме с имена и по-ужасни,
заслужвам; оправданията ми са напрасни.
Ще слушам на колени всички оскърбления,
и всичкия позор за моите престъпления.

Оргон *(на Тартюфа)*

О, брате, стига.
(на сина си)
Нямаш ли, нещастник, срама.

Дамис

Как! Вие се поддавате на таз измама. . .

Оргон

Мълчи! *(като повдига Тартюфа)*
Станете, брате — аз се възмущавам!
Безчестник!

Дамис

Може. . .

Оргон

Замлъкни!

Дамис

О, полудявам. . .

Оргон

Мълчи или ще смажа тез уста омразни.

Тартюф

О, брате мой, недейте се, за бога, дразни!
По-скоро претърпял би страшно наказанье,
отколкото за мен да сети той страданье.

Оргон *(на сина си)*

Неблагодарник!

Тартюф

Оставете го на воля,
готов съм на колени да ви моля. . .

Оргон

(коленичи и целува Тартюфа)
О, смейте ли се!

(на сина си)

Звяр, виж колко той е благ!

Дамис

Е, сетне...

Оргон

Ти млъкни!

Дамис

Как! Аз...

Оргон

Мълчи, дивак.
Аз зная откъде интригите излазят,
жена, деца, слуги — защо го всички мразят,
употребяват средства срамни, безобразни,
за да пропъдят сал набожника нещастний;
но нека те се мъчат — всичко й без сполука
и аз нарочно пак ще го загнездя тука;
аз час по-скоро ще му дам и дъщеря си,
тогаз ще усмирят те гордостта си.

Дамис

Насила ли вий ще му я дадете?

Оргон

Да, още тази вечер — да се изядете!
Аз вам ще ви покажа — ще се смайте,
и кой е господаря тук, ще познайте.
Сега вземи си думите пред мене
и прошка му поискай на колени.

Дамис

Кой? Аз! На тоз злодеец, който със измами...

Оргон

Ти още клеветиш!... Не чуйш заповедта ми!

(на Тартюфа)

Бастоня ми; бастон!... Недейте ме запира.

(на сина си)

Навън! Духът ти тук да се не спира
и да не стъпят тука твоите крака.

Дамис

Да, ще изляза аз, но...

Оргон

Вън! Навън, сега!
И знай, че от наследство си лишен.
Проклевам те завинаги... Бъди презрен!

ЯВЛЕНИЕ СЕДМО

Оргон, Тартюф

Оргон

Врът този свят човек се сипят оскръбленья!

Тартюф

Прости му, боже, неговите прегрешенья!

(на Оргона)

О, мъчно ми е, брате, тъй като говорят
и се пред вас стараят да ме опозорят.

Оргон

Уви!

Тартюф

В неблагодарност мен да обвиняват!
Сърцето и душата с туй ми нараняват...

О, боже, ужас. . . Бий сърцето ми, не спира,
не мога да говоря, ох, ще се умира. . .

Оргон

(затичва се със сълзи до вратата, от която бе изпъдил сина си)

Проклетник! Кая се, че се над теб смилих
и че на мястото не те убих.
(на Тартюфа)
Но успокойте се, не се сърдете вече.

Тартюф

Добре, да прекратим тез неприятни речи.
От мен са недоволни всичките у вас
и трябва да напусна дома ви тозчас.

Оргон

Шегувате ли се?

Тартюф

Не, мен ме мразят,
пред вас набожността ми искат да погазят.

Оргон

Е, та какво? Придавам ли им аз значенье?

Тартюф

Но те ще продължават, без съмненье;
и тез доноси, що направи ваший син,
ще дойде час да ги повярвате самин.

Оргон

Не, брате, никога.

Тартюф

Ах, брате мой, жената
ще завладее лесно на мъжа душата.

Оргон

Не, не.

Тартюф

Пуснете ме да си отида аз
и всичките нападки ще се спрат тогаз.

Оргон

Не, тука ще живейте — инак аз умирам.

Тартюф

Добре, за вашето спасенье се спирам.
но ако вий. . .

Оргон

Ах, моля!

Тартюф

Стига, аз отстъпвам,
ще зная занапред как трябва да постъпвам.
Честта е деликатна и не ще съмненье,
че да предупредя и шум, и подозренье,
аз трябва да избягвам среща със жена ви. . .

Оргон

Не, на инат таз среща често да се прави.
И нека целий дом да си беснее,
аз искам да ви виждам всякой час със нея.
Това е малко: за да ги съсипя всички,
наследник ще направя вас едничкий
и всичко туй формално ще направя,
и всичките имоти в дар ще ви оставя.
Добрия ми другар, когото зет наричам,
повеч от син, роднини и жена обичам.
Приемате ли туй, което аз ви моля?

Да се изпълни в всичко божията воля!

Оргон

Ох, сиромаха! Хайде да напишем запис;
и нека всички пръсне злоба, яд и завист!

Предлагат един другиму да излезе пръв из вратата; най-сетне Тартюф отстъпва и излиза пръв.

ДЕЙСТВИЕ ЧЕТВЪРТО

ЯВЛЕНИЕ ПЪРВО

Клеант, Тартюф

Клеант

Повярвайте — говорят всичките за туй
и обвиненье само против вас се чуй;
добре, че ви намерих тук в уединенье,
за да ви съобща какво е мойто мненье.
Това, що се говори — настрана оставям,
от други край въпроса аз залавям;
да предположим, че Дамис постъпил криво,
че всичко е лъжа, което той открива:
но християнина е длъжен да прощава,
а не да се гневи и не да отмъщава.
Ще траете ли вие, според ваший спор,
да се прогони син от бащиния двор?
Повтарям — против вас са всички настроени,
и малко, и голямо — страшно възмутени;
и ако вярвате, то вий ще се смирите
и вече ще престанете да мстите.
За бога успокойте си гневът
и примирете пак бащата със синът.

О, колкото за мен, аз от сърце желая:
омраза къмто него никак не питая;
прощавам му и всичко ще забравя,
готов съм всякаква услуга да направя;
но туй ще бъде против волята на бога,
синът кат дойде — аз да бъда тук не мога;
след неговата клевета ужасна
съвместно да живеем е мечта напрасна,
и бог знай хората какво ще да рекат!
Политика коварна ще го нарекат,
ще кажат, че кат сещам своята вина,
с таз хитра милост искам да се извиня,
че се боя и го затуй лаская,
за мен да не говори се старая.

Клеант

Тез извинения не са скроени вещо
и ваште доводи не чинат много нещо.
Защо се за небото грижите напрасно,
бог може да накаже грешния всечасно
и нему оставете да си отмъщава,
от вас се иска всякому да се прощава.
Не трябва хорската мълва да ви тревожи,
кога постъпвате по правилата божи.
Как! Мигар мнението хорско тъй е драго,
та ще се отречете и от дело благо!
Ний да живеем, както господ повелява,
и нека другото умът ни не смущава.

Тартюф

Аз казах, че го от сърце прощавам
и с туй небесните закони изпълнявам;
но след скандала невъзможно стана —
сам бог го запрещава да живеем двама.

Клеант

А бог ли заповядва да се постарайте
капризния баща така да го омайте
и в дар да вземете богатствата му цели —
така предписва святото небе ли?

Тартюф

Тоз, който ме познава, няма да помисли,
че аз питая користолюбиви мисли.
Към земните богатства аз не лакомея,
от бляскът им лъжлив око ми не слепее
и ако се реших да взема от бащата,
кога ми доброволно подари нещата,
направих го, да кажа правото, от страх
да го не разпилеят тоз имот кат прах;
те, щом си разделят наследството богато,
за грешни работи ще хвърлят всичко злато,
а аз ще правя, грешен, с злато и сребро
за слава божия на ближния добро.

Клеант

Ех, господине, оставете този страх
за оногова, който е наследник прав,
вас няма никой да ви безпокой,
ако не знае да владей имота той.
И нека него да корят за разточенье,
отколкото да хулят вас за похищенье,
аз мислех, съвестта ви че ще ви подскаже
да не допущате, да ви предлагат даже.
Защото в име божье бог не ще позволи
законния наследник тъй да се оголи.
И ако истина небото ви ориса
с препятствье да живейте заедно с Дамиса,
то по-добре не е ли, кат човек почтен,
да бъдете сами оттук отдалечен,

а не да трайте — против божите закони,
бащата от домът сина си да изгони.
Говорите за добродушье, господине. . .

Тартюф

Веч три часа и половина ще замине,
а мен там чака работа благочестива,
вий извинете, трябва веч да се отива.

Клеант *(сам)*

Ах!

ЯВЛЕНИЕ ВТОРО

Елмира, Мариана, Клеант, Дорина

Дорина *(на Клеанта)*

Моля ви и вий елате, помогнете,
тя тъй страдай ужасно — погледнете;
годежа, що баща ѝ го крои за днес,
отчайва я и хвърля я в несвест.
Той иде. Да употребиме вси усилья,
да развалиме плана с хитрост ил с насилья,
тоз план нещастен, който ни смущава.

ЯВЛЕНИЕ ТРЕТО

Оргон, Елмира, Мариана, Клеант, Дорина

Оргон

А! Всинца сте събрани — туй ме възхищава.
(на Мариана)
За тоз контракт от смях не ще ви сдържа,
ти, вярвам, че се сещаш веч какво съдържа.

Мариана

(коленичи пред Оргона)

О, татко, в името на господа всеблагий,
и в име на онез, които ви са драги,
смекчете към мен правата и властта си,
не ме правете, ако съм ви мила,
на бога да роптая, дет съм се родила;
и тоз живот, уви! — когото сте ми дали,
не го пълнете, татко, с мъки и печали
и ако вий сте против туй лице,
което аз обичам с всичкото сърце,
поне не давайте ме на такъв човек,
когото ще го мразя целия си век,
не ползувайте се с властта си чак до края
или. . . о, татко, аз ще се отчая. . .

Оргон

(като се усеща трогнат)

Сърце, не се смекчавай с чувства нежни.

Мариана

Вий дръжте отношенията си напрежни
и дайте му имуществото свойто,
не стигне ли — придайте му и мойто,
на всичкото ще бъда от сърце съгласна,
но само личността ми да е непричастна
и позволете ми да ида в монастиря
и там утеха на скръбта си да подиря.

Оргон

Ах! Ето ги калугерки момите,
щом любовта им се не нрави на бащите.
Дигни се. Колкото сърцето ти го мрази,
към него повеч почет сетне ще да спази;
ще умъртвиш ти нервите си с този брак.
И постарай се да ме не разсърдваш пак.

Дорина

Но как. . .

Оргон

Мълчи. Ти с свойте — с мен недей хортува,
не позволявам и гласа ти да се чува.

Клеант

Но позволете аз поне съвет да дам. . .

Оргон

Съветите ви са прекрасни, аз ги знам,
и твърде уважавам умните съвети,
но засега от тях ме избавете.

Елмира *(на Оргона)*

Като те гледам в туй ужасно заслепенье,
в мен не възбуждаш друго — само съжаленье.
Таз слепота дотам те веч докарва,
че факт ти съобщихме — ти го не повярва.

Оргон

Да, тъй е то, да си не вярвам на очите!
Кат искаш на сина ми да смекчиш лъжите,
то ти го защитаваш най-подир дотам,
догде той не обсипа сиромаха с срам;
ти бе спокойна и затуй не вярвам аз.
О, инак ти се би вълнувала тогаз.

Елмира

Нема на всякой луд любовното му щенье
ще прави във сърцето ни смущенье?
И срещу всички глупави любовни речи
е нужно да бесней человек и да злоречи?
С подобни предложенья аз се подигравам

и считам неуместно да се възмущавам.
Аз предпочитам с мир да се покажем мъдри,
а не да подражавам тези целомъдри,
които с нокти, с зъби за честта боравят
и за нищожна реч човека разкървяват;
да ме опази бог от тази скромност бясна,
аз искам добродетел, но да бъде свястна.
Аз мисля — хладината мирна на лицето
не е по-малко силна да разбий сърцето.

Оргон

Аз зная всичко; мненьето си не менявам.

Елмира

А аз на слабостта ти пък се удивлявам;
но що ще отговориш, ако ти докажа
и таз любовна сцена я пред теб покажа.

Оргон

Кой, ти ли?

Елмира

Да.

Оргон

Не вярвам.

Елмира

И напрасно.
Какво би казал, ако видиш всичко ясно?

Оргон

На вятър думи!

Елмира

Виж човек! Отговори,

поне че уж ме вярваш ти ее пристори;
и допусни, че тука, скрит във някой ъгъл,
ти чуйш и видиш, че не те е никой лъгал,
какво би казал за светеца си тогаз?

Оргон

Тогаз ще кажа. . . Та какво ще кажа аз,
не е възможно.

Елмира

Траеш още в заблужденье,
но стига веч си считал за лъжкиня мене.
За удоволствье, без да ходим по-далеч,
сега ще те направя очевидец веч.

Оргон

Приемам. Нека бъде твоето желанье,
ще чакам да изпълниш свойто обещанье.

Елмира *(на Дорина)*

Иди го викай.

Дорина *(на Елмира)*

Той е хитър человек.
Вниманье трябва — да се действува полек.

Елмира *(на Дорина)*

Жената влюбения лесно ще подлъже
и него самолюбьето ще го излъже.
Иди го викай.
(на Клеанта и Мариана)
Засега излезте вий.

ЯВЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

Елмира, Оргон

Елмира

Ела до масата и се отдолу скрий.

Оргон

Как?

Елмира

Да, за да присъствуваш във тази стая.

Оргон

Защо под тази маса?

Елмира

Ах, недей се мая.
Ще разумееш после моя план.
Е, скрий се веч, и тишина да пазиш там
да те не види той, да те не чуй.

Оргон

Къде повеч отстъпчивост от туй:
но твоя план, уверен съм, ще прегори.

Елмира

Сега ти слушай, а пък сетне говори.
(на Оргона, който е под масата)
Ти знай, че аз открито ще говоря,
но ти се не сърди каквото и да сторя.
И всичко да приказвам ще ми позволиш,
тогава в истината ще се убедиш.
Аз с маската на влюбена ще се покрия,
на този лицемер душата да открия,
аз ще лаская щенията му срамотни,
ще си допущам обръщения свободни,

ще се присторя, че на всичко съм съгласна,
догде се в истината убедиш ужасна,
и ще престана чак тогаз, когато ти
поискаш тази сцена да се прекрати.
Ти сам ще укротиш натурата му грозна,
щом чуйш, че работата става сериозна.
До крайност не допущай; толкоз да търпиш,
доколкото ти стига да се убедиш,
как трябва да постъпиш — ти го знайш добре.
Ей иде. Скрий се. Гледай да те не съзре.

ЯВЛЕНИЕ ПЕТО

Тартюф, Елмира, Оргон (под масата)

Тартюф

Вий имали сте нещо да ми съобщите.

Елмира

Да. Нещо тайно. Моля ви се затворите,
не искам пак да ни заварят тука.
(Тартюф затваря вратата и се връща)
Тазсутрешната наша несполука
да бъдем предпазливи ни накарва.
Но днес Дамис тъй ясно ни заварва,
че, вярвайте, уплаших се за вас
и както знаете, се залових тозчас
да го придумвам и да му се моля
да не говори никому. И по неволя,
от страх сама не знаех що да казвам;
но с божията воля, както забелязвам,
утихна всичкото и влезе в своя ред,
сега сме даже по-свободни отнапред.
Мъжа ми не допуща и да се съмнява,
той толкоз ви обича и ви уважава!

А приказките хорски, за да ги избегне,
желае с вас да съм, когато ми прилегне.
И ето за какво аз, без да се страхувам,
тук с вас затворена, свободно си хортувам
и с тази свобода пред вашето лице
ще ви разкрия ясно своето сърце.

Тартюф

Тез думи турят ме в недоуменье.
Вий тази утрин бяхте с друго поведенье.

Елмира

Нема̀ от тоз отказ вий ще се оскърбите?
Тогаз не знаете сърцата на жените!
Не знайте тез сърца какво тогаз усещат,
когато любовта с отбрана я посрещат!
Противим се ний първо — ний сме срамежливи,
но според тази скромност по̀ сме обичливи
и даже любовта да ни плени съвсем,
не можем изведнаж ний да се предадем,
противим се, но нашето лице показва,
че веч сърцето ни не може да отказва;
след туй признание какво желайте веч.
О, аз се впуснах твърде надалеч.
Но вече свършено и няма що да правя,
не молих ли Дамиса аз да не разправя?
Не ви ли със търпение изслушах аз,
когато се в любов признавахте цял час?
Нема̀ аз щях да имам толкова търпенье,
да беше ми противно вашто обясненье?
И ако се старах с усилие голямо
сама да ви попреча в брака с дъщеря му,
туй трябваше да ви покаже явно,
че всичко става от желанье своенравно,
като препятствувам да ви е тя съпруга,
да не деля тогаз сърцето ви със друга.

Тартюф

Вий знайте, че от радост аз ума си губя,
кат чувам тия думи от уста, що любя;
медът на тез уста тъй нежни и прелестни
излива ми в сърцето сладости чудесни,
честта, че съм любим, ме прави упоен,
желанията ви блаженства са за мен;
но моето сърце ви иска позволенье
да се съмнява малко в вашто обясненье,
аз мисля тия думи хитрост са изкусна,
та мисълта за брак с Марьяна да напусна,
но ако искате да бъдем откровени:
не мога да повярвам думи сал безценни,
додето вий на дело ме не уверите,
че любовта ми силна истинно цените
и чрез това да всейте твърдо уверенье
за вашето добро и чисто намеренье.

Елмира

(като кашля, за да даде знак на мъжа си)
Недейте бърза толкоз с любовта,
а съхранете по̀ за дълго нежността.
Направих ви признанье откровено,
не стига ли това; желайте непременно
да дойдем до дела съвсем веч волни,
тогава чак да бъдете доволни.

Тартюф

Не съм достоен аз, затуй се не надявам.
И на словата само мъчно доверявам:
аз трябва да изпитам първом наслажденье,
тогаз не ще да има място за съмненье.
Защото в себе си достойнства не намервам,
затуй на щастието си не вервам;
и невъзможно й инак да се убедя,
освен кога в действителност се насладя.

Елмира

О, боже! Вие сте тирани в любовта!
Започна да ми се смущава и свестта!
Вий с ярост страшна завладявате сърцата!
Вий с сила вземате във плен жената!
На вас съпротивленье кой ще ви окаже,
не давате ни време да въздъхнем даже!
Прилича ли свирепо тъй да се старайте
да стигнете докрай на туй, що го желайте,
и с вашите усилия да унизите
приятните и нежни чувства на жените?

Тартюф

Но ако сещате към мене уваженье,
тогава докажете ми го без стесненье.

Елмира

А как това аз да изпълня мога,
с това нели ще разгневиме бога?

Тартюф

Небето ли е само, дето ще ви пречи?
Това препятствие тук няма сила вече
и вашето сърце да го сдържи не може.

Елмира

Но винаги ни плашат с наказанье божье.

Тартюф

Аз ще разсея тези смешни опасенья
и зная начин да разпръсна тез съмненья,
бог някой наслажденья запретява строго,
но с него да сме в мир ний знаем средства много,
за всяка нова нужда има и наука,
разтегнеш съвестта си — стигнеш до сполука,
заглаждаме ний всяко дело без стесненье,

със чистотата уж на наште намеренья,
аз ще ви съобща, госпожо, тез секрети
и вие следвайте по моите съвети.
Задоволете ме, не бойте се съвсем,
аз всичка отговорност вземам върху мен.
(Елмира кашля по-силно)
Вий кашляте, госпожо.

Елмира

Кашлям и се мъча.

Тартюф

(като подава една кутийка)
Осмелвам се лакрица да ви препоръча.

Елмира

Не, имам силна хрема и не може
лекарство никакво да ми поможе.

Тартюф

О, съжелявам. . .

Елмира

И заслужвам съжаление.

Тартюф

И тъй, разсейте вашето съмненье.
Уверени бъдете — всичко ще се тай,
опасно е това мълвата да не знай,
туй светския скандал го прави неприлично —
а грях не е, кога грешиме тайно-лично.

Елмира

(като кашля пак и чука по масата)
Аз виждам — трябва веч да се отстъпи;
предела на приличьето да се престъпи;

без туй мъжа не се задоволява,
кога се предадем — и той ни се предава.
Мен твърде ми е тежко туй да си позволя
и правя го съвсем не по свободна воля;
но като настоява да му се предам
и кат не мога с друго вяра да му дам,
а трябват доказателства на дело,
то няма що. . . отстъпвам веч всецело.
И ако чрез това престъпък бъде сторен,
то, който ме насилва — той е отговорен:
аз върху съвестта си грях не вземам.

Тартюф

О, да, госпожо, аз греха приемам. . .

Елмира

Вратата отворете — вижте там добре
отнякъде мъжа ми да се не извре.

Тартюф

Защо се вий за него безпокойте?
Аз за носа го водя, вие се не бойте.
Той в наште разговори сладост ще намерва,
ще вижда всичкото, и пак не ще да верва.

Елмира

Добре, но пак разгледайте една минута,
в онези стаи може някой да се лута.

ЯВЛЕНИЕ ШЕСТО

Оргон, Елмира

Оргон

(като излиза изпод масата)
Е, гнусен бил човек, това ще го призная!
Съсипа ме съвсем, главата ми замая.

Елмира

Как! Ти излезе? Скоро да се скрийш!
Не е дошла минутата да се открийш:
потрай, да дойдеш сам до ясни убежденья,
не доверявай само на предположенья.

Оргон

И ада не изригва хора тъй омразни!

Елмира

Постой! Не вярвай още на словата празни,
ти първом убеди се — сетне се гневи;
прибързаш ли — не можеш веч го улови.
(Елмира скрива зад себе си Оргона)

ЯВЛЕНИЕ СЕДМО

Тартюф, Елмира, Оргон

Тартюф

(без да види Оргона)
Като че всичко й склонно с мойто намеренье.
Прегледах стаите на цяло отделенье
и никой няма. . . тържествувам веч. . .
(Когато Тартюф се спуща с разтворени ръце да прегърне Елмира, тя се оттегля и Тартюф вижда Оргона.)

Оргон

Полека! Не отивайте дотам далеч,
не трябваше дотолкоз да се пристрастите.
Кат с вас набожник искахте да ме дарите!
Към изкушение душата му се мами!
За щерка ми се жени — ръшне след жена ми!
Аз първо предполагах, че се той шегува
и че ще почне по-набожно да хортува.

Но доказателства аз повеч не желая,
сега съм убеден, сега го вече зная. . .

Елмира *(на Тартюфа)*

Това, що сторих, бе не според мойте нрави;
принудиха ме те така да се направи.

Тартюф *(на Оргона)*

Как? Вий повярвахте?

Оргон

Той смее да гълчи!
Махнете се от моите очи.

Тартюф

Но мойто намеренье. . .

Оргон

Стига думи празни.
И дома ми сега от вас да се изпразни!

Тартюф

Не, вий да го изпразните се постарайте:
тук аз съм господар; и вие ще познайте,
ще ви покажа, че прибягвате напрасно,
за да се скарате, към средство тъй опасно,
и вий се лъжете, като ме клеветите,
аз зная как да ви накажа за лъжите,
чрез мен нанасяте на бога оскърбленье
и ще получите от мене отмъщенье —
и тез, които да ме гонят се стараят,
ще ги направя всичките да се разкаят.

ЯВЛЕНИЕ ОСМО

Елмира, Оргон

Елмира

Какво ни плаши той? Какво туй всичко значи?

Оргон

Не е шега и той ме страшно озадачи.

Елмира

Какво?

Оргон

Съзнах сега, че глупости направих,
имуществото си на него кат оставих.

Елмира

Приписа му?

Оргон

Да. Грабна всичко той;
но има друго, що ме твърде безпокой.

Елмира

Кое?

Оргон

Ти сетне ще узнаеш. Но да идем
набързо в стаята ми, та да видим
дали е още там едно сандъче,
ако ли го е взел — той много ще ни мъчи.

ДЕЙСТВИЕ ПЕТО

ЯВЛЕНИЕ ПЪРВО

Оргон, Клеант

Клеант

Къде търчите тъй?

Оргон

Че зная ли?

Клеант

Тогаз
ний трябва да се посъветваме тозчас,
да предприемем някакво решенье.

Оргон

Ох, туй сандъче хвърля ме в смущенье;
пред всичко друго то ме най отчайва.

Клеант

Но, моля ви, кажете, що се там потайва?

Оргон

Приятеля Аргос, когото съжалявам,
остави тез неща да му ги съхранявам.
Книжа в сандъчето имàло разни,
от тез книжа секретни и опасни
зависели богатството му и живота.

Клеант

Защо ги връчихте вий на тогова скота?

Оргон

За чиста съвест уж — ми даде той съвет.
На тоз подлец открих му всичкия секрет

и той ме убеди със хитрости безброй
да дам сандъчето да ми го варди той,
та и кога ги някога властта подири,
да мога да откажа — и да няма дири,
да мога с чиста съвест клетва да приема,
че уж сандък с таквиз книжа у мене нема.

Клеант

Да, работата лоша. Дето му дарихте
имота цял и дето тайната открихте,
направили сте, според мойто мненье,
постъпки твърде лековерни, без съмненье.
Той ще ви мъчи много с тез неща в ръцете.
Кат има той имота ви и тез секрети,
да го раздразвате е неблагоразумно,
а трябва да се търси средство по-безшумно.

Оргон

Как хитро се е представлявал за светец,
а пък в сърцето — лицемер, в душа — подлец!
Да го приема с радост в къщата си аз. . .
не вярвам на набожните от този час,
почувствувах към тях ужасно отвращенье
и занапред ще жажда само отмъщенье.

Клеант

Нà, ето пак предавате се на вълненье!
Не можете се спази в тихо настроенье:
не знаете умереност и трайност,
а хвърляте се от една във друга крайност.
Сега признавате го, че от увлеченье
от набожник лъжлив били сте в заблужденье;
но за да си поправите една погрешка,
защо да сторите и друга йощ по-тежка,
та със един човек без съвест и безбожний
да смесвате и хора истинно набожни?

Защото ви измамил някой си лъжец,
прикрит под маската на скромник и светец,
вий мислите, че като него ще са всички,
че няма на света набожник ни едничкий?
Безбожниците нека тъй да оценяват:
преструвката от правда да не отличават;
не бързайте, когато хората цените,
но с всички винаги умерени бъдете.
Пазете се от почести къмто лъжеца,
а истинно-набожния, мъдреца,
почитайте го винаги, не го мразете,
и ако трябва крайност — то да предпочтете
да отдадете почести на лицемерен,
отколкото да мразите един примерен. . .

ЯВЛЕНИЕ ВТОРО

Оргон, Клеант, Дамис

Дамис

Дали е истина, що онзи звяр направил?
Че всичките ви добрини като забравил —
във тези добрини оръжие намерил
и срещу вас за отмъщение наперил?

Оргон

Да, сине мой, и аз скърбя за туй ужасно.

Дамис

О, не, не безпокойте се напрасно.
Аз нему, трайте вий, ушите ще откъсна,
охотата за мщение ще му прекъсна.
За да ви отърва от тази гнусотия,
отивам ей сега да го пребия.

Клеант

И ти постъпваш, истина, като момче.
Поусмири се малко и недей хвърче.
Според законите, с които управляват,
самоуправството го веч не позволяват.

ЯВЛЕНИЕ ТРЕТО

Г-жа Пернел, Оргон, Елмира, Клеант, Мариана, Дамис, Дорина

Г-жа Пернел

Какво е туй? Кажете ми за бога!
Какви са тези ужаси и таз тревога?

Оргон

Таквиз, каквито аз ги видях със очите.
Получих си наградата за добрините.
Приемам сиромах човек с охота в къщи,
поя го, храня го, кат брат мой същи;
и всякой ден отрупвам го с благодеянье
и давам щерка си и всичкото иманье,
а този лицемер проклет с измами
възимал гнусен план да обладай жена ми!
И недоволен пак от тези си злини,
намислил да ме плаши с мойте добрини,
изказал съм му тайни, дал съм му пари
и с тях сега той иска да ме разори;
да ме лиши сега от всичкото богатство,
което му дарих уж в името на братство,
и да ме доведе до също положенье,
отгдето го извадих аз от съжаленье.

Дорина

О, сиромаха!

Г-жа Пернел

Аз не вярвам, сине мой,
таквиз дела ужасни да направи той.

Оргон

Как?

Г-жа Пернел

За добрите хора пускат се слова.

Оргон

Какво желайте вий да кажете с това?

Г-жа Пернел

Че много чудесии ставаха у вази
и нямаше един Тартюфа да не мрази.

Оргон

Що общо има таз омраза с мойта реч.

Г-жа Пернел

Сто пъти в детството ти казвала съм веч:
че винаги преследват добродетелта,
завистниците мрат, но не и завистта.

Оргон

Но туй се не отнася до въпроса пак!

Г-жа Пернел

Надумали са ви лъжи за тоз челяк.

Оргон

Но казах ви, че сам го видях със очите.

Г-жа Пернел

Злословците са твърде хитри на лъжите.

Оргон

Но вий ме сърдите. Аз казах ясно,
че го заварих в престъпление ужасно.

Г-жа Пернел

Езиците отрова пускат ежечасно,
от тях ще се завардваш ти напрасно.

Оргон

Не мога да ви разумея препирните.
Видях го, чухте ли: видях го със очите,
разбрахте ли: видях го. За да го узнайте,
нема да кряскам на ушите ви желайте?

Г-жа Пернел

О, боже! Външността ни лъже често нас;
щом видим нещо, да не вярваме завчас.

Оргон

Аз кипвам веч!

Г-жа Пернел

Къмто лъжливи подозренья
сме склонни и добрите намеренья
тълкуваме ги лошо.

Оргон

За благодеянье
тогава да приема гнусното желанье
жена ми да целува.

Г-жа Пернел

За да кажеш,

че той е виноват, то трябва да докажеш.
За да се убедиш, изисква да се чака.

Оргон

Но, боже мой, след туй какво се още сака?
Нема да чаках да захване веч
пред мен. . . Е караш ме да ида тъй далеч.

Г-жа Пернел

Кат виждам неговото явно благочестье,
не мога да допусна, че това безчестье,
което казвате, ще стори той.

Оргон

Ах, да не бяхте моя майка, боже мой,
то би ви наговорил много във гнева си.

Дорина *(на Оргона)*

Сега изплащате на другите греха си:
вий нам не вярвахте, сега и вам не вярват.

Клеант

Те времето си в глупости прекарват,
когато трябва вече мярка да се вземе
и против тез заплашванья да се не дреме.

Дамис

Нема безсъвестника чак дотам ще иде?

Елмира

Неблагодарността му явно ще се види,
затуй не вярвам аз да си допусне той. . .

Клеант *(на Оргона)*

Ба, туй едва ли ще го безпокой.
Със вашия имот и вашите секрети

той има веч добро оръжие в ръцете
и като го разсърдите — за отмъщенье
той може да ви тури в трудно положенье
и всичкото това кат знаехте вий сам,
не трябваше да го раздразвате дотам.

Оргон

Да, истина. Сега какво да правя?
Тогава не можах гнева си да подавя.

Клеант

Желал бих между вас, да се старайте вий,
поне за лице мир да се възстанови.

Елмира

Че имал срещу нас тез данни да би знала,
да вдигам онзи шум аз би се побояла.

Оргон

(на Дорина, като вижда, че влиза г. Лоял)
Попитай оногова що желае, кой е?
Сега намерил време да ме безпокои.

ЯВЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

Оргон, г-жа Пернел, Елмира, Мариана, Клеант, Дамис, Дорина, г. Лоял

Г. Лоял

(към Дорина, на дъното на сцената)
А! Добър ден! Кажете, че човек един
желае да говори с ваший господин.

Дорина

Сега той има гости, много е зает,
съмнявам се, че вий ще бъдете приет.

Г. Л о я л

Не вярвам господаря ви това да стори;
ще имам с него аз приятни разговори.

Д о р и н а

А вашто име как е?

Г. Л о я л

Вий кажете само,
че мен Тартюф ме праща тук до милостта му.

Д о р и н а *(на Оргона)*

Кажа ми тоз човек, по начин най-приятен,
че тук за работа е от Тартюфа пратен,
благоприятна вам.

К л е а н т *(на Оргона)*

Да видиме тогаз
какъв е тоз човек и що желай от вас.

О р г о н *(на Клеанта)*

А ако е изпратен тук за примиренье,
какво ли да държа тогава поведенье!

К л е а н т

Не трябва твърде много да се колебайте,
щом той поиска мир, и вий го пожелайте.

Г. Л о я л *(на Оргона)*

Здравейте, господине, бог да ви запазва
и тези, що ви вредят, строго да наказва!

О р г о н *(тихо на Клеанта)*

Тез блага думи оправдават мойто мнение,
че работата ще клони към помирение.

Г. Л о я л

Мен вашата фамилья винаги се прави,
аз по-напред съм бил служител при баща ви.

О р г о н

С стеснение признавам, драгий господине,
че не познавам вас, нито пък вашто име.

Г. Л о я л

Наричам се Лоял, в Нормандия роден,
до чин съдебен пристав веч съм повишен.
Четиресет години с божьето желанье
изпълням службата си с честност и старанье.
Сега дойдох при вас, със ваше позволенье,
за да ви предявя едно постановленье.

О р г о н

Как! Вий дойдохте?. . .

Г. Л о я л

Но не се сърдете.
Решението само скоро изпълнете.
Да се изпразни час по-скоро тази къща
от вас и от семейството ви също.
И да се предаде на същий притежател.

О р г о н

Да си изляза аз?

Г Л о я л

Да, драгий мой приятел,
таз къща, на съмнение не подлежи,
на господин Тартюфа веч принадлежи.
Имотът ви на името му се й пренесъл

според един контракт, когото съм донесъл,
законен акт, неподлежащ на спор.

Дамис *(към Лоял)*

С каква безочливост той води разговор.

Г. Лоял *(на Дамиса)*

Аз нямам, господине, работа със вас,
(като показва Оргона)
а с милостта му: оставете ни тогаз
да си говорим; той закона уважава
и няма на властта да се съпротивлява.

Оргон

Но...

Г. Лоял

Да, не вярвам аз нито за милиони
да се опрете на държавните закони,
надявам се — ще траете с търпенье,
догде изпълня тук съдебното решенье.

Дамис

Връх вашта мантия, за тези думи благи,
заслужвате си няколко тояги.

Г. Лоял *(на Оргона)*

Кажете на сина си, моля, да мълчи
или излезе. Ако пак ми загълчи,
ще бъде призован към отговор формален.

Дорина *(настрана)*

Лоял по име уж, но май не е лоялен.

Г. Лоял

Към вас, почтени хора, аз съм деликатен,

туй дело взех върху си като дълг приятен,
да ви помогна нещо с някои услуги;
да бяхте имали вий работа със други,
що нямат към вас кат мене уваженье,
то щеше да възникне недоразуменье.

Оргон

Какво повеч от туй: да гонят домакина
от собствения дом.

Г. Лоял

Но време още има;
до утре рано мога срок да ви отстъпя
и веч тогаз към изпълненье ще пристъпя.
Нощта с дестина души тука ще прекарам,
ни шум, ни главоболье няма да докарам
и за формалност само ще ми предадете
ключовете от портата в ръцете.
За вашето спокойствье сам аз ще се боря
и туй, що е излишно, няма да го сторя.
Но утре рано вий се пригответе
оттука всичките неща да изнесете.
За да помогнат, аз избрах все силни хора
и те ще изнесат нещата ви на двора.
Аз върша туй, което ще е вам угодно,
но пък в замен на мойто действье благородно
желая вий да се разпоредите
на изпълнението ми да не вредите.

Оргон *(настрана)*

При всичкия ми недостатъчен имот
сто златни дал бих само този скот,
за удоволствие, по мутрата несвястна
с една плесница здрава да го плясна.

Клеант *(тихо на Оргона)*

Потрайте, дръжте се.

Дамис

Не може се търпи
такваз безочливост. . . ръката ме сърби.

Дорина

Гърбът ви, господин Лояле, търси
със няколко тояги да се поизтърси.

Г. Лоял

А вас за тези думи могат да накажат;
в съдилищата вече жените ги не важат.

Клеант *(на Лояла)*

Е, доста, господине, стига, престанете,
таз книга ни предайте и се веч махнете.

Г. Лоял

До виждание. Господ с радост да ви плаща!

Оргон

Да порази и теб, и оня, кой те праща.

ЯВЛЕНИЕ ПЕТО

Оргон, г-жа Пернел, Елмира, Клеант, Мариана, Дамис, Дорина

Оргон

Сега видяхте ли, че аз съм имал право?
След тази сцена убедихте ли се здраво,
че той бил человек без съвест и без чест?

Г-жа Пернел

О, аз се смаях, паднах като във несвест.

Дорина *(на Оргона)*

Не се оплаквайте, напусто го вините;
напротив, тук му се показват добрините.
Любов към ближния го тука ръководи:
богатството той знай, че към развала води,
и затова ви взема всичко без стесненье,
за да не пречи в вашето душеспасенье.

Оргон

Мълчи. Не бъркай се, когато ний говорим.

Клеант *(на Оргона)*

Сега да се съветваме какво да сторим.

Елмира

Постъпката му с мене вий я разгласете
и силата на акта с туй унищожете.
Щом стане явно неговото поведенье,
едва ли ще успей той в своето решенье.

ЯВЛЕНИЕ ШЕСТО

Валер, Оргон, г-жа Пернел, Елмира, Клеант, Мариана, Дамис, Дорина

Валер

Известье нося — то ще ви безпокои,
но ще го кажа: вам опасност предстои.
Един приятел, в твърде близко с мен сношенье,
кат знае моето към вази уваженье,
каза ми в името на нашта дружба тесна
един секрет, със който силно ме постресна.
Беда ужасна е повиснала над вас,
ще трябва веч да бягате тозчас.
Подлеца, който ви държеше в заблужденье,

пред краля се явил срещу ви с донесенье,
в ръцете му успял, проклетника, да връчи
книжа престъпни и едно сандъче,
които силно ви компрометират,
и в тез неща престъпност някаква намират,
не зная именно в какво ви обвиняват.
Но след доноса изведнаж решават
Тартюфа и един чиновник тук да пратят,
за да ви хванат и в тъмницата изпратят.

Клеант

Нà, ето с тез оръжья гнусното създанье
желай да завладее вашето имане.

Оргон

Човека е една проклета животина.

Валѐр

Опасно е, не се бавете; време мина.
Файтона ми ви чака веч на двора,
донесох и за път хиляда луидора.
Недейте губи време: злото ще ви свари.
Със бягство отвърнете грозните удàри.
С вас заедно и аз ще бъда във колата,
догдето веч съвсем избегнете бедата.

Оргон

Безкрайно съм ви задължен за таз услуга,
за благодарност трябва ми минута друга,
ще моля господа да ми помогне сам
така да ви отслужа, както аз си знам.
Прощавайте: и вий за мен се погрижете. . .

Клеант

Ще се погрижим, брате мой; вървете. . .

ЯВЛЕНИЕ СЕДМО

Тартюф, един чиновник, г-жа Пернел, Оргон, Елмира, Клеант, Мариана, Валер, Дамис, Дорина

Тартюф *(като спира Оргона)*

А, стойте, стойте, не ходете надалеч,
защото мястото ви е готово веч:
сам краля ни е пратил, вий сте под арест.

Оргон

Подлец, ти веч се косна и до мойта чест.
И с тоз удар, разбойник, кат ме разрушаваш,
ти всички подлости си с него увенчаваш!

Тартюф

От ваште думи малко ще се оскърбя,
научен съм за име божье да търпя.

Клеант

Умереност голяма, трябва да призная.

Дамис

Безсрамника със име божье си играе!

Тартюф

Палете се, от туй се аз не раздразявам,
аз мисля само своя дълг да изпълнявам.

Мариана

Вий с туй ще придобиете голяма слава
и тази длъжност много честност ви придава.

Тартюф

И всяка длъжност е съгласна със честта,
когато се налага от властта.

Оргон

Не помниш ли, неблагодарник, помощта,
с която те избавих от сиромашта?

Тартюф

Да, помня тез услуги, кой ще ги откаже,
но кралевския интерес за мен по̀ важи
и тази свята длъжност който нарушава,
и моята признателност с туй заглушава;
за краля аз ще жертвувам жена, имот,
родители, другари, целия живот.

Елмира

Ах, лицемер!

Дорина

И как изкусно се прикрива
под маска на душа благочестива!

Клеант

Но ако сте готови всичко да дадете
от преданост към краля, даже да умрете,
защо таз преданост тогаз я проявихте,
когато се с Елмира в низост уловихте.
защо вий не направихте доноса свой,
преди — водим от чест — да ви изгони той?
Аз няма да ви карам да унищожите
тоз акт, чрез който му заграбихте парите,
но за престъпник като сте го днес почели,
защо сте му имота вий отнели?

Тартюф (*на чиновника*)

Кажете да мълчат; замайват ми свестта.
И изпълнявайте си веч заповедта.

Чиновникът

Благодаря, напълно с вас се съгласявам,
че трябва мойта заповед да изпълнявам;
и затова вървете подир мен тозчас,
в затвора е готово мястото за вас.

Тартюф

За мен ли, господине?

Чиновникът

Да.

Тартюф

Защо в затвора?

Чиновникът

Не считам за потребно да ви отговора.
(*на Оргона*)
Сега се успокойте, мина крамолата,
нас крал ни управлява, враг на клеветата,
крал, който със очи сърца ни угадава,
и кой на лицемерите се не поддава.
Той има проницателност в душата,
той вярно определя винаги нещата.
Той никога се в нищо не увлича.
Разсъдъка му крайностите не обича.
На скромни и благочестиви чест отдава,
но никой път се сляпо не предава;
за всички честни хора е с сърце прекрасно,
а лицемерите ги мрази най-ужасно.
И тоз нещастник, вместо краля да измами,
самичък в примките му се подмами
и краля с вещия си поглед е открил
тез подлости, които тоз е крил.
Той обвинявал вас, а себе си предал

и господаря ни го сам узнал,
че той един подлец ужасен бил
и досега под чуждо име се е крил,
от низките деянья, що е той направил,
от няколко томове труд се би съставил.
Монарха го е укорявал в същий час
за черната неблагодарност къмто вас.
И най-подир, пред вас за да го унижа,
проводиха ме тука да го придружа,
да видим докъде ще стигне подлостта му
и вие да се запознайте с личността му.
И акта, с който целия имот ви взема,
пред вас от него трябваше да го отнема,
но вий да сте спокойни: за унищоженье
на този акт е дадено разпореженье;
и краля ви прощава, дет сте съгрешили
и тайните книжа другарски сте укрили,
защото вий това сте сторили по дружба.
Прощава ви за прежната ви вярна служба,
за да покаже, че умей да оценява
и за добри дела да наградява;
че винаги заслугите цени
и помни ясно всички добрини.

Дорина

Велик е бог!

Г-жа Пернел

Олекна ми завчас!

Елмира

Чудесен край!

Мариана

И кой очакваше от нас.

Оргон

(на Тартюфа, когото чиновникът извожда)
Огледай се, проклетник!. . .

ЯВЛЕНИЕ ОСМО

Г-жа, Пернел, Оргон, Елмира, Мариана, Клеант, Валер, Дамис, Дорина

Клеант

Брате мой, недей,
не унижавай се пред тоз злодей.
И без това печална му е участта,
не умножавай мъките на съвестта,
но пожелай му към добро да се обърне
и добродетелта отново да прегърне,
кат си очисти от порок душата,
дано и краля му смекчи съдбата;
и ти иди при краля и благодари
за тези милости, с които те дари.

Оргон

Да, истина, туй няма да забравя,
това е първи дълг, когото ще направя.
След тази длъжност друга пък настъпя —
пред общото желанье с радост ще отстъпя
и на Валера давам мойта Мариана
за неговата честност и добра отхрана.

ИЗ «ОТЕЛО»

(от Шекспир)

Баща ѝ ме обичаше и често
у тях си ме зовеше; неведнъж
ме е той карал аз да му разправям
историята на целий си живот —
за битките, за мъчните обсади
и изненади, що съм преживял.
И аз разказвах всичко, от невръстни
детински дни до тоз до него час —
когато той желаеше да слуша.
Разказвах аз за всичките неволи
и бедствия по суша и море;
в пролома как избягнах от смъртта,
що висеше над мен, едвам на косъм,
как паднах в плен и как отпосле бях
продаден в робство; как се отървах. . .
Разправях му къде какво съм срещал
във моите скиталчества: за пещерите,
безплодните пустини, страшни бездни,
за планини, конто с върхове
небо засягат, и за канибали,
които помежду си се ядат,
за дивото атропофагско племе,
за хората, чиито рамена
високо над главата им стърчат.
Във всяка моя дума Дездемона
се вслушваше и виждах всякой път,
когато я домашните ѝ грижи
отделяха от нас, а то бе често,
прибързваше да ги завърши тя
и пак при нас дохождаше да слуша
разказа ми. Аз забелязах туй,
извардих миг пригоден и изкусно
изкъснах из сърцето ѝ молба,
да ѝ разкажа в ред за всичко, що
без свръзка тя бе чула дотогаз.
И ази ѝ разказвах и видях
в очите ѝ с възторг сълзи, когато
разправях за безчетните и страшни
нещастия на моя млад живот.
Когато свърших, тя за моя труд
възнагради ме със безброй въздишки;
кълна ми се, че туй е дивно, чудно
и скръбно, да, неизразимо скръбно —
че тя сама би по-добре желала
да го не знае, но желала би
такваз да я е бог създал, а после
благодари ми, кат при туй прибави,
че ако би да имам аз приятел
залюбен в нея — доста е това,
що ѝ разказвах, той да ѝ разкаже,
и тя го би обикнала. Тогава
открих ѝ ази моята любов.
Обикна ме за мойте мъки тя,
аз нея за сподялата към тях.
Вий чухте вече със какви магии
съм сторил туй. . . Но ето я, тя иде —
попитайте и нея.

БЕЛЕЖКИ

Поместените в настоящия том преводи са в по-голямата си част непознати на съвременния читател. С няколко изключения те не са включвани в досегашните издания на съчиненията на Алеко Константинов. Наистина, пристъпвайки през 1901 г. към първото издание на неговите съчинения, Пенчо Славейков съобщава в краткия предговор, че в третия том ще бъдат събрани стихотворенията и преводите на писателя, но този том — неизвестно по какви причини — остава неиздаден. Едва през 1957—1958 г. в предприетото от «Български писател» двутомно издание на съчиненията на Алеко Константинов под редакцията на Т. Тихов и Л. Кацкова са поместени няколко негови превода: на поемите «Бахчисарайски фонтан» от Пушкин, «Демон» от Лермонтов и «Кой е строил железния път» от Некрасов, както и първото действие от комедията «Тартюф» на Молиер (по-късно изданието е препечатано още два пъти — през 1970 и 1974 г.).

Поставяйки си тук за цел да представим по възможност пълно стихотворните преводи на Алеко Константинов, трябва преди всичко да отбележим, че неговата дейност като преводач е все още недостатъчно проучена. Изследователите на живота и творчеството му разглеждат главно онези преводи, които сам той посочва в кратката си автобиография: на поемите «Полтава» и «Бахчисарайски фонтан» от Пушкин, на «Беглец» и «Демон» от Лермонтов (последната преведена заедно с Пенчо Славейков), на част от поемата «Руските жени» от Некрасов, на драмата «Отче наш» («Le Pater») от Франсоа Копе и на комедията «Тартюф» от Молиер — всичките публикувани в сп. «Библиотека Свети Климент» през 1888—1891 г., както и поместения под наслов «Чергари» в сп. «Българска сбирка» през 1894 г. превод от Пушкиновата поема «Цигани». Към тези посочени от самия Алеко преводи обикновено се прибавят и два други превода, също напечатани в «Библиотека Свети Климент» — на стихотворението «Спор» от Лермонтов и на поемата «Кой е строил железния път» от Некрасов (първият напечатан с подпис: А. К., а вторият — без подпис, но смятан единодушно от съвременниците като дело на Алеко Константинов). Известен е и още един негов превод — на комедията «Партиите в Монако» (с оригинално заглавие» «Rabagas») от Викториен Сарду, обнародван през 1893 г. в отделна книга като премия на сп. «Мисъл», но той в случая не представлява за нас интерес, тъй като в съчиненията на писателя включваме, както това е прието, само стихотворните преводи.

Трябва специално да се подчертае, че Алеко Константинов е един от пионерите на художествения превод в България. Той се нарежда непосредствено след възрожденските първомайстори на преводаческото изкуство П. Р. Славейков, Л. Каравелов и Н. Бончев, в редицата на такива вещи и заслужили преводачи като Иван Вазов, К. Величков. П. П. Славейков, К. Христов и Д. К. Попов, които още в първите десет-петнадесет години след Освобождението съумяват да отворят прозорец за българина към шедьоврите на световната поезия.

[illegible] се опита в областта на превода Алеко Константинов прави още като ученик в Южнославянския пансион в Николаев. Седемнадесет-осемнадесет годишен бъдещият автор на «Бай Ганьо» превежда Шекспировия «Отело» (от този превод днес е познат само един малък фрагмент, цитиран от Пенчо Славейков в биографичния очерк за Алеко). Може да се предполага, че по същото време или малко по-късно той предприема и други преводи, но те са останали засега неизвестни.

Истинската си преводаческа дейност Алеко Константинов започва обаче след 1888 г., когато на страниците на сп. «Библиотека Свети Климент» се появяват един след друг споменатите по-горе преводи: в кн. 4 — «Полтава» от Пушкин и «Спор» от Лермонтов, в кн. 5 — «Беглец» от Лермонтов, в кн. 6 — «Бахчисарайски фонтан» от Пушкин, в кн. 7 «Руските жени» от Некрасов, в кн. 8 и 9 «Демон» от Лермонтов, в кн. 10 «Отче наш» от Франсоа Копе, в кн. 13—14 «Тартюф» от Молиер, в кн. 15 «Кой е строил железния път» от Некрасов. Чрез тези преводи Алеко Константинов печели своята литературна известност. По онова време «Библиотека Свети Климент» е едно от най-добрите наши списания. Тук сътрудничат известни и отдавна утвърдени писатели, като П. Р. Славейков, И. Вазов, К. Величков, П. П. Славейков и Ст. Михайловски. Създадено като орган на дружеството «Свети Климент», което имало за задача «издирването и разпространението на полезни знания в народа и развитието на неговия вкус», списанието е давало широко място на преводната литература: наред с преводите от най-известните руски писатели Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Толстой, Чехов и др. тук срещаме произведения и от редица западноевропейски автори: Петрарка, Байрон, Р. Бърнс, Лонгфело, Дикенс, Гьоте, Хайне, Мопасан, Юго, Флобер, Зола, Алфонс Доде. Няма съмнение, че сп. «Библиотека Свети Климент» изиграва извънредно важна роля за изявата на Алеко като преводач — до 1891 г., когато то спира да излиза, тук са напечатани в негов превод повече от 6000 стиха.

Може да се каже, че стихотворните преводи на Алеко Константинов са били посрещнати много добре от съвременниците. Показателно е, че още първият му публикуван превод — на Пушкиновата поема «Полтава» — е отбелязан с възторжен отзив от известния на времето критик П. Пешев (сп. «Искра», г. II, 1889—1890, кн. 2, стр. 197—198). «Г. Алеко Константинов — подчертава критикът — е сполучил да предаде на български език хубостите на Пушкиновата поезия. Такъв превод, какъвто е направил преводача на «Полтава», може да бъде извършен само от писател, който сам е поет и поради това може напълно да прочувствува и да се въодушеви от Пушкиновата поезия.» За успеха на същия превод говори по-късно и Пенчо Славейков в своите «спомени и бележки» за Алеко Константинов, поместени като увод към първото издание на неговите съчинения: «Сполуката на този пръв дебют — бележи той — проби пътината, по която Алеко тръгна, за да излезе на широкия писателски път. След «Полтава» се изнизаха цял ред други преводи, които засега са най-добрите поетически преводи на български» (А. Константинов, Съчинения, т. I, С., 1901, стр. XXX). Независимо от някои критични бележки и препоръки Иван Вазов дава на страниците на сп. «Денница» (г. I, 1890, кн. 10, стр. 475—478) много добра оценка за превода на Лермонтовия «Демон», подчертавайки, че подир художествените преводи на Д. К. Попов той държи първо място в «Библиотека Свети

Климент». «Преводачите на «Демон» — заявява той, — прочее, трябвало е да срещат и побеждават неодолими мъчнотии в работата си, да издържат упорна борба от труд и търпение, за да ни дадат каква-годе идея за гранитния и ефирно прозрачен стих на Лермонтова. Признаваме, че те са направили всичко онова, което при сегашната форма и степен на развитие на литературний ни език, е могло да се направи в тоя случай» (вж. И. Вазов. Събрани съчинения, т. 20, С., 1979, стр. 82—86). При друг случай (в писмо до С. С. Бобчев и М. Маджаров от март 1894 г.) Вазов се отзовава много добре за Алековия превод на Пушкиновата поема «Цигани» (вж. И. Вазов. Събрани съчинения, т. 21, С., 1979, стр. 175, 431). Много по-късно в статията си «Първото ми познанство с Алеко» Т. Г. Влайков разказва за отличното впечатление, което са му направили на времето Алековите преводи (вж. ед. лист «Алеко Константинов», С., 1940, стр. 3). В друга своя статия «Пушкин в България», написана по повод Пушкиновата стогодишнина, след като прави критичен преглед на съществуващите преводи на български език от великия руски поет, Пенчо Славейков подчертава: «Освен преводите на Алеко Константинов, преводи добри, но не и хубави, всички други са позорна подигравка с Пушкиновите произведения и с българския език» (сп. «Мисъл», г. IX, 1899, кн. 6, стр. 572). А първият биограф на Алеко Константинов М. Увалиев отбелязва, че неговите преводи са «направени с едно майсторство, каквото рядко отличава други наши стихотворни преводачи» (М. Увалиев, Алеко Константинов. Пловдив, 1900, стр. 4). Взискателният критик д-р Кръстев също се изказва твърде ласкаво за преводите на Алеко Константинов, като ги поставя между най-добрите поетически преводи в нашата литература, при това не само за времето си. «Поетическите преводи на Алека — подчертава той — покрай недостатъците, присъщи на всяка първа работа, имат това качество, че предават в голяма степен духа на оригинала. В това тяхно качество е тяхната цена. Грешките спрямо текста на оригинала всеки школник може да открие и всеки литературен критик да поправи, но само сродният гений може да долови духа и да го предаде в родна реч» (В. Миролюбов. Алеко Константинов. Литературен силует. Тутракан, 1907, стр. 14). Приблизително по същото време в издаваното от Ана Карима списание «Нова струя» е поместена анонимна статия под наслов «Развитието на художествената ни литература от Освобождението до днес», където също се дава извънредно висока оценка на преводите на Алеко Константинов: «За преводната ни литература — четем тук — «Библиотеката Свети Климент» е оставила богати влогове, особено с преводите на Ал. Константинов на едни от по-едрите и хубави произведения от Лермонтова и Пушкина («Полтава», «Бахчисарайски фонтан», «Спор», «Демон»). Който иска да усети Пушкина — лекия му, плавен стих, цветистия език, той ще го усети напълно в тия преводи на Алека. Както и в оригинала, така и тук думите се нижат неизнасилвани, стихът се лее волно и тъй леко, като че ли както за самия автор, така и за преводача тая реч е била вродена» (сп. «Нова струя», г. I, 1906—1907, кн. 2, стр. 76—77). Косвено указание за успеха на преводите на Алеко Константинов е и обстоятелството, че през 1895—1896 г., само няколко години след поместването им на страниците на «Библиотека Свети Климент», те са били преиздадени в отделни книжки от поредицата «Библиотека за мало и голямо» (№№ 4, 5 и 6). Признание за качествата на Алековите преводи е също и фактът,

че двете преведени от него драми «Отче наш» и «Тартюф» са били поставени с успех след смъртта му на сцената: първата през 1899 г. от известната столична трупа «Сълза и смях» (вж. И. Попов. Миналото на българския театър. Спомени и документи, т. 2, С., 1942, стр. 717). а втората в Народния театър през 1904—1909 г. и през 1919—1922 г. (вж. Сн. Гълъбова и И. Гърчев. Летопис на Народния театър «Иван Вазов». 1904—1970. С., 1971, стр. 9—10, 164—165).

Трябва обаче да отбележим, че през 20-те години се явяват и някои отрицателни оценки за преводите на Алеко Константинов. В статията си «Лермонтов у нас» Малчо Николов, като разглежда съществуващите дотогава преводи на Лермонтови творби, се изказва твърде критично за трите Алекови превода. За «Демон» той отбелязва: «Преводът на Алеко Константинов поне е свободен от грубите грешки и безсмислици на някои от разгледаните преводи. Нещо повече: в отделни места той не е лишен от известна поетичност. Но, общо взето, той стои твърде далече от оригинала и с малко изключения е или бледно, безцветно копие от него, или пресилено ярка олеография. Най-характерните моменти, в които поетическата мощ на Лермонтова се проявява в пълния си размах, не са сполучливо предадени от Константинова. Нему не достига най-важното: силно творческо въображение и онзи поетически огън, който обуславя патоса на Лермонтовата поезия.» Още по-критичен е Малчо Николов при характеристиката на превода на поемата «Беглец»: «Характерното в поемата — атмосферата на суровите и жестоки нрави у воинствените планинци — не се чувствува в превода, който е неточен, на много места пресилен и нерядко съвсем нескопосен.» Според Малчо Николов Алековият превод на стихотворението «Спор» «с малки изключения е изтрито и избледняло копие на пълното с движение и колорит Лермонтово стихотворение; нито ширината и величието на картините, нито източната нега и неподвижност са изразени поне отчасти от Алеко Константинов» (М. Николов. Лермонтов у нас. — Училищен преглед, г. XXI , 1922, стр. 256—260, 418—420).

Очевидно е, че оценката на Малчо Николов за Алековите преводи на трите Лермонтови творби е прекалено строга и дори несправедлива. Съпоставяйки педантично превода с оригинала, той фактически отрича почти всички дотогавашни преводи на Лермонтови произведения на български — като се почне от преводите на П. Р. Славейков, И. Вазов, К. Величков и Д. К. Попов и се стигне до тези на К. Христов, Д. Бояджиев, Ст. Чилингиров, Л. Стоянов и Д. Бабев. Твърде показателно е и неговото заключение: «Като изключим някои от преводите на Вазова, превода на «Бородино» от К. Христова, «Майчина песен» от Пенча Славейков и посочените места в превода на «Демон» от Алеко Константинов, които, макар и неточни, поне сами по себе си имат известна поетична цена, останалите преводи, освен че са лишени от какъв да е поетичен лъх, са в голямата си част неграмотни, пълни с груби грешки и безсмислици. И при всичко, че те говорят за известни интереси към творенията на руския поет, за жалост, почти нищо не загатват за тяхната своеобразна сила и хубост» (цит. съч., стр. 437—438).

Повече внимание заслужава може би критиката на Боян Пенев за Алековите преводи. В своята статия «Литературните отношения и оценки на Алеко Константинов», поместена в сп. «Златорог» (г. VIII, 1927, кн. 4, стр. 151—163), той направо отрича каквито и да

било постижения на Алеко като преводач, обвинявайки го, че «никъде в преводите си не проявява развит естетически усет», че «поезията и вътрешната музика на оригинала остават за него чужди» и че «във формално отношение стихът му не издържа критика». Боян Пенев развива по-подробно своята концепция в една непубликувана работа под наслов «Алеко Константинов като преводач», съставяща глава II от незавършената монография върху живота и творчеството на писателя (Научен архив на Българската академия на науките, ф. 37, оп. 1, а. е. 717, л. 1—26). «Поетическите преводи на Алека — заявява той, полемизирайки с д-р Кръстев, — са твърде несполучливи. Много преувеличено би било да кажем, че «те предават в голяма степен дъха на оригинала». А същинско заблуждение е да се твърди, че Алеко при превеждането е проявил гений, сроден на гения на Пушкина и Лермонтова. . . Не само от оригиналните произведения, но и от преводите на Алека ние се убеждаваме, че той е бил лишен от по-значително поетическо чувство, поетически вкус — виждаме още веднъж, че той не е поет и няма чувство за същността на поетическата реч и изобщо за поетическото изображение. Алеко не долавя поезията на произведенията, които превежда — тая поезия минава незабелязана за него. Както повечето български преводачи, и той не излиза от едно по-дълбоко вживяване в оригинала — превежда твърде грубо, прозаично, пропуща важни поетически нюанси, художествени образи, музикални форми. При това неговият стих е прозаичен и звучи твърде банално. Той няма чувство за думите, с които си служи, за да създаде един стих — стихът у него не възниква като резултат от поетическо вдъхновение, в него той не влага поетическо преживяване — и това свидетелствува за голямо безвкусие. Твърде често Алеко си служи с най-прозаични изрази, с най-неуместни думи, пресилени или банални, такива думи, които изведнъж внасят груба дисхармония в стиховете и отдалечават, отчуждават превода от оригинала» и т. н., и т. н. За да обоснове своите твърдения, по-нататък Боян Пенев подлага на подробен анализ първия Алеков превод — на Пушкиновата поема «Полтава». Този анализ обаче не е изграден върху принципите на обективната и безпристрастна критика, а е изцяло подчинен на една предпоставена теза — на всяка цена, с всички възможни средства да се отрекат постиженията на Алеко Константинов като преводач, — което пък е в системата на една друга по-обща и още по-невярна тенденция: да се омаловажи цялостното му литературно дело, да се заличи името му от списъка на класиците на българската литература и да се постави в редицата на посредствените писатели, които следва да бъдат обречени на вечна забрава, на писателите, лишени от талант и вдъхновение.

Тук няма да изясняваме причините, които доведоха Боян Пенев, един от нашите най-добри литератори в миналото, до това погрешно становище. Ще отбележим само, че то — за щастие — не остави следа в българската литературна наука. Никой от нашите литературни историци, които след това по един или друг повод са изразявали отношение към Алековите преводи (М. Арнаудов в очерка си за Алеко Константинов, Г. Цанев в «Страници от историята на българската литература» и др.), не сподели тази грубо тенденциозна и невярна по същество концепция. Явиха се дори гласове в защита на Алеко Константинов. Само няколко месеца след публикуването на статията на Боян Пенев в сп. «Златорог» критикът Иван Радославов, редактор на сп. «Хиперион», излезе с полемична статия под наслов

«Алеко Константинов тенденциозно осветлен» («Хиперион», г. VI, 1927, кн. 7, стр. 298—302), където даде висока оценка на неговите преводи. «Не издържали — писа той — критика преводите на «Полтава», «Демон», на «Цигани», «Бахчисарайски фонтан», «Тартюф»! Преводи: свежи, сочни, вдъхновени, ненадминати и до днес!» Същевременно И. Радославов посочи, че работата на Б. Пенев е подплатена «с една преднамереност в преценката, която й придава характер на полемична бележка за някой съвременник, а не страничка от историко-литературно изследване на една от най-изпъкналите фигури в нашия духовен и литературен живот». «Защото данните — подчерта той, — колкото ги има там, фактите, които се изнасят, трябваше да бъдат изложени така, че самият читател да може да дойде до заключението, което авторът бърза да му внуши чрез своето предубеждение. Чувствува се, че безстрастният, но затова пък върховно справедлив дух на историческата правда не е вдъхновявал и ръководил перото на академика изследвач. Боян Пенев пише своя етюд с нескрито намерение да внуши на читателя две неща: че Алеко Константинов е бил почти лишен от каквато и да е култура и че, поради това или не, не се вижда съвсем ясно, е, разбира се, един твърде посредствен писател.» По-нататък в своята работа И. Радославов убедително опровергава тезата на Боян Пенев за слабокултурността на Алеко Константинов и за неговия «случаен литературен вкус», подкрепена с факти от рода на тези, че превеждал пиеси от второстепенни писатели като Франсоа Копе и Викториен Сарду, а не ценял автори като Пол Бурже например — теза, сама по себе си несъстоятелна и антиисторическа.

Срещу отрицателното становище на Боян Пенев за преводите на Алеко Константинов възразява няколко години по-късно и съветският литературовед акад. Н. С. Державин в третата глава «Алеко Константинов като преводач на руски автори» от своето монографично изследване за живота и творчеството на писателя («История болгарской литературы, т. III, Эпоха промышленного капитализма, вып. 2, Алеко Константинов. М.—Л., 1936, стр. 51—66). След като подлага на критичен анализ едно след друго седемте преведени от Алеко Константинов произведения от руски автори, съветският учен заключава: «Правейки равносметка от изследването на преводаческата дейност на Алеко Константинов, разгледана по необходимост само в рамките на руските автори, трябва още веднъж да подчертаем, че със своите преводи, в по-голямата си част напълно задоволителни, Алеко Константинов направи голям принос в българската художествена литература, като извърши в тази област голяма работа и същевременно прояви голямо стихотворно майсторство. Като преводач на забележителни произведения на руски поети-класици Алеко Константинов трябва да бъде поставен наред с най-добрите и най-талантливите български автори-преводачи. Ако Алеко Константинов не винаги е успявал да се справи с тънкостите на художествения образ или с емоционалната изразителност на такъв изключителен художник като Пушкин, то това е преди всичко обусловено от българския поетически език, който по това време (началото на деветдесетте години) е правел чрез творчеството на Иван Вазов едва първите крачки в своята литературно-художествена обработка. Българската поезия по това време не е имала още нито Пенчо Славейков, нито Яворов, нито Кирил Христов; те по-късно от Алеко Константинов постигнаха в своето стихотворно творчество успехите, които ги поставиха на

върха на словесно-художественото майсторство у българите. Това обстоятелство още повече издига заслугата на Алеко Константинов като преводач-поет и още повече говори за огромното значение на неговата литературно-преводаческа дейност в историята на българската литература. Ето защо, между впрочем — подчертава на края той, — аз не мога да се съглася с рязко отрицателната оценка на преводаческата дейност на Алеко Константинов, дадена от професор Боян Пенев.» За съжаление обаче акад. Н. С. Державин недостатъчно обосновава това становище, поставяйки си в своето изследване за цел да търси главно отклоненията на превода от оригинала.

Следващите изследователи, които спират вниманието си върху преводите на Алеко Константинов, вече се стремят към една по-обективна и научно обоснована оценка на техните качества. Тук ще отбележим работите само на онези от тях, които са се занимавали по-специално с този въпрос и са допринесли за неговото изясняване — Хр. Дудевски, Евд. Ночева-Метева и Ал. Ничев.

В студията си «Алеко Константинов. Ранно литературно творчество», публикувана в «Известия на Института за българска литература» (кн. IX, С., 1960, стр. 3—88), Хр. Дудевски посвещава специална глава, в която анализира Алековите преводи от руски автори (стр. 41—53); другите преводи, макар и по-бегло, също са разгледани (стр. 40—41). Характерното за работата на Дудевски е, че той оценява преводите на Алеко Константинов в сравнително-исторически план. «Гледани в такъв исторически план — подчертава изследователят, — преводите на Алеко Константинов действително представляват стъпка напред в строителството на нашия поетичен слог и език. В тях не се наблюдават отклонения нито в диалектизъм, нито в спазването на излишни русизми. Българската реч звучи народностно единна, прочистена от всичко, което може да замъгли правилното й разбиране и пряко естетическо въздействие. И това се дължи на обстоятелството, че преводачът проявява вкус: в подбора на най-изразителните народни думи и изрази, в подчиняване своята индивидуалност на индивидуалността на автора, чиято творба превежда. Струва ми се, от това гледище трябва да се анализират сполуките и слабостите в неговите преводи». Ръководен от тези принципи, Дудевски дава висока оценка на Алековите преводи, като намира, че техните слабости са неизбежни за времето, в което са правени; същевременно той смята, че в редица отношения тези преводи са в състояние да задоволят изискванията и на днешния читател. Дудевски оценява най-високо преводите на Некрасовите поеми «Руските жени» и «Кой е строил железния път», на Лермонтовия «Демон» и на Пушкиновия «Бахчисарайски фонтан»; като задоволителни смята преводите на Лермонтовите произведения «Спор» и «Беглец», а като по-малко успешен превода на Пушкиновата поема «Полтава». Преводите на «Отче наш» от Франсоа Копе и «Тартюф» от Молиер според него са, общо взето, добри, отговарящи на изискванията на времето, а фрагментът от «Отело» той оценява като «преведен с голяма вещина».

Висока оценка за Алековите преводи от Некрасов дава и Евдокия Ночева-Метева в студията си «Некрасов в български превод» («Годишник на Софийския университет. Филологически факултет, т. LV, кн. 2, за 1960/1961 г.), където на стр. 431—441 разглежда обстойно преводите на «Русские женщины» («Руските жени») и «Железная дорога» («Кой е строил железния път»). След задълбоче-

ния анализ на двата превода авторката идва до следното заключение: «При преводите на Алеко липсва изтъкнатата (при други преводачи — б. м. Ил. Т.) тенденция към сантиментално разводняване на оригинала. Те не разкриват белезите на каквато и да е друга намеса от страна на преводача. Напротив, А. Константинов се стреми да пресъздаде художествено вярно оригинала, като запази неговото единство от съдържание и форма. По такъв начин той пръв последователно провежда принципа за реалистичен превод при Некрасовите произведения и това е негова несъмнена заслуга. Когато оценяваме преводите на А. Константинов от съвременна функционална гледна точка, ние трябва да отбележим умението на автора да долови главното, съществото при предаването на мисълта, на образа, на настроението. Обаче пропускането или избледняването на отделни художествени детайли, неумението винаги да намери най-подходящ функционален еквивалент на дадена лексична или стилистична форма, понякога нарушават цялостния образ, намаляват неговата идейно-емоционална експресивност. Поради това ние не можем да приемем преводите на А. Константинов за напълно удовлетворяващи в художествено отношение. Не можем обаче и да се съгласим с обвинението на Б. Пенев за неразбиране на оригиналното произведение, за неумение да се почувствува неговата красота и музикално звучене. Ние считаме, че въпреки посочените слабости А. Константинов е един от много добрите наши преводачи на времето, които умеят вярно да почувствуват художествената творба и да ѝ намерят до голяма степен сполучлив художествен еквивалент на български език.»

В монографията си за Алеко Константинов, издадена през 1964 г. Александър Ничев, разглеждайки в специален раздел дейността му като преводач (стр. 58—70), се ръководи главно от следните обстоятелства: 1) че по времето, когато той започва преводаческата си работа, у нас не съществува що-годе сериозна традиция в полето на стихотворния превод; 2) че нашата оригинална поезия, от равнището на която зависи работата на преводача-поет, е все още бедна и недостатъчна; 3) че въпроси от теорията на превода не се разработват и всеки преводач изработва свои принципи, които следва. «Поради всичко това — заявява Ал. Ничев, — когато оценяваме преводите на Алеко Константинов, не можем да предявяваме онези изисквания, които с право бихме поставили пред съвременния преводач.» Този конкретен исторически подход е важна предпоставка за правилна оценка на Алековите преводи. За отбелязване е, че при тяхната характеристика Ал. Ничев проявява подчертан стремеж към обективност. Той се ръководи от максимата, че «след като отбележи онези черти, които противоречат на нашия литературен вкус, но отговарят на литературния вкус на епохата, изследвачът трябва да покаже и онези черти, които са недостатъци дори когато се разглеждат исторически».

След тази най-обща постановка Ал. Ничев пристъпва към конкретно разглеждане на онези преводи, в които според него се съзират характерни черти на преводаческата дейност на Алеко Константинов. Анализирайки първия Алеков превод — на Пушкиновата поема «Полтава», — който е и първата му значителна проява в нашия литературен живот, Ал. Ничев не се съгласява с извънредно високата оценка на някогашната критика, но и не възприема становището на акад. Н. С. Державин, че в случая Алеко не се бил справил със своята задача. «Сам по себе си преводът се чете с чувство на лекота и това

не може да не се оцени като негово достойнство». Отбелязва той. Но според него преводът на Алеко Константинов снема поемата в един по-нисък стилистически пласт, поради което не на едно място тя звучи прозаично; този недостатък често се съпътствува от понижена образност». В превода на «Бахчисарайски фонтан» Ал. Ничев вижда много от белезите на първия Алеков превод, но посочва и други слабости: «Алеко Константинов — заключава той, характеризирайки превода на тази Пушкинова поема — обикновено спазва принципа на еквилинеарността, стреми се срещу всеки стих на оригинала да даде стих в превода. Но когато не успее да вмести мисълта на автора в толкова стиха, колкото има в оригинала, той нарушава този принцип. От друга страна, макар и значително по-рядко, той оставя непреведени отделни пасажи. Така е постъпил например със заключителната част на поемата, от «Покинув север наконец» до края.» По-голям успех за Алеко Константинов представлява според Ал. Ничев преводът на Некрасовата поема «Руските жени», който, макар да не е освободен напълно от недостатъците на първите преводи, все пак притежава повече художествени качества. «При това заслужава да се отбележи — подчертава той, — че първата част на поемата («Княгиня Трубецкая») със своята ритмика създава много трудности на преводача. Нейните кратки стихове са прекомерно тесни рамки, а преводачът трябва да покаже своята вещина, без да излиза извън тях. Алеко Константинов спазва този размер, въпреки че не на едно място се чувствува явно стеснен от него.» Следващото стъпало в преводаческо майсторство на Алеко според Ал. Ничев е преводът на Лермонтовия «Демон». «Макар и да не може да претендира за конгениалност, този превод е хубав не само за времето си — в него ще намери много свежи места дори днешният читател. Преводът е изработен сякаш без големи усилия, той сякаш спонтанно се е излял. На места той достига истинско вдъхновение, мисълта не чувствува ограниченията на ритъма и римата» — бележи изследователят. По-нататък Ал. Ничев подчертава: «Трудният текст на Лермонтов е преодолян с естетически вкус и с будно чувство за литературна отговорност. Поради това с право въпросът за волностите може да бъде поставен на втори план. Тук в много по-висока степен, отколкото в предходните преводи е предаден поетическият лъх на оригинала.» Най-големия успех на Алеко Константинов като преводач обаче Ал. Ничев вижда в Молиеровия «Тартюф». Сред добрите качества на този превод той посочва точното и добросъвестно придържане към оригинала, високата сценичност на езика, пълната и на места оригинална рима, повишаваща непринудеността на стиха и освежаваща превода: от где са — принцеса, интриги — спри ги, въпроса — що са, боле я — нея, баща ви — разправи.

Ще отбележим на края, че двама от нашите най-изтъкнати съвременни поети и същевременно първокласни преводачи — Блага Димитрова и Христо Радевски — също ценят високо Алековите преводи. «На първо място по художественост и лекота от по-старите преводи на Некрасов трябва да бъдат поставени преводите на рано загиналия талантлив български писател Алеко Константинов, един от най-добрите тълкуватели у нас на руската поезия изобщо и на поезията на Пушкин и Некрасов в частност» — заявява Блага Димитрова в своята статия «Некрасов в Болгарии» («Научный бюллетень Ленинградского государственного ордена Ленина университета»,

№ 16—17, 1947, стр. 125—129). А Хр. Радевски в обзорната си статия «Художественият превод у нас между двете освобождения» отрежда на Алеко Константинов място сред най-големите майстори на превода: «Неговите преводи на «Демон», «Бахчисарайски фонтан», «Железопътната линия», «Руски жени» («Княгиня Трубецкая») и «Тартюф» и днес се четат с наслада, макар да има вече по-изискани преводи на тези произведения. На много места в Некрасовата «Железопътна линия» той е спазил дактиличните рими на оригинала, което за българския стих в онова време беше рядко явление. А повече от очевиден е високият граждански патос на превежданото» (сб. «Изкуството на превода», кн. 2, С., 1977, стр. 27—28).

От всичко това става ясно, че преводите на Алеко Константинов не са загубили своето значение и днес. Те не само представляват съществена част от неговото творчество, но и нещо повече — имат своето място в съкровищницата на националната ни култура. Събирайки ги за пръв път в настоящия том, ние се надяваме, че тези преводи ще бъдат посрещнати с интерес както от почитателите на Алековия талант, така и от всички, които обичат и ценят поезията; същевременно ние смятаме, че с това ще допринесем за тяхната по-пълна и по-детайлна оценка в бъдеще, за тяхното по-подробно проучване.

Както вече изтъкнахме в самото начало, дейността на Алеко Константинов като преводач е все още недостатъчно проучена. Невероятно би било да се допусне, че той е превеждал изключително поеми и драми, пренебрегвайки кратките стихотворни жанрове. От 1881 г., когато прави първите си стъпки в областта на художествения превод, до 1894 г., когато продължава да се занимава с преводаческа дейност, той ще да е превел и редица стихотворения, част от които вероятно е напечатал — анонимно, или пък подписани с неустановени днес инициали и псевдоними. Непроучеността на нашия периодичен печат от този период и липсата на една пълна библиография на стихотворните преводи са сериозно препятствие пред изследователя, който би пожелал да уточни списъка на Алековите преводи или на преводите на другнякой негов съвременник — на Пенчо Славейков например (срв. бележките на Ангел Тодоров, редактор на тома с преводите на Пенчо Славейков от последното издание на неговите събрани съчинения — т. 7, С., 1959, стр. 472—473). Известни указания за по-широката преводаческа дейност на Алеко Константинов откриваме в спомените на изтъкнатия в миналото оперен артист и режисьор Драгомир Казаков, който не само разказва за някои неизвестни днес негови преводи, предназначени за музикално изпълнение, но и цитира частот тях (сп. «Съдба», г. XV, 1943, кн. 1, стр. 26—30).

В стремежа си да разширим представата за Алековата преводаческа дейност ние попаднахме на сигурни документи, свидетелствуващи, че той е превеждал и други стихотворения. В архивния фонд на писателя, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките, са запазени два листасъс собственоръчни чернови на негови преводи на няколко стихотво ения от руски поети: А. С. Пушкин, Ф. Тумански и Ф. Тютчев. Пак тук се намира и един лист с преводи на няколко стихотворения, написани от ръката на Пенчо Славейков, който обаче под две от тях изрично е отбелязал, че са преведени от Алеко Константинов. Макар и да не разполагаме със сведения дали тези преводи са публикувани, ние решихме да ги

включим в настоящото издание, за да допълним до известна степен представата за Алековата преводаческа дейност.

Преводите на Алеко Константинов, които поместваме, са разпределени в три основни дяла според тяхната жанрова принадлежност: стихотворения, поеми и драми, като отделните произведения от всеки жанр са подредени според хронологията на тяхното създаване и публикуване; непубликуваните произведения са поместени в края на съответния дял.

В бележките към отделните преводи са дадени само най-необходимите сведения. По понятни причини тук не посочваме данни за живота и творчеството на най-големите, световноизвестни писатели, чиито творби Алеко Константинов превежда — Пушкин, Лермонтов, Некрасов и Молиер. Обясненията към преведените произведения също са сведени до минимум. Читателят, който се интересува от по-подробни сведения за тях или за изобразените в тях исторически лица и събития, би могъл да ги почерпи от съответните съветски и френски издания.

СТИХОТВОРЕНИЯ

Освен превода на Лермонтовото стихотворение «Спор», който вземаме от сп. «Библиотека Свети Климент», всички останали преведени от Алеко Константинов стихотворения печатаме според ръкописни източници от архивния фонд на писателя, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 1—3). Това са фактически два листа: един двоен лист, голям формат (21×34 см), писан от ръката на самия Алеко, с негови собственоръчни зачертавания и поправки, а на места и с допълнителни поправки с почерка на Пенчо Славейков, и един малък лист (16×20 см), писан от Пенчо Славейков със зачертавания и поправки пак от негова ръка. Двойният лист, който в архива е номериран неправилно, съдържа преводите на следните стихотворения: «Затворник» от Пушкин», «Птичка» от Ф. Тумански, «Мисли и вълни» от Ф. Тютчев (л. 3а), «Отново навестих. . .» от Пушкин (л. 3б—2а), «Скала» от Лермонтов — само първата строфа, при това зачертана, «Облак» и «Живот» от Пушкин (л. 2б). Другият лист съдържа преводите на стихотворенията: «Мисли и вълни» и «Сълзи» от Тютчев, «Отзив» от Пушкин (л. 1а) и «Живот и надежда» от С. Фруг (л. 1б), но само под първите две е отбелязано името на Алеко Константинов като преводач (първоначално то е било означено само с инициала К., но след това е поправено: А. Константинов).

Посочените ръкописи свидетелствуват за едно по-продължително сътрудничество на Алеко Константинов и Пенчо Славейков в областта на художествения превод. Става ясно, че случаят със съвместния превод на «Демон» не е бил изолиран. Може да се допусне, че двамата приятели са превеждали понякога заедно, като Алеко Константинов е създавал една първоначална редакция, а Пенчо Славейков, който е бил по-вещ в преводаческото изкуство, я е дообработвал, дооформял окончателно. Разбира се, не е изключено съвместната им работа да е протичала и по друг начин. Но независимо от това как са работили двамата преводачи, тяхното сътрудничество изправя изследователя пред допълнителна трудност — да разграничи индивидуалните от колективните преводи и да определи

тяхната принадлежност. Понякога тази задача се оказва твърде сложна — например при преводите на стихотворения като «Затворник» и «Живот», които в малко по-различна редакция досега се приписваха само на Пенчо Славейков (вж. бележките към двете стихотворения).

Новооткритите ръкописи са единствените документи за творческите търсения на Алеко като преводач и за редакторските поправки на Пенчо Славейков в неговите преводи. В това отношение те представляват несъмнен интерес. Ето защо, печатайки текста по най-горния слой от черновата на Алеко Константинов, в бележките към съответните стихотворения посочваме както първоначалните варианти, от които той се е отказал в хода на работата, така и допълнителните поправки на Пенчо Славейков (когато има такива).

От собственоръчния ръкопис на Алеко поместваме почти всичко — изоставен е само преводът на «Мисли и вълни» от Тютчев, който печатаме в бележките като по-ранен вариант на издадения според преписа на Пенчо Славейков текст, както и следната строфа от недовършения и зачертан превод наЛермонтовото стихотворение«Скала».

Златен облак тихо пренощува
на гърдите на скала голяма
та се дигна рано отзарана,
по небето весело пътува.

(Първият стих е бил поправен приблизително така: Златно облаче без шум нощува — поправката е недовършена и поради това неясна). За отбелязване е, че подобен текст откриваме и в превода на Пенчо Славейков, публикуван от В. Велчев в статията му «Пенчо Славейков и руската литература» («Известия на Института за българска литература», кн. 7, С., 1958, стр. 357). От другия лист, написан с почерка на Пенчо Славейков, вземаме само първите две стихотворения, за които има указание, че са преведени от Алеко Константинов. Останалите два превода — «Отзив» от Пушкин (първоначално преведено със заглавие «Ехо») и «Живот и надежда» от С. Фруг — са по всяка вероятност дело на Пенчо Славейков (още повече, че преводът на първото стихотворение в малко по-различна редакция е напечатан с неговия подпис в сп. «Мисъл» през 1899 г., г. IX, кн. 5, стр. 483).

Въпреки нашето желание да представим преводите на Алеко Константинов в тяхната изчерпателност, засега това се оказва невъзможно. Като допълнение към поместените преводи тук добавяме и онези пасажи, които цитира Драгомир Казаков в своите спомени (вж. тук, стр. 334):

«На един концерт пях романса от Капри «Я вас люблю». Същия романс щеше да пее и г-ца Добшова на друг концерт. Алеко тогава предложи да й го преведе на български, което с радост бе прието от нея, още повече, че тя обичаше да пее на български.

Преводът беше предаден на мене да й го дам с думите: «Казак, кажи й, моля те, че аз я обичам тъй, както е казано в романса.» Разбира се, че желанието му беше изпълнено и неволно бях свидетел на голямото вълнение, което изпитваше Добшова при случая. Романсът в превод имаше следния текст:

Обичам ви с такава жежка сила,
с каквато май ще светски сън разсей,
полята ще покрий с цветя прелестни
и пролетта безгрижно ще запей.

Обичам ви с таквази грижа нежна,
с каквато месеца съня люлей,
с каквато сутрина въсток пробужда
от сладки блян, зора кат забелей.

Обичам ви от все сърце безкрайно,
живот и светлина за мен сте вий,
природата ще каже как ви любя,
кога смъртта устата ми закрий.

Освен с този превод Алеко ми услужи и с други. След като операта престана да работи, бях назначен за директор и режисьор на драматическата трупа «Сълза и смях» и като я напуснах — за учител по пение в софийската девическа гимназия (тогава беше само една), и като такъв започнах да издавам песни за 1, 2, 3 и 4 гласа. Тогава Алеко ми преведе няколко песни, от които съм запазил следните:

Горските рътлини
в тъмнината спят,
тихите долини
се в мъгла таят.

Пътят прах не вдига,
листът не трепти,
позапри се, стига,
почини и ти.

Лермонтов

Златно облаче таз нощ нощува
връх гърдите на скала гранитна,
сутринта то от скалата литна,
по небето весело заплува. . .

Лермонтов

Тихо слънцето закри се,
запад позлате,
жежки въздух захлади се,
спи, мое дете.

Славеите веч запяха,
звукът полете,
тихо струни зазвъняха,
спи, мое дете.

И с звезди кат се посява,
сводът затрепте,
вятърът едва повява,
спи, мое дете.

Некрасов

В ловът е живота,
в гората, блатата
щом сипне зората,
ще тръгнем на лов.
Щом чуем тръбата,
и лая в гората,
кръвта ни в сърцата
тозчас заиграй.
Сърна ли премине,
рогач ли замине,
ще вярно загине
от наший удар.
А щом свечерее
и огън затлее —
и вино се лее
всред песни и смях.

Из операта «Вълшебният стрелец»

СПОР от М. Ю. Лермонтов (стр. 7) — «Библиотека Свети Климент», г. I, 1888—1889, кн. 4, стр. 390—392, с подпис: А. К.

Стихотворението представлява алегорично изображение на една военна операция от Кавказката война (1817—1829), завършила с победоносното настъпление на руските войски начело с генерал А. П. Ермолов.

Стр. 7. *Шат* — Елбрус (обяснение на М. Ю. Лермонтов).

Стр. 8. *Калян* — наргеле.

Стр. 8. *Мъртвия предел* — намек за Палестина.

Стр. 9. *Ковил* — вид трева с разперена вълниста метлица.

Стр. 9. . . .*вожда побелел* — генерал А. П. Ермолов (1777—1861), руски военен и държавен деец, проявил се в Отечествената война и в други военни действия; от 1816 г. бил назначен за командир на Кавказкия военен корпус и едновременно с това за извънреден и пълномощен посланик в Иран, а по-късно — и за главнокомандуващ на войските в Грузия; възглавявайки военната и гражданската власт в този район, той ръководил военните операции при завземането на Северен Кавказ; от 1827 г. минал в оставка.

Стр. 9. *Шапка* — така наричат планинците постоянно заседналите облаци на Казбек (обяснение на М. Ю. Лермонтов).

ЗАТВОРНИК от А. С. Пушкин (стр. 10) — Печата се според ръкопис, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 3а). Ръкописът представлява чернова от ръката на Алеко Константинов, зачертана отпосле с една полегата черта според маниера на Пенчо Славейков и с използуваното от него виолетово мастило.

Варианти в ръкописа: ст. 1 *първоначално:* Във хладна тъмница седя аз самин * ст. 5 *първоначално:* Със крилото маха и гледа към мен * ст. 6: със острий си поглед към мен *(последните две думи зачертани и поправени както в текста)* * ст. 9 *първоначално:* Ний волни сме птици — и време й за нас.

В статията си «Потаената скръб на поета», написана по повод стогодишнината от рождението на А. С. Пушкин, Пенчо Славейков отбелязва, говорейки за изгнаническия период от неговия живот: «А как се е чувствувал Пушкин в средата, гдето вълните на живота го

изхвърлили, това ни поверява неговият «Затворник», когото ще си позволя да процитирам изцяло в хубавия превод на Алеко Константинов:

В тъмницата влажна стоя нажален.
На воля отхранений мощен орел
под моя прозорец тъжовно се спрел
и своята плячка ръве настървен.

Помахва с крило си и взор устремен,
пронизливо остър, обръща към мен
и вика ми с хищний си орлешки звук
и иска да каже: «Да хвръкнем от тук!

Ний волни сме птици; да хвръкнем тогаз!
Там, гдето зад облак гората белей,
там, гдето се бурно морето синей,
там, гдето залитат сал вихри — и аз!»

Въпреки категоричното свидетелство, че преводът е направен от Алеко Константинов, досега той е разглеждан като дело на Пенчо Славейков и е включен в изданието на неговите съчинения (вж. П. П. Славейков. Събрани съчинения, т. 7, под ред. на А. Тодоров, С., 1959, стр. 10—11) според една по-ранна публикация в сп. «Мисъл» (г. III, 1893, кн. 3, стр. 247—248), съвпадаща почти напълно с цитирания текст.

Всъщност в сп. «Мисъл» са поместени един след друг преводите на три стихотворения («Вера» от Н. М. Минский, «Затворник» от А. С. Пушкин и «Плувец» от Н. Язиков), като само под текста на последното стихотворение е отбелязано: Прев. П. С. Може би трябва да се приеме, че подписът се отнася единствено за превода на това стихотворение? Впрочем, независимо от подписа ние сме длъжни да се съобразим с изричното указание на Пенчо Славейков за Алековото авторство на този превод, още повече, че то се потвърждава сега и от новооткритата чернова в архива на писателя. Ръководени от желанието да дадем автентичния Алеков превод, освободен от редакторските поправки на Пенчо Славейков, в основния текст на изданието печатаме стихотворението според черновата.

ОТНОВО НАВЕСТИХ. . . от А. С. Пушкин (стр. 10) — Печата се според ръкописа от Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 3б—2а). Ръкописът представлява чернова с поправки от ръката на Алеко Константинов и с няколко допълнителни поправки на Пенчо Славейков, които посочваме подолу.

Варианти в ръкописа: ст. 3 *първоначално:* като изгнанник цели две години * ст. 12 *първоначално:* където живях със бедната си баба * ст. 14 *първоначално:* не чувам сега тежките й стъпки * ст. 21 *първоначално:* синей се то простряно нашироко * ст. 22 *първоначално:* и през водите му в мъглата скрити * ст. 41 Где някога *зачертано и вместо това написано:* Там, гдето, *като стихът е довършен:* по-преди бе пусто, голо * ст. 54 *първоначално:* и пълен с весели, приятни мисли * ст. 56 *първоначално:* и нека за мен да спомни.

Поправки на Пенчо Славейков: ст. 5 *е поправен по-късно от*

Пенчо Славейков така: на общия закон и сам покорен * ст. 6 *е поправен пак от него така:* аз промених се; но тука пак * ст. 27 *е поправен допълнително от Пенчо Славейков:* обръща тя лениво * ст. 43 *над последните две думи Пенчо Славейков е добавил с виолетово мастило:* на заслон *

Стихотворението не е печатано приживе на Пушкин. Написано на 26 септември 1835 г. по време на пътуването на поета до с. Михайловское, то е останало в ръкопис. В чёрновата има стихове, изоставени в окончателната редакция. Между тях е и завършъкът на стихотворението, също преведен от Алеко Константинов:

В разни времена
Михайловски гори, под ваша сянка
дохаждал съм! Когато първи път
ме видяхте, тогава ази бях
безгрижен момък.
Тогаз едва аз встъпвах във живота;
минаха се години и отново
видяхте ме, но — уморен пришелец!
Аз млад бях още, но съдбата вече
съсипала ме бе в борба неравна;
аз бях ожесточен! И кат отчаян
аз често спомням си за младостта
изгубена в безплодни увлеченья,
за дружбата, що върна ми с обида
за огъня на нежната душа
и чувства горки кипваха в сърце ми!

Два от цитираните стихове (ст. 13—14) в първоначалната си редакция гласят: изгубена в безплодни патила, /за дружбата, платена ми с обида. Преводът не е довършен докрай (не са преведени заключителните пет стиха).

ОБЛАК от А. С. Пушкин (стр. 12) — Печата се според ръкописа, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 2б). Ръкописът представлява чернова с поправки от ръката на Алеко Константинов; допълнително са внесени някои поправки и от Пенчо Славейков, които посочваме по-долу.

Варианти в ръкописа: ст. 2 *първоначално:* самичък се скиташ високо в лазуря * ст. 5 *първоначално:* Доскоро небето отвред бе покрито * ст. 10 *първоначално:* буря веч няма и влажна й земята * ст. 11 *първоначално:* и вятъра, който ласкай дървесата * ст. 12 *първоначално:* разсява и гони те от небесата.

Допълнително Пенчо Славейков е поправил следните стихове: ст. 3: И там в небесата далеч отстранен * ст. 4: сал ти затъмняваш прекрасния ден * ст. 6: и мълнии грозни пронизваха тебе * ст. 8: и щедро земята поръси със дъжд * *срещу* ст. 10 *е написана с виолетово мастило думата* напоена * ст. 12: те гони от ведрите веч небеса *

ЖИВОТ от А. С. Пушкин (стр. 13) — Печата се според Алековия ръкопис, съхраняван в Научния архив на Българската академия на

нова на превода. Пак тук, на л. 3а, се намира първоначална редакция от превода на последната строфа (ст. 9—12).

Варианти в ръкописа: ст. 6 *първоначално:* от коя враждебна власт * ст. 10 *в първоначалната редакция на л. 3а е гласял:* със пусто сърце с празен ум *(поправен допълнително както в текста).*

Както при превода на «Затворник», тук също се натъкваме на една много близка редакция на превода, свързана досега с името на Пенчо Славейков. Тази редакция бе открита и обнародвана от Велчо Велчев в статията му «Пенчо Славейков и руската литература» («Известия на Института за българска литература», кн. VII, С., 1958, стр. 347), а след това бе поместена и в бележките към изданието на съчиненията на Пенчо Славейков (т. 7, под ред. на Анг. Тодоров, С., 1959, стр. 477). Тя се намира на стр. 37 в Пенчо Славейковата «Тетрадка за бележки и първи наброски», съхранявана днес в музея Петко и Пенчо Славейков.

Тъй като първите две строфи в двата ръкописа почти напълно съвпадат, връзката между тях не подлежи на съмнение. Засега обаче не е възможно да се установи с положителност на кого принадлежи преводът — на Алеко Константинов или на Пенчо Славейков. Във всеки случай трябва да се отбележи, че третата строфа в ръкописа на Алеко Константинов е далеч по-издържана в художествено отношение, отколкото у Пенчо Славейков. Срещу близките по смисъл и образност до оригинала и естествено звучащи на български език Алекови стихове у Пенчо Славейков намираме следното тромаво четиристишие:

Цел нигде ник'ва не съзира
във мен обръгналий им ум
и не оставяше на мира
обичний на живота шум.

ПТИЧКА от Ф. Туманский (стр. 13) — Печата се според ръкописа на Алеко Константинов, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 3а). Ръкописът представлява чернова редакция на превода с поправки от ръката на Алеко Константинов.

Варианти в ръкописа: ст. 8 *първоначално:* И тъй запя, като че щеше * ст. 9 *първоначално:* да моли бога зарад мен *

Фьодор Антонович Туманский е малко известен днес руски поет, роден в първите години на XIX в. Той е писал извънредно малко. В печата са поместени само осем негови стихотворения, но всички те свидетелствуват за несъмнен поетически талант. Едно от тези стихотворения — «Птичка» (същото, което превежда Алеко Константинов) — се помества във всички руски христоматии през миналия век (вж. например А. Ф и л о н о в. Русская христоматия с примечаниями, т. 2. Спб., 1865, стр. 180). За съжаление обаче, Ф. А. Туманский не посветил живота си на поезията, а избрал пътя на дипломатическата кариера — бил е служител към Министерството на външните работи. Заслужава да се отбележи фактът, че през 20-те години на миналия век като консул в гр. Яш той често посещавал Кишинев, където по онова време се намирал А. С. Пушкин. От този именно период е Пушкиновото стихотворение «Ответ Ф. А.», написано след прочитането на едно стихотворение на Ф. А. Туманский. Последните

години от живота си Туманski прекарал в Белград, където бил изпратен на дипломатическа служба. Починал е през 1853 г.

МИСЛИ И ВЪЛНИ от Ф. Тютчев (стр. 14) — Печата се според преписа на Пенчо Славейков, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 1а). Самият Славейков е означил под текста принадлежността на този превод на Алеко Константинов и е внесъл някои поправки в него: стих 4 е поправен: там на свобода, а тук на закрито, а стих 6: същият призрак тревожен, лъжлив.

В Научния архив на Българската академия на науките е запазена и черновата редакция на същия превод от ръката на Алеко Константинов (ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 3а). Тук се съдържат някои незначителни различия спрямо преписания и поправения от Пенчо Славейков текст:

Мисъл след мисъл, вълна след вълна —
две проявленья в стихия една.
В сърце ли тясно, в море ли открито,
тук на свобода, а тамо — закрито,
същия вечен прилив и отлив
същия призрак и пуст, и мъглив.

Оригиналното заглавие на стихотворението е «Волна и дума». То е датирано от самия автор «14 юли 1851» (вж. Ф. И. Т ю т ч е в. Полное собрание стихотворений. Л., 1957, стр. 185). През втората половина на миналия век това стихотворение на Тютчев получава твърде широка популярност — не само в Русия, но и в други страни. Друг негов превод на български се появява без подпис на преводача във в. «Славянин» през месец юни 1890 г.

СЪЛЗИ от Ф. Тютчев (стр. 14) — Печата се според преписа на Пенчо Славейков, който изрично е посочил името на Алеко Константинов като преводач на стихотворението (Научен архив на Българската академия на науките, ф. 91, оп. 1, а. е. 11, л. 1а). Единствената поправка в ръкописа на П. П. Славейков е в стих 6, който е поправен: дъждове есен през време среднощно!. . .

В оригинала стихотворението няма заглавие. То се отнася обикновено към 1849 г. (вж. Ф.И. Т ю т ч е в. Полное собрание стихотворений, Л., 1957, стр. 170). Друг превод на български е поместен във в. «Славянин», също през юни 1890 г.

Фьодор Иванович Тютчев (1803—1873 г.) е известен руски поет, един от видните представители на така наречената философска лирика. Потомък на старинен дворянски род, той получава отлично образование под ръководството на С. Е. Раич и отрано започва да пише и да печата стихове. През 1822 г., веднага след завършването на Московския университет, Тютчев е изпратен на дипломатическа служба в Мюнхен, където остава до 1837 г. Тук той се запознава с Хайне и продължава усилено да се занимава с поезия. В края на 20-те и началото на 30-те години на миналия век неговите стихотворения и стихотворни преводи се помещават в най-известните руски списания. По това време Тютчев се намирал под влиянието на свободолюбиви обществено-политически идеи, но по-късно неговите възгледи придобили консервативен характер. Това слага отпечатък в

поезията му. В много от неговите стихотворения — в това число и в тези, които Алеко Константинов превежда — се чувствува някаква смътна тревога, някаква безизходност и обреченост. Лирическият герой у Тютчев е като чи ли обречен на вечна и безнадеждна борба. Поетът се завърнал в родината си през 1845 г. и оттогава до края на живота си упражнявал професията на цензор.

ПОЕМИ

Като преводач Алеко Константинов проявява определени предпочитания към жанра на поемата. В един твърде кратък срок — само за три-четири години — той превежда шест поеми, които помества в сп. «Библиотека Свети Климент» (1888—1891 г.): по две от Пушкин, Лермонтов и Некрасов; а в началото на 1894 г. завършва превода на още една Пушкинова поема, напечатан още през същата година в сп. «Българска сбирка».

Прави впечатление, че седемте поеми, които Алеко превежда, са все от руски автори — при това най-големите поети на XIX в. Като руски възпитаник той е бил отличен познавач не само на руския език, но и на руската литература и култура. Заслужава също да се отбележи, че преводите са направени и публикувани в условията на тежката диктатура на Ст. Стамболов, поставил си за цел да изкорени руското влияние в България.

ПОЛТАВА от А. С. Пушкин (стр. 17) — Преводът е публикуван за пръв път в «Библиотека Свети Климент», г. I, 1888—1889, кн. 4, стр. 329—374. Почти едновременно с това три откъса от него са напечатани във втория том на христоматията на Ст. Костов и Д. Мишев, издадена в Пловдив през 1889 г. (откъсите се намират на стр. 622—627 и са озаглавени: «Богатството на Кочубея» — стих 1—138, «Кочубей във вериги» — стих 139—338 и «Полтавский бой» — стих 339—497). По-късно пълният текст на превода е препечатан в № 4 от поредицата «Библиотека за мало и голямо» (А. С. П у ш к и н. Полтава и Бахчисарайски фонтан. Прев. А. Константинов. Ново издание. С., печ. Вълков, 1895, стр. III—IV, 5—50).

Печата се по текста от «Библиотека Свети Климент».

Преводът на «Полтава» е първата по-значителна литературна изява на Алеко Константинов. Както вече отбелязахме, той е посрещнат много добре от тогавашната литературна критика. В рецензията си, поместена в сп. «Искра» (г. II, 1889—1890, кн. 3, стр. 197—198), известният на времето критик П. Пешев подчертава: «Г-н Алеко Константинов се явява за пръв път в българската книжнина с превода на Пушкиновата поема «Полтава». Поздравяваме младия писател с бляскавото начало, чрез което той проявява очевидна поетическа дарба. Самата мисъл за превеждане в стихове прелестната поема на великия руски поет А. Пушкина е в сила да уплаши и да отчае всекиго, който не е надарен с поетическа дарби. Г-н Алеко Константинов напълно измерил силите си, като е пристъпал към превода с хубави стихове, които могат да напишат само даровити стихотворци.»

За да приближи текста на поемата до читателя, самият автор дава някои пояснения за изобразените в нея исторически лица и събития. Това той прави в предговора, който Алеко Константинов

превежда (вж. тук, стр. 17—18), и в 29-те обяснителни бележки на края. Превеждайки тези бележки, Алеко добавя към тях и две свои (под № 4 и № 22). Бележките на Пушкин заедно с двете допълнения на преводача поместваме непосредствено след текста на поемата (вж. тук, стр. 65—67).

Освен това намираме за уместно да обясним следните места от текста (обясненията са според последното съветско издание на съчиненията на Пушкин, подготвено от Института за руска литература (Пушкинския дом) при Академията на науките на Съветския съюз: А. С. П у ш к и н. Полное собрание сочинений в десяти томах. Издание четвертое, т. 4, Л., 1977, стр. 422—424).

Стр. 22. *Беше жесток учител неи даден в изкуството военно* — намек за Карл XII (1682—1718), шведски крал от 1697 г., виден военачалник. По време на неговото управление избухнала известната Северна война от 1700—1721 г., започнала с крупни победи на шведската армия и завършила с поражението ѝ.

Стр. 24. . . .*на Богдана Хмелницки дните* — т. е. борбата на Богдан Хмелницки срещу Полша и нейните претенции да завладее Украйна.

Стр. 24. . . .*и договора след войните* — известната Переяславска рада от 1654 г., когато Украйна е приета в държавните граници на Русия.

Стр. 30. . . .*коварно, хитро той подбужда срещу Москва Бахчисарай* — по онова време се подготвял поход на кримските татари срещу Москва, за което се водели преговори с хан Девлет-Гирей.

Стр. 45. . . .*той със Забела, с Гамалея* — Степан Забела и Г. М. Гамалея, украински военачалници, привърженици на Мазепа През 1687 г. заедно с В. Кочубей, Мазепа и още няколко други негови привърженици връчили донос на княз Голицин срещу хетман Самойлович, в резултат на което Самойлович бил свален от власт и вместо него за хетман бил провъзгласен Мазепа. След идването си на власт Мазепа наградил своите привърженици с високи чинове.

Стр. 52. . . .*кат онзи хитър кардинал ∞ завчас станал и млад, и прав* — След смъртта на папа Григорий XIII в 1585 г. на конклава при избора на новия папа гласовете се разделили и като компромис било решено да се избере най-старият и болнав кардинал, чието управление не могло да бъде продължително. Такъв изглеждал да е кардинал Монтелто (1521—1590), който обаче, веднага след като бил избран за папа под име Сикст V захвърлил патериците, станал и със силен глас запял благодарствен химн; по време на своето управление Сикст V проявил извънредна енергия.

Стр. 53. . . .*и запорожкий атаман* — К. Гордеенко (вж. № 9 от обясненията след текста на поемата).

Стр. 56. . . .*избягва Розен през теснини и в плен се сдава Шлипенбах* — в началото на Полтавската битка шведите настъпили при един слабо укрепен от руските войски пункт. Атаката започнали генералите Шлипенбах и Розен. Силните флангови удари на руските войски отрязали отряда на генерал Шлипенбах и той бил принуден да се предаде; генерал Розен, притиснат от двата фланга, отстъпил към отбранителната линия на Полтава, но след това и той бил принуден да се предаде.

Стр. 57. . . . *и Шереметев благороден, и Брюс, и Боур, и Репнин* — фелдмаршал Шереметев командувал войските, разположени в центъра; Брюс възглавявал артилерията, а Боур заменил ранения Ренне и командувал десния фланг; именно той ръководил операцията, завършила с вземане в плен на Шлипенбах и Розен; княз Репнин се намирал при Петър I.

Стр. 57. . . .*и с тях честития, безроден княз Меншиков*. . . — по време на Полтавската битка княз Меншиков командувал войските от левия фланг, на които паднала най-отговорната част от военните действия.

Стр. 59. *Войнаровски* — племенник на Мазепа, полковник на шведска служба, герой на поемата на Рилеев «Войнаровски».

Стр. 64. . . . *а пък в Бендерските пустини* — след поражението при Полтава Карл XII избягал в турските владения и се установил в Бендерската крепост на р. Днестър (днес в Молдавската ССР). Турското правителство след сключването на мир с Русия предложило на Карл XII да напусне пределите на Турция. Той се възпротивил, но бил обезоръжен и се наложило за известно време да бъде затворен. По-късно, през ноември 1714 г., Карл XII се завърнал в Швеция.

БЕГЛЕЦ от М. Ю. Лермонтов (стр. 67) — Преводът е публикуван за пръв път в «Библиотека Свети Климент», г. I, 1888—1889, кн. 5, стр. 425—429. След това е препечатан в № 5 от «Библиотека за мало и голямо» (М. Ю. Л е р м о н т о в. Демон. Възточна повест. Прев. А. Константинов и П. П. Славейков. С., печатница Вълков, 1895, стр. 60—64).

Печата се по текста от «Библиотека Свети Климент».

Поемата е написана върху основата на мотив от черкезкия фолклор. Изследователят на Лермонтовото творчество С. А. Андреев-Кривич цитира разказа на пътешественика Тетбу де Марини, който в своята книга «Пътешествие из Черкезия», издадена в Брюксел през 1821 г., предава съдържанието на една черкезка песен, в която юношата се оплаква, че искали да го изгонят от страната, защото се върнал сам от сражението с руснаците, където всички негови другари загинали (С. А. А н д р е е в и ч—К р и в и ч. Лермонтов. Вопросы творчества и биографии. М., 1954, стр. 84).

Стр. 69—70. *Месеца плава ∞ момите в Кавказ*—песента е пренесена с някои поправки от друго Лермонтово произведение — поемата «Измаил бей» (част III, раздел 15, песен на Селима).

БАХЧИСАРАЙСКИЙ ФОНТАН от А. С. Пушкин (стр. 72) — Преводът е публикуван за пръв път в «Библиотека Свети Климент», г. I, 1888—1889. кн. 6, стр. 521—534. По-късно е препечатан без поправки в № 4 на «Библиотека за мало и голямо» (А. С. П у ш к и н. Полтава и Бахчисарайский фонтан. Прев. А. Константинов. Ново издание. С., печ. Вълков, 1895, стр. 51—65).

Печата се по текста от «Библиотека Свети Климент».

Алеко Константинов не е превел цялото произведение. Неизвестно по какви причини той е изоставил заключителните 74 стиха (от «Покинув Север наконец» до края).

Поемата «Бахчисарайски фонтан» е написана между 1821 и 1823 г., наскоро след като Пушкин посетил Крим и разгледал Бахчисарайския дворец (август—септември 1820 г.).

По-подробни сведения за работата на автора над поемата и за

изобразените в нея събития читателят може да намери в коментара към последното издание на Пушкиновите съчинения, подготвено от Института за руска литература (Пушкинския дом) при Академията на науките на Съветския съюз (А. С. П у ш к и н. Полное собрание сочинений в десяти томах. Издание четвертое, т. 4, Л., 1977, стр. 417—420). При обясненията на някои места от текста, които даваме по-долу, ние се основаваме на коментара към това издание.

Стр. 73. . . .*за Полша ли закон кроп?* — Кримските ханове постоянно заплашвали полските владения в Украйна. В продължение на два века, до 60-те години на XVIII в., хановете неоднократно предявявали към Полша военни и парични искания.

Стр. 73. . . .*ил от кавказци се бои* — владенията на кримските ханове се простирали чак до предпланините на Кавказ и кавказките жители постоянно заплашвали техните граници.

Стр. 73. . . .*или от Генуя лукава?* — през XIII в. генуезците образували колонии на южния бряг на Кримския полуостров, които запазили своите права до 1475 г., когато турците разрушили всичките им крепости; тъй като след превземането на Цариград (1453 г.) Дарданелите били в турски ръце, генуезците били лишени от възможност за проникване в Черно море; остатъците от италианското население били преселени в долината на р. Белбек в северната част на Кримския полуостров и в скоро време се претопили с татарското население.

Стр. 88. . . .*фонтан на сълзите я казват* — «Фонтанът на сълзите», от който идва названието на поемата, се намира в самия Бахчисарайски дворец; преди 1774 г. той бил при мавзолея на Дилара Бикеч, една от жените на хан Крим Гирей. Този забележителен фонтан бил построен през 1763 г. заедно със самия мавзолей. С този мавзолей и с фонтана се свързва легендата за християнката — пленница на Крим Гирей. Смятало се, че това била Мария Потоцка, взета в плен при едно от нападенията срещу Полша. В началото на 50-те години на XVIII в., преди още да стане хан, Крим Гирей действително участвувал в нападения срещу Полша.

РУСКИТЕ ЖЕНИ от Н. А. Некрасов (стр. 88) — Преводът е публикуван в «Библиотека Свети Климент», г. II, 1889, кн. 7, стр. 1—32.

Алековият превод на Некрасовата поема «Русские женщины» не е пълен: преведена е изцяло само първата част («Княгиня Трубецкая»), а от втората част («Княгиня М. Н. Волконская») са преведени краят на петата и цялата шеста глава. При това трябва да се има пред вид, че преводачът е имал на разположение осакатено от цензурата издание: всички стихове, разкриващи отрицателното отношение към двореца или управляващата върхушка, са били зачертани от цензурата (тези стихове са означени в текста на превода с цели редове от многоточия).

В поемата на Некрасов «Руските жени» са пресъздадени действителни събития. През 1826 г. една голяма група декабристи, осъдени на каторжен труд, били изпратени на заточение в Сибир. Скоро след някои от тях потеглили и техните жени: М. Н. Волконская, Е. И. Трубецкая, А. И. Давидова, А. В. Ентальцева, А. Г. Муравьова, Е. П. Наришкина, М. К. Юшневская, А. В. Розен, Н. Д. Фонвизина; за Сибир се отправили и годениците на двама декабристи: Полина Гебл, годеница на И. А. Аненков, и Камила Ледантю, годеница на В. П. Ивашев.

Опасявайки се, че техният подвиг ще засили още повече съчувствието към заточените декабристи, Николай I взел решителни и дори жестоки мерки, за да им попречи да изпълнят решението си: по пътищата ги претърсвали, създавали им всевъзможни пречки. Но младите жени не паднали духом — те дошли в Сибир, където останали чак до 1856 г. Някои от тях — Муравьова, Ивашева и Трубецкая — не понесли тежкия живот и оставили там костите си.

В съветските издания на Некрасовите съчинения читателите могат да намерят подробен коментар към поемата «Руските жени» (вж. Н. А. Н е к р а с о в. Полное собрание сочинений и писем, т. 3, М., 1949, стр. 579—598; Н. А. Н е к р а с о в. Собрание сочинений в восьми томах, т. 3, М., 1965, стр. 409—419; Н. А. Н е к р а с о в. Полное собрание стихотворений в трех томах, т. 2, Л., 1967, стр. 662—672). Тук се ограничаваме само с някои най-необходими и съвсем кратки обяснения, заимствувани в по-голямата си част от посочените издания.

Стр. 88. *Княгиня Трубецкая* — Е. И. Трубецкая (1801—1854), съпруга на княз С. П. Трубецкой (1790—1860), осъден за участие в заговора на декабристите на смърт, но след това помилван (присъдата му била заменена с каторжен труд). Е. И. Трубецкая била първата сред жените на декабристите, които заминали при мъжете си в Сибир. Въпреки съпротивата на своите близки, през юли 1826 г. тя потеглила за Сибир, за да не се завърне повече. Онези, които са я познавали отблизо, твърдят, че в Сибир Е. И. Трубецкая била олицетворение на човешката доброта; тя била обожавана не само от заточениците, но и от местното население, на което всячески помагала (вж. Н. А. Б е л о г о л о в ы й. Воспоминанья и другие статьи, изд. 3, М., 1898, с. 32; Б. К у б а л о в. Декабристы в Восточной Сибири. Иркутск, 1925).

Стр. 90. . . . *и тази площад на брега с герой яхнал на кон* — известният Сенатски площад в Петербург с паметника на Петър I.

Стр. 91. *И дом голям на невский бряг сграден* — бащината къща на Е. И. Трубецкая (по баща графиня де Лавал), намираща се на улица «Английская набережная» в Петербург (днес «Набережная Красного флота», № 4).

Стр. 97. . . .*французин с бурите познат, столичен коафьор* — намек за събитията от времето на френската революция (1789—1793 г.); коафьор (фр.) — бръснар.

Стр. 98. *Един юначен генерал* — М. А. Милорадович (1771—1825), руски генерал, убит по време на въстанието на 14 декември 1825 г., когато уговарял войниците да не се бунтуват, призовавайки ги да се завърнат в казармите.

Стр. 98. *Митрополитът се показа* — Петербургският митрополит Серафим също призовавал въстаналите на 14 декември 1825 г. да се опомнят и да сложат оръжието.

Стр. 102. *Почтений бригадир* — в руската армия някога е имало офицерски чин бригадир (нещо средно между полковник и генерал-майор).

Стр. 105. . . .*сал грозния варнак* — варнаци са се наричали разбойниците, които кръстосвали из Сибир; това били избягали или изтърпели срока на наказанието си каторжници.

Стр. 115. *Княгиня Волконская* — М. Н. Волконская (1805—

1863), съпруга на декабриста княз С. Г. Волконски, осъден на смърт, но помилван и изпратен на заточение в Сибир; М. Н. Волконская била дъщеря на героя от Отечествената война генерал Н. Н. Раевски (1771—1829). През 1827 г., преодолявайки съпротивата на своите близки, тя заминала за Сибир, където живяла до 1855 г. М. Н. Волконская оставила спомени, в които подробно описала живота на каторжниците. Те били издадени от нейния син М. С. Волконски през 1904 г. и оттогава многократно се препечатват (вж. М. Н. Волконская. Записки. Чита, 1956, 160 с.).

Стр. 121. *Сергей Трубецкой, Артамон Муравьов, Борисови, княз Оболенский:* С. П. Трубецкой (вж. тук, стр. 347), А. З. Муравьов (1794—1881), А. И. Борисов (1798—1854), П. И. Борисов (1800—1854), Е. П. Оболенски (1796—1854) — декабристите, които заедно с княз Волконски първи са били изпратени на заточение.

ДЕМОН от М. Ю. Лермонтов (стр. 125) — Преводът на Алеко Константинов и Пенчо Славейков е публикуван за пръв път в «Библиотека Свети Климент», г. II, 1889, кн. 8, стр. 121—132; кн. 9, стр. 230—250. По-късно е препечатан без поправки, но с много грешки в № 5 на «Библиотека за мало и голямо» (М. Ю. Лермонтов. Демон. Възточна повест. Превод А. Константинов и П. П. Славейков. С., печ. Вълков, 1895, стр. 3—34).

Печата се по текста от «Библиотека Свети Климент».

Във връзка с участието си в превеждането на Лермонтовия «Демон» Пенчо Славейков отбелязва следното: «Интересен и характерен е фактът за превождането на «Демона», за който Алеко, вред дето му се падне случай, твърди, че го е превождал наедно с мене. А това не е вярно. Той не се наемаше да преведе дивната Лермонтова поема, плашен от мощния й стих и картинен език. Обаче един ден въпросът за превода се реши бързо и лесно, чисто по Кралимарковски, на бас: аз да преведа, по Алеков избор, от руски и френски петдесет стихотворения, само ако Алеко пък преведе Демона. Работата трябваше да се извърши вътре в четиринайсет дена, иначе. . . Но на осмия ден от облога «Демон» беше вече преведен, а от петдесетях стихотворения едва ли само десетина, и то тъй хубаво, че аз не посмях да ги напечатам. Наместо недопреведените, аз се заех с преглеждание Алекова превод, като допреведох само два-три стиха и промених или допълних десетина рими. Това е всичкият мой дял в този превод, чийто истински преводач не се съгласяваше да го печата само със своето име (А. Константинов, Съчинения, т. I, С., 1901, стр. XXX—XXXI).

Съществуват обаче известни указания, че участието на Пенчо Славейков в превода на «Демон» е било по-широко. Проф. Велчо Велчев установи, че в принадлежащата на Пенчо Славейков «Тетрадка за бележки и първи наброски» са запазени в една по-ранна редакция от негова ръка началото (I и II дял от първата част) и епилогът на поемата (В. Велчев. Пенчо Славейков и руската литература — «Известия на Института за българска литература», кн. 7, С., 1959, стр. 352—354). Тук поместваме тези откъси според публикацията на Велчо Велчев:

ДЕМОН

Тъжовен Демон, дух изгонен
над грешната земя летял,
на прежни дни невесел спомен
в глава му мрачна се въртял.
Когато в светлата вселена
той херувим блестящ е бил
и от комета устремена,
с усмивка ясна осветена
е поздравление ловил.
Когато през мъглите вечни
можал е с поглед да следи
движенията безконечни
в безред блудящите звезди,
с любов и вяра бил тогаз.[1]
Син пръв на светлото творене,
не знаел страх, нито съмнене[2]
и не заплашвали ни час
ума му векове безплодни.
И много още, но ни власт,
ни сила имал да припомни.

*

И от тогаз отвержен плува
и скита се в мира велик,
и век след века се минува,
кат час след час, кат миг след миг,
по строен ред еднообразен:
ничтожната земя владей,
без наслаждене злото сей
на туй изкуство без да среща
съпротивление насреща.

Простите мне его, как шалость,
и тихо молвите: чудак!
Лермонтов

Над Койшаурската долина
над каменните стръмнини
личат и днеска съсипни
от сграда някаква старинна[3],
кат призрак от вълшебни дни[4]
между дървята се черней.
Аул отдолу се прострел
и весело се зеленей
в цветя и[5] втънал[6].
Далеч, мъглите кат пробива,
извива се река пенлива.
Със вечно млад живот сияй
там всичко към аула ближно,
природата си там играй
кат весело дете безгрижно.

Над тях високо се е спрял
безмълвно тамо замка старий
кат клетник старец преживял
и мила челяд и другари[7].
Навред е пустош.[8] Под гнета
на времето не е остала
от миналото ни следа
и нищо[9]
не ни напомня за Гудала,
за милата[10] му дъщеря.
Но църквата между скалите[11]
и днес се вижда през мъглите;
стоят пред нейните врата
на стража у черни (?) гранити
със снежни пластове покрити.
Намръщени висят грамади
там ледове над самий път
кат вледенени водопади
сломени мигом от мразът.
И с бяс виелици жестоки
между стените там високи
снега размятат с диво пене[12]
и бързат[13]
и облаците от въстока
към него там на поклонение
над гробовете запустяли
днес никой не се печали —
над тях скалата на Казбека
надвиснала кат страж ням бди
и вечний ропот на човека
не ще им вечний мир смути!

[1] Тези два стиха са написани в обратен ред, разместени после чрез цифри 1 и 2 .[2] Вместо този стих на полето написано и зачертано: «Син пръв на първо».[3] В оригинала следват два изпуснати стиха, непреведени.[4] Следва един изпуснат стих, непреведен.[5] Оставено празно.[6] Следват два изпуснати стиха, непреведени.[7] Пропуснати шест стиха, непреведени.[8] Вм. «пустош» зачеркната дума, която не се чете.[9] Оставено празно.[10] «За неговата» — последната дума зачертана.[11] Следват пропуснати осем стиха, непреведени.[12] Следват пет пропуснати стиха, непреведени.[13] Оставено празно място.

Съвсем наскоро след публикуването на превода на Алеко Константинов и Пенчо Славейков в редактираното от Иван Вазов сп. «Денница» се появява обширна рецензия за него (г. I, 1890, кн. 10, стр. 475—478). Рецензията, обнародвана с подпис «Георги», е написана фактически от самия Вазов, който в «Българска христоматия» (1884 г.) вече е превел една малка част от забележителната Лермонтова поема. Поетът се изказва твърде похвално за инициативата на своите по-млади събратя по перо, оценява високо техния превод, който според него след художествените преводи на Д. К. Попов държи първо място в «Библиотека Свети Климент». Но той не премълчава и някои недостатъци на превода на Алеко Константинов и Пенчо Славейков: в стремежа си да запазят размера на руския стих

двамата преводачи понякога са сторили насилствени изменения и опущения, които значително са отслабили яркостта на поетическата картина, в други случаи са изнасилили езика, за да запазят ритъма, нарушили са на места благозвучието на Лермонтовия стих, допускайки в съседство две еднакви мъжки рими при други мъжки и пр. «Впрочем — заключава Вазов — преводът колкото отива по-нататък, става по-добър и ние щяхме да останем несправедливи към г-да преводачите, ако не свършехме рецензията си с пълно съчувствие и похвала към труда им и ако не признаехме, че той е дело добросъвестно и от голяма ценност в литературата ни. Подир подобни явления ние право имахме да кажем, че най-после и на руските поети провървя у нас» (вж. И. В а з о в. Събрани съчинения, т. 20, С., 1979, стр 82—86).

Лермонтовата поема «Демон» има дълга и сложна творческа история. Започната още през 1829 г., когато поетът е едва четиринадесетгодишен, в продължение на десет години тя претърпява осем различни редакции. Поради забрана на цензурата приживе на Лермонтов поемата не е публикувана. В резултат на това по-късно възникват спорове във връзка с нейния автентичен текст. Тези спорове изглеждаха неразрешими и в продължение на повече от сто години поемата се печаташе в две различни редакции. Едва през 1971 г. въпросът беше окончателно решен с откриването на едно неизвестно дотогава писмо на първия издател на произведението А. И. Философов (писмото е публикувано от Е. Е. Найдич в сп. «Русская литература», 1971, кн. 1).

Изчерпателен текстологически и реално-исторически коментар на поемата читателят може да намери в следните съветски издания: М. Ю. Л е р м о н т о в. Сочинения в шести томах, т. 4, М.—Л., 1955, стр.412—424; М. Ю. Л е р м о н т о в. Собрание сочинений в шести томах, т. 2, М., 1976, стр. 534—542.

КОЙ Е СТРОИЛ ЖЕЛЕЗНИЯ ПЪТ от Н. А. Некрасов (стр. 161) — Преводът е публикуван в «Библиотека Свети Климент», г. III, 1890—1891, кн. 15, стр. 213—217, без подписа на преводача. За Алековото авторство на този превод вж. И л. С а в о в. Алеко Константинов — Българска сбирка, г. IV, 1897, кн. 4, стр. 637; М. У в а л и е в. Алеко Константинов (Биографийка). Пловдив, 1900, стр. 4; П. П. С л а в е й к о в. Алеко Константинов — Мисъл, г. XI, 1901, кн. 5, стр. 306. По думите на Ангел Тодоров за Алековото авторство е свидетелствувал и Г. Бакалов, който още през 1891 г. започнал да събира преводите на Некрасов на български (вж. А. К о н с т а н т и н о в. Съчинения в два тома, т. 2, С., 1959, стр. 452). Тези преводи излизат през 1938 г. като отделна книга, озаглавена «Мъст и печал» под редакцията на Георги Бакалов и Ангел Тодоров като № 18 от «Библиотека Знание»; преводът на Алеко Константинов е поместен с известни «технически оглаждания» на стр. 64—69. В предговора към изданието редакторите обясняват своята намеса по следния начин: «В онова време, когато е главно превеждан Некрасов на български (деветдесетте години), поетическите възможности на българската реч бяха много ограничени. Това обстоятелство много спъваше превеждането на Некрасова. Ето защо, като използуваме за нашата сбирка преводи от онова време, ние оставяме само Вазовия превод на «Настая вечер пак. . .» без никакви изменения и Алеко Константиновия превод на«Железния път»—само с малки тех-

нически оглаждания. А другите преводи си позволихме да проредактираме, за да ги направим приемливи за днешния български поетичен език» (стр. 4).

В малката си поема «Железная дорога», която някои изследователи разглеждат като стихотворение, Некрасов пресъздава моменти от строителството през 1843—1851 г. на така наречената Николаевска железопътна линия между Петербург и Москва. Строителството се ръководило от известния със своята жестокост граф П. А. Клейнмихел (1793—1868), по онова време главен управител на пътищата, съобщенията и обществените сгради. Бивш адютант на прословутия Аракчеев, той не щадил не само силите, но и здравето, а дори и живота на работниците, които били поставени при най-тежки, нечовешки условия — за половингодишен изнурителен труд те получавали едва 17 р. и 50 к. (т. е. по-малко от 3 рубли месечно), нямали дрехи и обувки и за най-малките провинения били жестоко наказвани от надзирателите.

Написана през 1864 г., още през следващата година поемата била публикувана в сп. «Современник», издавано под редакцията на Некрасов. Трябва да се отбележи, че тя е оказала силно революционизиращо въздействие върху тогавашната младеж.

По-подробен коментар във връзка с тази творба на Некрасов читателят може да намери в следните съветски издания на неговите съчинения: Н. А. Некрасов. Полное собрание сочинений и писем, т. 2, М., 1948, стр. 680—683; Н. А. Некрасов. Собрание сочинений в шести томах, т. 2, М., 1965, стр. 416—418; Н. А. Некрасов. Полное собрание стихотворений в трех томах, т. 2, Л., 1967, стр. 623—625.

Стр. 165. *. . .видях във Виена «Святого Стефана»* — «Свети Стефан» е известна църква във Виена, паметник на средновековната архитектура; построена е през XII в. и подновена през XIV—XV в.

Стр. 165. *. . .или за вас Аполон Белведерски също кат грънци се лесно създава* — тук Некрасов е перефразирал следните стихове от известното стихотворение на А. С. Пушкин. «Поэт и толпа»:

Тебе бы пользы все — на вес
Кумыр ты ценишь Бельведерский
Ты пользы, пользы в нем не зришь.
Но мрамор сей ведь бог!. . . так что же?
Вечной горшок тебе дороже:
Ты пищу в нем себе варишь.

ЧЕРГАРИ от А. С. Пушкин (стр. 167) — «Българска сбирка», г. I, 1894, кн. 3, стр. 177—192.

За отбелязване е, че Пушкиновата поема «Цигани» се появява в превода на Алеко Константинов без епилога, съдържащ 30 стиха.

Във връзка с този превод Алеко споделя следното в писмото си до С. С. Бобчев и М. Маджаров от 4 декември 1893 г.: «Веднага след любезната Ви покана аз се залових за един трудец, който бързах да довърша към 1 декември, за да може да се помести в първата книжка на «Българска сбирка», но като че нарочно случайна една болест ме хвърли преди една седмица в леглото и не може да се предвиди кога ще стана. Аз исках да ви преведа Пушкиновата поема «Цыганы», която отдавна ме е съблазнявала, но всякой път, когато съм пристъпвал към превода ѝ, срещал съм затруднение още в първите редове на поемата, захвърлял съм я настрана до нов припадък на стихоплет-

да изменя размера на поемата. Почнах с друг размер и наистина работата тръгна добре и в няколко дни преведох всичкото. Преведох «Чергарите», но преводът не е още готов за печат. Необходими са някои поправки, които едва ли могат да се извършат при положението, в което се намирам, та и да би могъл в 3—4 дена да приготвя превода си за печат, ще бъде вече късно, понеже според обявлението ви първата книжка от «Сбирката» ще излезе около 15 декември».

Работата над превода е приключила едва в началото на февруари 1894 г. Алеко изпраща ръкописа в редакцията на 12 февруари, придружавайки го с едно кратко писмо до С. С. Бобчев, в което заявява: «Ето «Чергарите». Пращам Ви ръкописа под непременно условие да бъде напечатан в е д н а книжка. Правописанието можете да измените по вашему, стига само да се съхрани размерът на стиховете. В случай че списанието ви е зато с по-ценен материал или пък моя трудец не отговаря на програмата ви, ще ви моля да имате добрината да ми върнете ръкописа веднага.»

Изглежда, С. С. Бобчев е чакал с нетърпение ръкописа, защото веднага го е прочел и е отговорил на преводача, предлагайки му някои частични поправки. На 21 февруари 1894 г. Алеко вече изпраща ново писмо на С. С. Бобчев, в което тактично отстоява на своето. «Имам чест — пише той — да Ви се препоръчам като най-отстъпчив човек, но, както щете, не мога да се съглася изразителния и картинния ред:

Тъй някой път в есен мъглива зарана
да се замени с:
Тъй в есен мъглива и (!) в сутрина ранна.

Думата «впрочен» — продължава той, отговаряйки на бележките на С. С. Бобчев — употребих не без колебание, но думата «гроб» трябваше да бъде с член. Аз не зная защо Ви смущава «впрочен» вместо «опорочен»; тази гъвкавост на езика трябва да се поощрява даже, за да могат да се избягнат грубите съкращения на думите с разни оксии и апострофи, каквито употребяват нашите стихотворци, за да съхранят размера на стиховете си. Съгласен съм, че «тълпата одрана» не е тъй «красиво», както «тълпа изподрана», но в последното изражение изчезва определеността, като липсва члена. Не може ли «тълпата издрана» или «съдрана»?

Тези няколко писма са извънредно интересни, защото ни дават възможност да надзърнем в творческата лаборатория на Алеко Константинов като преводач. Изобщо, цялата история с превода на Пушкиновата поема «Цигани» свидетелствува колко отговорно се е отнасял Алеко към работата си на преводач. Не бива да се забравя, че по същото време той е бил твърде зает не само с ежедневните си адвокатски задължения, но и с грижата за набиране на абонати за книгата си «До Чикаго и назад».

Наскоро след излизането на Алековия превод Вазов се изказва твърде ласкаво за него. Правейки в едно писмо до С. С. Бобчев от март 1894 г. преглед на новоизлязлата книжка от сп. «Българска сбирка», той подчертава: «А. Константиновото нещо доста добро» (И. В а з о в. Събрани съчинения, т. 21, С., 1979, стр. 175).

Пушкиновата поема «Цигани», преведена от Алеко Константи-

нов под наслов «Чергари», е изградена върху основата на непосредствените впечатления на поета от бита на циганското население по онова време. Според спомени на негови съвременници, когато се намирал в Кишинев, Пушкин се заинтересувал от живота в един цигански табор и прекарал няколко дена сред циганите. Поемата е написана през 1824 г. (по-подробен коментар вж в последното съветско издание на Пушкиновите съчинения, подготвено от сътрудници на Института за руска литература (Пушкинския дом) при Академията на науките на Съветския съюз: А. С. П у ш к и н. Полное собрание сочинений в десяти томах. Т. 4, Л., 1977, стр. 420—421).

Стр. 172. *У нас съществува отколе преданье, че някой си цар тук изпратил в изгнанье. . .* — намекът е за римския поет Овидий, заточен от император Август на черноморския бряг в Том (днес Кюстенджа); по същия повод Пушкин е написал своето стихотворение «Овидий».

Стр. 179 . . . .*а пък управляваше във Акерман* — днес г. Белгород-Днестровский в Одеската област на Украинската ССР.

ДРАМИ

Както вече беше отбелязано, интересът на Алеко Константинов към драмата датира още от ученическите му години в Николаев. Според спомените на неговия роднина и приятел Ив. Д. Шишманов, осемнадесетгодишен, той вече бил превел «Отело» на Шекспир. Наскоро след завръщането си в България Алеко се заема да напише комедия под наслов «На свободна почва» със сюжет от тогавашния политически живот у нас, която обаче е останала незавършена и непубликувана приживе на писателя (запазената част поместваме в четвъртия том). През 1890 г. той превежда драмата на популярния в края на миналия век френски поет и драматург Франсоа Копе «Отче наш», привлякла вниманието му между другото и с това, че в края на 1889 г. с министерско разпореждане било забранено поставянето ѝ в известния парижки театър «Комеди франсез» (преводът е публикуван в «Библиотека Свети Климент»). Веднага след това Алеко Константинов се заема с превода на световноизвестната комедия «Тартюф» на Молиер, останала дотогава почти непозната за българския читател (този превод е напечатан през 1891 г. също в сп. «Библиотека Свети Климент»). Друга една френска комедия — «Rab ag as» на Викториен Сарду — Алеко превежда в края на 1892 и в началото на 1893 г. по поръчка на редакцията на сп. «Мисъл» и по препоръка на Стоян Михайловски, който по онова време вземал живо участие в редактирането на списанието (преводът излиза през 1893 г. в отделна книга като приложение на сп. «Мисъл» под заглавие «Партиите в Монако»). В този превод по думите на д-р Кръстев Алеко за пръв път се е вгледал по-отблизо в ония типове на политическо хамелеонство, които по-сетне така майсторски изобразява и в «Бай Ганьо», и в своите фейлетони. Преводът на комедията на Викториен Сарду очевидно не е без значение за творческото развитие на писателя, но тъй като произведението не е в стихове, той не се помества в настоящия том.

ОТЧЕ НАШ от Франсоа Копе (стр. 189) — Преводът е публикуван в «Библиотека Свети Климент», г. II, 1889—1890, кн. 10, стр. 317—337.

В статията си «Литературните оценки и отношения на Алеко Константинов» Боян Пенев, подлагайки на критика литературния вкус на Алеко Константинов, го упреква между другото и за това, че превел драмата на Копе «Отче наш». «Пиесата «Le Pater», която Алеко превежда в стихове — пише той, — е лишена и от поезия, и от психологична глъбина. Драматизмът е даден в твърде изкуствена форма, примесен с много разсъдъчност и реторика. На всяка страница гръмки тиради, патетични декламации и ефектни сцени — тъкмо по вкуса на оная публика, от която театралната каса очаква «пълен сбор» («Златорог», г. VIII, 1927, кн. 4, стр. 155).

Може би Боян Пенев е прав в идейно-естетическата си оценка на тази творба, но все пак упрекът му към Алеко Константинов е неоснователен. По онова време Франсоа Копе е бил един от най-четените автори — не само във Франция, но и в целия свят. Поезията му се ползвала с огромна популярност, драмите му не слизали от сцената, а името му — от страниците на вестниците и списанията. Копе е четен и многократно превеждан и преиздаван и в Англия, и в Германия, и в Русия, и в Съединените щати (тук може би повече, отколкото в самата Франция); отделни негови книги се издават също в Испания, в Италия, в Швеция, в Австралия и т. н. България, разбира се, не може да прави изключение — през 90-те години у нас са преведени още няколко негови книги: драмите «За короната» (1895), «Северо Торелли» (1897) и «Кремонският цигулар» (1899). Интересът към творчеството му у нас продължава и по-късно. Особено силен е той през 20-те години, когато на български език са издадени осем негови книги. При това положение става ясно, че Алековият превод не бива да се разглежда като проява на «случаен литературен вкус».

Разбира се, веднага трябва да добавим, че в историята на литературата Франсоа Копе наистина няма онова значение, което приживе му се е придавало. Единственият безпогрешен съдия — времето — му е отредил твърде скромно място: днес той е само един от така наречените «парнасци» (група писатели, обединени около литературното списание «Parnase Contemporaine»).

Роден през 1842 г. в Париж, Франсоа Жоакен Копе започва да печата стихове през 60-те години на миналия век. Първата му стихосбирка излиза през 1865 г. под наслов «Le reliquaire» («Съкровищница»). Спечелил си вече известност като поет, през 1869 г. Франсоа Копе се изявява и като драматург — неговата първа драма «Le Passant» («Минувачът»), поставена в известния театър «Одеон» със знаменитата артистка Сара Бернар, била посрещната с истински възторг от публиката. Насърчен от успеха, той написал четиринадесет други драми със сюжети от френския, италианския, испанския и английския живот, а една от тях «Pour la Couronne» («За короната») със сюжет от борбите на балканските народи срещу османските завоеватели към края на XV в. Едновременно с това Копе работи и в областта на други литературни жанрове — издава редица разкази, повести, романи, проявява се и в областта на публицистиката. От 1884 г. е избран за член на Френската академия. След смъртта му през 1908 г. интересът към неговото творчество постепенно намалява.

Драмата «Le Pater», която Алеко Константинов превежда под наслов «Отче наш» е написана през 1889 г. Това, което е привлякло вниманието му към нея, е очевидно обстоятелството, че след като била приета единодушно от комитета за четене в театър «Комеди Франсез», четена и разпределена между артистите, тя била забра-

нена за поставяне с министерско разпореждане от 18 декември 1889 г. Заинтригуван, Алеко веднага се заема да я преведе — по всяка вероятност от нейната първа публикация в периодиката. Драмата излиза като отделна книга в Париж през същата 1890 г., когато се появява и неговият превод. Пак през тази година тя е поставена на сцената на Брюкселския театър «Де Галери». През 1891 г. драмата «Le Pater» е издадена в Стокхолм в превод на шведски език, а през 1896 г. е преведена на английски и издадена в Бостон; през 1915 г. тя е преведена отново и повторно издадена в Съединените щати (този втори превод претърпял още едно издание през 20-те години).

Макар и да не е сред най-известните произведения на Копе, драмата «Le Pater» е привличала на времето вниманието и на зрителите, и на читателите. Тя е будела интерес преди всичко със своята тема — действието тук се развива на фона на кървавите събития от времето на Парижката комуна, когато, за да предотврати масовото изтребление на пленените комунари, ръководството на Комуната приело декрет, по силата на който срещу всеки разстрелян комунар трябвало да се отговори с разстрел на трима заложници. Заради опита на автора да заговори за Комуната с езика на «всеопрощаването» пиесата му не била допусната на сцената на театър «Комеди Франсез».

Драмата на Франсоа Копе «Отче наш» в превода на Алеко Константинов е била поставена на българска сцена през 1899 г. от известната столична трупа «Сълза и смях» (вж. И. П о п о в. Миналото на българския театър. Спомени и документи, т. 2, С., 1942, стр. 717).

ТАРТЮФ от Молиер (стр. 215). Преводът е публикуван за пръв път в «Библиотека Свети Климент», г. III, 1890—1891, кн. 13—14, стр. 1—85. По-късно е препечатан без изменения в № 6 от «Библиотека за мало и голямо» (М о л и е р. Тартюф. Комедия в пет действия. Превел от фр. Алеко Константинов. С., 1896, 88 стр.). По данни на библиографския указател «Български книги (1878—1944)», т. 4, С., 1979, стр. 166, същата книга е била преиздавана и след смъртта на Алеко Константинов — през 1912 и 1916 г. (?).

Както вече беше отбелязано, Молиеровият «Тартюф» е поставян на българска сцена в превода на Алеко Константинов два пъти: през 1904—1909 г. — от Иван Попов и през 1919—1920 г. — от Васил Кирков. За двете постановки се появяват около тридесет отзива в печата (вж. пълния им списък у С н. Г ъ л ъ б о в а и И в. Г ъ р ч е в. Летопис на Народния театър «Иван Вазов». 1904—1970. С., 1971, стр. 9—10, 164—165). Особено радушно е посрещната първата постановка — като истинско събитие в нашия културен живот.

Насочвайки читателите, които биха проявили по-специален интерес към безсмъртната комедия на Молиер, към богатия коментар в едно от последните френски издания на неговите съчинения (M o l i è r e. Oeuvres complètes, t. 1, Paris, 1956, p. 886—898), излязло в известната поредица «Bibliothèque de la Pléiade», тук ще се ограничим само със следните пояснения към текста на произведението.

Стр. 215. *Тартюф* — името на главния герой е измислено, като е използуван старият френски глагол «t r u f f e r» (лъжа, хитрувам). То е употребявано в литературата и преди Молиер.

Стр. 225. . . .*кат служеше на своя княз* — т. е. в годините на така наречената Фронда (обществено-политическо движение срещу абсолютизма във Франция, разгърнало се през 1648—1653 г.).

Стр. 225. . . .*в книгата му* «[illegible]» — заглавие на книгата на испанския писател Педро де Рибаденейра (1527—1611) «Цветя от живота на светците и на празниците през цялата година» (1610); съчинението било преведено на френски език през 1644—1649 г. в два големи тома.

Стр. 231. . . .*ухапан от бълха — в гнева я смазва и с туй бил съгрешил ми казва* — намек за легендата, според която отшелникът свети Макарий, живеещ в египетската пустиня, след като убил веднъж една бълха, за да изкупи този свой грях, се обрекъл да живее в продължение на шест месеца гол и гладен.

Стр. 232. . . .*оракул и Катон на настоящий век* — Марк Порциус Катон Старши (234—149 пр. н. е.), римски държавен деец и писател, известен със строгостта на нравствения си живот.

Стр. 265. . . .*ризницата скрий* — «праведниците» по онова време носили под дрехите си на голо тяло специални ризници, предназначени да измъчват плътта им.

Стр. 295. *Лакрица* — многогодишно растение, чиито корени се използуват в медицината.

Стр. 314. *Луидор* — златна монета от времето на Людовик XIII (Louis XIII) — Louis d'or.

Стр. 318. . . . *за прежната ви вярна служба* — по време на движението срещу абсолютизма, известно под името Фронда (1648—1653 г.).

ОТЕЛО от Шекспир (Фрагмент от 1 д). (стр. 320) — текстът е публикуван в очерка на Пенчо Славейков «Алеко Константинов. Спомени и бележки», поместен като предговор към т. 1 от изданието на неговите съчинения (С., 1901, стр. XV—XVI). Говорейки за одеския период от живота на Алеко Константинов, Пенчо Славейков отбелязва: «А интересни са, извънредно интересни литературните работи на Алека, онези, които той на малцина е показвал, които малцина са знаели. Например преводът на Шекспировия «Отело». Цитирайки известния монолог от първо действие, П. П. Славейков подчертава: «Той ми се вижда по-добър от всички досегашни български преводи, макар да е направен от 17-годишен ученик.»

За същия превод говори и Ив. Д. Шишманов в статията си «Алеко Константинов от едно ново гледище» (сп. «Училищен преглед», г. XXVI, 1927, кн. 8, стр. 1215—1240). Спомняйки си за срещата си с писателя през 1881 г., Ив. Д. Шишманов разказва: «През ваканциите на тая година (годината на знаменитите пълномощия) ние се срещнахме именно в родния си град Свищов. Осемнадесетгодишният бъдещ автор на «Бай Ганя», възторжен почитател на Шекспира, ми чете тогава на балкона на бащината си къща (сега музей), от който се открива очарователна гледка към Дунава и румънският бряг, един свой превод на «Отело». Не помня какво впечатление ми направи тоя превод, но знам, че се разделихме с преводача не само като близки родственици, но и като горещи приятели.»

СЪДЪРЖАНИЕ

СТИХОТВОРЕНИЯ

Спор *от М. Ю. Лермонтов* 7
Затворник *от А. С. Пушкин* 10
Отново навестих *от А. С. Пушкин* 10
Облак *от А. С. Пушкин* 12
Живот *от А. С. Пушкин* 13
Птичка *от Ф. Туманski* 13
Мисли и вълни *от Ф. Тютчев* 14
Сълзи *от Ф. Тютчев* 14

ПОЕМИ

Полтава *от А. С. Пушкин* 17
Беглец *от М. Ю. Лермонтов* 67
Бахчисарайский фонтан *от А. С. Пушкин* 72
Руските жени *от Н. А. Некрасов* 88
Демон *от М. Ю. Лермонтов* (прев. съвместно с П. П. Славейков) 125
Кой е строил железния път *от Н. А. Некрасов* 161
Чергари *от А. С. Пушкин* 167

ДРАМИ

Отче наш *от Франсоа Копе* 189
Тартюф *от Молиер* 215
Отело *от Шекспир* (фрагмент от 1 д.) 320
Бележки 323

АЛЕКО
КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ III

Редактор Славка Иванова
Художник Евгени Клинчаров
Худ. редактор Стефан Груев
Техн. редактор Виолета Кръстева
Коректор Ани Иванова

Формат 32/84/108; тираж 50113 екз.; печатни коли 22,50; издателски коли 18,90; уик 24,87; л. г. VI/55; изд. № 5525; поръчка № 48/1981 година на изд. «Български писател»; дадена за набор на 27. X. 1980 година; излиза от печат на 31. I. 1981 година
Цена: 3,42 лв.
Код 25 95361 72411 / 5506—33—81

ДПК «Димитър Благоев» — София